

Jahimehe käsiraamat.

Täielik püssitundmise, püssiheaduse proovimise, osawa püssilaskmise, püssimoona walimise jne. jne. õpetus. Mitmesuguste püssirohu sortide head ja wead. Linnukoera tõud. Linnukoera kaswatus ja wäljaõpetus. Mitmesugused jahipidamise wiisid. Tähtsamad jahiloomad ja jahilinnud. Jahilindude wähenemine ja abi selle wastu.

„Teaduse“ kirjastus, Tallinnas.

Hind 70 kop.

5086

Küti käsiraamat.

Täielik püslitundmise, püsliheaduse proovimise, ofawa püslialkmise, püsli moona walimise jne. jne. õpetus. Mitmesuguste püslirohu sortide head ja wead. Linnukoerte tõud. Linnukoera kaswatus ja wäljaõpetus. Mitmesugused jahipidamise wiisid. Tähtsamad jahiloomad ja jahilinnud. Jahilindude wähenemine ja abi selle wastu.

Jahipüfs.

Praeguse aja jahipüfsid on tagantlaetawad, eestlaetawaid püsja enam ei walmistata; sellepärast, kui siinkohal püsift juttu on, siis ainult ikka tagantlaetawast püsift. Tagantlaetawaid püsja on wäljanägemise ja sistemide poolest väga mitmesuguseid, siinkohal aga on juttu üleüldiselt tarwitusele wõetud haawlitega lastawa jahipüfsi tüüpusest, mille padrunid kesk-süütega on, ning mille rauad laadimise juures allapoole käiwad. See tüüp on kõige otstarbekohasemaks tunnistatud, kõik teist sistemi püsijid, millede rauad laadimise suures otse edasi ehk kõrwa liiguwad, kui ka liikumata rauad, tagasi lükatawa lukuga, pole suuremat tarwitamist leidnud ega leia ka. Praegusel ajal walmistatakse püsja ühe-, kahe- ja kolmeraudseid. Üheraudseid püsja tarwitatakse üsna vähe ja jahipüfsina peaaegu ei sugugi. Niisama pole ka kolmeraudsed püsijid suuremalt moodis. Kolmeraudse püsijaga on seda tahetud kätte saada, et harilikule kaheraudsele haawlipüfsile kolmandat, kuulirauda, juurde pannes, püsji saaks, mis igasuguse jahi jaoks kõlbaks.

Kolmas raud on kas haawliraudade all, wõi nende peal. Kolmeraudset püsji ei sünni ka soowitada, ta on liiga raske, püsijalaad on sealt kohalt liiga nõrk, kus ta kõige tugewam peaks olema, kuuliraud on liiga väikse kalibriga ja ei kõlba suurema looma laskmiseks. Haawlitega ja kuuliga laskmises jääwad nad sellekohastest haawli- ja kuulipüfsidest taba. Lõpuks veel kaheraudsest paradoksiist paar sõna. See on haawlipüfs, millel aga raudade lõpul windid sees on, koonuse taolise kuuliga laskmise tarwis. Need püsijid peawad hästi laskma, olgu haawlitega wõi kuulidega.

Kaheraudsed püssid langewad kahte hoopis isefugusesse tüüpusesse.

Kukkede püssid, millede kuked väljaspool, mõlemilpool püssi ääres näha on.

Ilma kukkedeta püssid, millede kukkesid mitte näha ei ole, waid peitus on.

Kukega püssid on lihtsad, laad on sealt kohalt tugevam, kus rauad lae sisse käiwad, ning alati on näha, kas püss on winnas wõi mitte; nad on ka odawamad.

Ilma kukkedeta püssiga on parem sihtida ning ta välja nägemine on peenem ning toredam. Kukkeseid ei tõmmata mitte üksawal winna, nagu kukkedega püssil, waid ühel ajal padrunite sisse panemisel, sellega on ka laadimise kiirus suurem.

Kumb tüüpus parem on, seda on wõimata ütelda. Peaosa mängib siin maitse, kuidas kellegile meeldib.

Aga pea-asi, mis kütt püssilt nõuab, on — tapawõim ja jooksu-ulatus. See kõik oleneb püssiraudadest ära; s. o. materjalist, millest need walmistatud on, nende puurimisest ja kalibrist.

Materjaliks, millest püssirauad walmistatakse, tarwitatakse terast ja Damaskuse terast, (nõnda nimetatud tahmasferi rauad). Wiimasel ajal on nende kahe materjali wahel kibe wõistlus käimas ja ei ole kahtlust, et teras Damaskuse terase välja surub, sest teras on hoopis odavam. Jgal juhtumisel, kui keegi püssi tellib wõi ostab, waadaku ta selle peale, et püssirauad heast ja kuulsast terasest walmistatud oleksid. Tundmata äride terasest walmistatud püssiraudu ei maksa kunagi osta, siis juba on parem Damaskuse terasest rauad wõtta, sest Damaskuse teras, olgugi ka tundmata äridelt, on alati parem, kui teras. Jooksu-ulatuse ja tapawõimu kohta, ei ole materjalil, millest püssiraud walmistatud, mingit tähtsust. Damaskuse teras on muidugi ilusam, teras aga kardab wähem roostet, hoiab parem läiget ja wärwi. Ühte wõi teist soowitada on raske, see on enam maitse asi.

Nagu öeldud, ei awalda materjal, millest püssirauad walmistatud, mingit mõju püssi tapawõimu ega jooksu-ulatuse peale, küll aga püssiraudade ehitusewiis, s. o. nende

pikkus, kudas need puuritud ja nende kaliber (püssiraua augu läbimõõt).

Bariliku jahipüssi raudade pikkus on 24 kuni 10 kalibri juures 24 kuni 32 tolli, ning nüüd ütelda, misfugune pikkus kõige kasulik oleks, ilma et sealjuures püssi laadimise wiisi silmas pidada, on täitsa wõimata. Mida järsumalt põlema plahwatawat püssirohtu wõtta, seda lühemad wõiwad ka rauad olla. Ei ole kahtlust, et püss 26—28 tolli pikkuse juures, õige tubliste wõtab; üle selle pikkuse ei maksa minna, siis on juba lihtsam kiirelt põlewat püssirohtu tarwitada, sest üleliiga pikk püss takistab sihtimise juures ning laskeb tihti märgist mõõda, kuna tapawõim ja jooksu-ulatus selle läbi sugugi ei wõida.

Draegusel ajal puuritakse püssiraudu kolmel wiisil. Need puuritakse, kas tsilindri kujulised, s. o. püssiraua õõnsus on ühetasase läbimõõdu ehk jämedusega niibasti raua algul, keskpaigas kui ka püssi suu juures; teiseks, puuritakse need nii, et püssi raua õõnsus wäheawal püssi suu poole kitsamaks läheb, ning kolmandamaks, püssiraua õõnsus läheb just püssi suu eel enam-wähem järult kitsaks, mida tšokiks ehk haawlite kokkujookuks nimetatakse.

Esimene puurimise wiis on kõige otstarbekohasem, sest et ta püssi wastupidawust kõige rohkem kindlustab, niisugust püssi wõib rentkuulidega, kui ka kuuliga laadida; ka wõiwad seefugused püssirauad kaalu poolest wõimalikult kerged olla. Wäheawal püssi suu poole kitsamaks puuritud rauad, ei ole sellepärast kasulikud, et need püssi jooksuwõimu nõrgendawad.

Tšok-rauad wõimaldawad lühikeste ja keskmise kaukuse peale kõige tihedamat haawlite kokkujooku; see wähenab küll weidike haawlite jooksuboo terawust, kuid siiski mitte nii palju, et see laskmise tagajärge takistaks kätte saamast. Niiviisi puuritud püssirauad on wäga head seefuguse laskmise juures, kus haawlite kokkujooks pea-osa mängib, nagu tšnikus, linnumängu ajal, kewadisel ja sügisel lennuagadel jne.; aga igasuguse jahi tarwis pole nad mitte kõlblikud; pea-wiga seisab selles, et püss sarnase puurimise tagajärjel kaua wastu ei pea; selle hirmsa kiiruse juures, millega laeng läbi raua lendab, on see ta-

kistus määratu, mida tšhoki (kokkujooksu) koht püssi suu eel sünnitab, ning sagedaste saavad püssirauad selle läbi püssisuu eel laiaks venitatud. Et seda kõrvaldada, tehtakse püssirauad väga paksud, või ka karastatakse neid kitsenduse lähedalt. Sarnasest püssist on ka kuuliga võimalik lasta, kui kuul just nii jäme võetakse, kui kitsenduse läbimõõt on, aga niisugust laskmist ei või soovitada: ta pole küllalt usaldatav ning lõhub ka püssiraudu.

Mis kalibrisse puutub, siis on kõige otstarbekohasemateks ainult kaliber 12-nes ja 20-nes tunnistatud. Müügil on aga järgmised kalibrid: 10, 12, 16, 20 ja 24, aga valmistatakse ka 4, 8, 28 ja 32 kalibrilisi. Kõige suurem on 4, kõige vähem 32. Need numbrid kõnelevad aga kahjuks vähe. Püssimeistrid on omawoliliselt püssiraudade läbimõõtu sedavõrd muutma hakanud, et püssi kalibril padruni numbriga iga kord täpisealt ära tähendada võimalik ei ole. Praegusel ajal tehtakse nende püsside kalibrid, milledest paberist padrunitega lastakse, järgmises suuruses:

10 kaliber	19,85	kuni	19,85	mm.
12	"	18,40	"	18,70 "
16	"	16,80	"	17,10 "
20	"	15,75	"	16,15 "
24	"	14,60	"	14,85 "

Normaalseks läbimõõtuks oleksiwad järgmised: 10-ma kalibrile 19,55 mm., 12-ne k. — 18,60 mm., 16-ne k. — 16,8 mm., 20-ma k. — 15,8 ja 24-ma k. — 14,85. Kalibrid 32 — 13,2 mm., 28 — 14 mm., 8 — 21,8 ja 4 — 22,7 mm. Need kalibrid lähewad punktipealt paremate wabrikute paberist padrunite kestadega kokku ja ainult sel korral võib püssilt täit jooksu- ja wõtmise wõimu oodata.

Waskpadrunid, mis kalibri numbri järele paberist padrunitega ühe numbril all, on wälimise ümbermõõdu järele küll paberist padrunitega ühesuured, aga nende kest on palju õhem, ning selle tõttu on nende sisemise õõnsuse läbimõõt märksa suurem. Sellepärast on arusaadaw, et nende püssiraudade õõnsused, mida ainult waskpadrunitega laetakse, sellekohaselt ka suurema läbimõõduga pea-

wad olema, ja nimelt pakside 10-kalibriliste waskpadrunite jaoks mitte vähem kui 20 mm., 12-ma kalibri padrunite jaoks 19,55 mm., 14 kalibrile — 18,40, 16-ma kalibri padrunitele 17,40, 20 kal. padrun. 16,60 mm. ja 24-ma kalibriga padrunitele 15,60 mm. Ohukestel waskpadrunitel on õõnsuse läbimõõt veel suurem, aga see wahe pole mitte nii suur, et pakside waskpadrunite jaoks määratud püssist ohukestega lasta ei võiks.

Jahipüssi wõttewõime ja jooksu proowimine.

Jahipüssi wõttewõimu all mõeldakse püssi wõimet ehk — tublidust teatud ringi märklaudas haawlitega katta ja läbi lüüa. Haawlite arwu ehk hulka, mida pauguga teatud ringi sisse võimalik on lasta, nimetatakse — kokkujooksuks, hoogu, millega nad märgilaua sisse tungiwad — läbilõikamiseks. Harilikult on kokkujooks ja läbilõikamise terawus — wastupidises wahekorras, nii on siis wõimata püssilt kõige suuremat läbilõikamise terawust ühel hoobil kõige tihedama kokkujooksuga nõuda. Musta püssirohu sortidega lastes suureneb läbilõike wõime püssirohu laengu suuruse ja laskemoona (haawlite ja troppide) wahesuse tõttu, — kokkujooks aga just wastupidiselt. Ilma suitsuta püssirohu sortide juures on see reegel juba keerulisem, sest suitsuta püssirohu peale mõjub troppide tugewus väga suureste. Kõige paremaks wõttewõimeks peab seda lugema, kui kokkujooks teatud maa peal küllalt nii tihed on, et lindu trehwab ja läbilõike jõud selle tiheduse ehk kokkujooksu juures kõige suurem on, mida aga selle kokkujooksu juures võimalik kätte saada on.

Wõttewõime tublidus ei olene aga ainult mitte kokkujooksust ja läbilõike hoost ja terawusest ära, waid selle juures on peanõudmiseks, et haawlid kõik ilusaste ja ühesajaselt märgi ringi kataksid. Haawlid wõiwad wahal just märgi ringi keskpunktilise hunikusse kokku jooksta ja äärte poole väga õredalt jääda, ehk ka wastuoksa, kesk-

punkti tühjaks jätta ja ääred täis külwata, ehk lõpuks kõike ringjoonega piiratud pinda ilufaste ja ühetasaselt haawlitega täis külwata. Jseenesestki mõista, on wiimane nähtus laskmise juures kõige kasulikum, sest sellel wiisil on taparing kõige enam võimaldatud.

Haawlite jooksu ja jaotuse peale mõjuwad suureste raudade puurimine ja laengu tugewus. Kitsendusega, ehk kokkujooksu tarwis puuritud rauad, sunniwad haawlid märgi keskkohta kokku jooksuma, halwaste puuritud ja ka palju laskmisel olnud rauad wiskawad haawlid ümber äärte, keskpunkti tühjaks jättes, — head, tsilindri taoliselt puuritud rauad külwawad kõige paremine ja ühetasasemalt märgiringi haawleid täis. Kokkujooksu peale mõjub ka kaugus tubliste. Nii, näituseks, jooksewad kitsendustega püssid lühikeste maa peale koledaste kokku, kauguse suurenemisega langeb neil kokkujooks hoopis kiiremalt kui tsilindri taoliselt puuritud raudadel.

Enesestki mõista, et kõigeparemat wõttewõimet püssilt ainult teatud laengute juures saab, ning nende laengute leidmine ehk püssiproowimine on väga tülikas ja keeruline ülesanne. Nimelt tarwitab iga püss omakohaseid laenguid, nii peab iga püssi, olgu küll ühest wabrikust ja ühesuguse kalibriga, eraldi proowima, et kõige otstarbekohasemat laengut leida. Et seda kergendada, anname allpool selleks mõned näpunäited.

Selletarwis, et püssiproowimisel võimalikult vähem waewa näha ja materjali kulutada, peab omale selgeks tegema, misjugused asjaolud kõige enam wõttewõime peale mõjuwad, misjugune laskemoon proowitawale püssile kõige kohasem on ja lõpuks, misjuguseid tagajärgi proowimisel kätte saada tahetakse.

Asjaolud, mis kõige enam püssi wõttewõime peale mõjuwad, on: 1) püssi raskus, 2) raudade pikkus, 3) õige puurimine ja raudade kanali seinte siledus, 4) padrundi kanali ühesuurus püssiraua kanaliga (s. o. kudas, püssiraua õõnsuse läbimõõt padrundi õõnsuse läbimõõduga kokkukõlas on); 5) raudade väljawiilimine ja paksus ja 6) materjal, millest rauad valmistatud.

Püssi raskus annab võimalust paksemaid raudasid valmistada, ning selle tõttu võib julgeste suuremaid ja tugewamaid laenguid tarwitada, raudade pikkus võimaldab püssirohu täitja lõpuni ärapõlemist ning ühes sellega kõige suuremat gaaside mõju laengu peale; õige ja hea puurimine, kanali libedus, padrundi ja püssiraua kanalide kokku pasimine kõrwaldawad ilmaasjata õõrumist ja takistust, mis rauas sellel ajal sünnib, kui haawlid kanalist läbi läbawad; raudade väljawiilimine ja otstarbekohane paksus ühes materjali sitkuse ja paenduwusega lubawad raudade seinte ühetasast paisumist sellel ajal, kui laeng neis liigub. Sellest on näha, et püssiproowimine pole muud, kui püssile tema kohase laskemoona waliimine.

Teada on, et iga sorti püssirohu enam-vähem lõpuline ärapõlemine, waatamata tema eriomaduste peale, sellest ära ripub, 1) kui suur säde on, mis rohu põlema süütab, 2) kui pikk põlemise aeg ja 3) kui kõwa rõhk on, mille all rohi põleb. Sellepärast on selge, et pika rauaga püssi jookseb enam pikkamisi põlewat rohtu võib wõtta, tropp olgu enam kergem, etta raudas kergemine edasi liiguks, pistong olgu nõrgema süütesädemega, kui lühikeste raudadega püssil. Aga mitte ainult püssirohu lõpulik ärapõlemine ei mõju laskmise heade tagajärgede peale, waid ka gaaside hulga aeglasem suurenemine mõjub, püssiraudade ehituswiisi järele, laskmise tagajärgede peale. Kiirelt plahwataw püssirohi rõhub laengu lähedalt koleda jõuga püssiraua peale, püssirohi, mis aga mõõdukalt ja enam pikkamisi põleb, jagab selle rõhumise ühetasasemalt terve raua pikkuse peale ära; süütesädeme ehk leegi suurendamine, kõwem, tugewam tropp, padrundi õõnsuse, püssiraua oma suurem läbimõõt, kõik see mõjub jälle selleks kaasa, et rõhumine raudade peale laengu lähedal hoopis tugewam on, kui raua otste pool, ning sellest järgneb, et mitte kõik laengud ühtewiisi kohased pole raudade jaoks — mis ühetasaselt puuritud, wõi nii puuritud, millel laengu lähedal ehk suu juures kitsendused jäetud. Lõpuks peab püssimoona väljawiilimisel ka selle peale waatama, kudas see püssi wastupidawuse peale mõjub.

Nii on arusaadav, et tugewa laega ja laengu juurest wäga pakside ning suu poole üsna õhukefeks minewa raudadega püssi jaoks kasulikum on kiirelt plahwatawat rohtu ja tugewat pistongi wõtta, sellega suurendatakse rõhumist laengu lähedal raua tugewas kohas ja wähendatakse seda suu poole, raua kõige nõrgemal kohal. Püssile, mille rauad tagant laengu lähedalt õhuksed ja nõrgad — peab seda ümberpöörduvalt tegema: pikkamesti põlewat rohtu wõtma.

Raskete püsside tarwis, millel pikad rauad, tugewad laed ja lukud, ning hästi puuritud ja otshade poolt mitte õhukefeks minewad rauad, wõetagu suured ja tugewa leegiga pistongid, ning pikalt põlew püssirohi (näit. pärlirohi, Berdani, Wineri № 3, Ohta jäme, Schlüsselfburgi № 2) tropid rohu peale kerged, mis ära ei põle ja hästi gaasid kinni peawad, tropi läbimõõt olgu weidi suurem, kui püssi kaliber.

Püsside tarwis, mis küll rasked aga enam lühemad, wõi mille rauad suu poole õhemad, peab samasuguseid suuri ja tugewa leegiga pistongi wõtma, aga järsum plahwatawat rohtu (näit. Tjarski, Wineri № 1, Otbornõi ja Barbatnõi) ning tugewamad tropid.

Wiimaks, püsside jaoks, mis lae juurest nõrgad ning millel rauad laenguruumi juures õhuksed, wõetagu väiksed pistongid, keskmise põlemise kiirusega püssirohu ffordid (näit., Schlüsselfburgi № 3, Wineri № 2) ja ehk ka pärli rohi peenikene (Жемчужный мелкий) ning kerged tropid, millede läbimõõt püssiraua õõnsuse läbimõõduga ühesuurune on.

Padrunikestade ostmisel peab tingimata seda silmas pidama, et nende õõnsuse läbimõõt niisama suur ehk ka weidi suurem oleks, kui püssiraua õõnsuse läbimõõt, on aga asi wastupidi, siis purustawad gaasid padrunid ära. Sellepärast on selge, et paberist padrunite tarwis walmistatud püssist võimalik on sellesama kalibriliste wähest padrunitega lasta, ehk see küll halwaste püssiraua peale mõjub, aga wäskpadrunite tarwis walmistatud, s. o. laiema püssiraua õõnsusega püssist, on wõimata paberist padrunitega lastes head lastmise tagajärge saada.

Kui juba padrunid jne. niiviisi walmis walitud on, siis võib juba parajat laengut otfsima hakata. See oleks aga birmus tüütu ja ajawiitlik töö, kui umbes proowima hakata, et kui palju nimelt rohtu ja kui palju haawliid kõige parema tagajärje annaksid.

Õnneks on juba praktika selleks ammugi oma reeglid wälja töötanud. Nende reeglite täpisepealsmaks äratäheksamiseks peab püssid nende kalibri ja raskuse järele liikidesse jagama.

Neid liiki on kümme ja nimelt:

1)	püssid kaliber	8;	
2)	"	"	10, raskus üle 10 naela;
3)	"	"	10, " kuni 10 "
4)	"	"	12, " üle 8 ¹ / ₂ "
5)	"	"	12, " kuni 8 ¹ / ₂ "
6)	"	"	16, " üle 7 ¹ / ₂ "
7)	"	"	16, " kuni 7 ¹ / ₂ "
8)	"	"	20, " üle 7 "
9)	"	"	20, " kuni 7 "
10)	"	"	24, " "

Nende püsside raskuse kohaselt peab ka haawleid wõtma ja nimelt:

I liigi tarwis	12 solotnikku	—	dooli
II	"	10	" 48 "
III	"	9	" 72 "
IV	"	8	" 72 "
V	"	7	" 48 "
VI	"	7	" 24 "
VII	"	6	" 84 "
VIII	"	7	" 24 "
IX	"	6	" 48 "
X	"	5	" 48 "

Mis püssirohu laengu suurusesse puutub, siis on selle raskuse kaal selle järele, misugust rohtu wõtta; algusmõõduks arwame musta püssirohu sortide juures Tjarski jämedat (Царский крупный), ning wäheste suituga püssirohu sortidele „Sokolit“. Nõrgema jõuga püssirohtu peab

rohkem wõtma, kangema jõuga wähem, nende jõudu mööda. Nii on kõige suurem robu mõõt laengute kobaselt järgmine:

Царски jäme.

„Sokol.“

I liigi tarwis	2	solotn.	48	dooli	kuni	60	dooli
II	2	—	—	—	—	55	—
III	1	—	80	—	—	52	—
IV	1	—	64	—	—	50	—
V	1	—	54	—	—	48	—
VI	1	—	48	—	—	42	—
VII	1	—	34	—	—	38	—
VIII	1	—	44	—	—	34	—
IX	1	—	24	—	—	30	—
X	1	—	12	—	—	26	—

Need on muidugi mõista kõige suuremad laengud, mida ainult teatud ja tuntud kallidele püssidele võib tarwitada; odawate ja halbadele püssidele peab neid laenguid ühe kümnendiku võrra nende raskusest wähendama.

Niiwiisi laengu kõige suuremat piiri ära määraates asume proowilaskmisele. Selle tarwis muretskeme endile võimalikult suured, wähemalt 400 ruutwersfokilised, paberipoognad ning wähemalt 8 seeriat padrunisi, igas seerias 6 padrunit: igasse padrunisse paneme laskemoona (s. o. haawleid ja troppisid) ühte wiisi, aga püssirohu laengud mitmesuguselt, ülemmäärast alates ning iga seeria peale 5 dooli kaupa wähendades. See käib musta püssirohu kohta, suitsuta rohtu alandatakse 2 dooli võrra. Kui padrunid ja märklauad walmis pandud, siis peab proowitawast püssist kõigi walmis pandud padrunitega laskma, sealjuures wäljalt seda filmas pidades, et laskmise tingimised võimalikult ühesugused oleksid, nii nagu: iga seeria wäljalaskmise järele saagu püss piinlikult puhastud, laskma peab võimalikult õieti ning ühe ja sellejama koha pealt, ka $\frac{1}{4}$ arsjina wõrd ei tohi ühte pauku lähemalt ega kaugemalt lasta, proowilaskmine sündigu ühel ja sellel ajal päewal, ning iga seeria wäljalaskmise järele lastagu püssirauad täitja ära jahtuda. Sellel teel saadud märklauad tulewad piinliku uurimise alla wõtta, selle tarwis piiratakse märklaua peal see koht, kus haawlid läbi jooksnud, kõige tih-

damalt 30 tollilise läbimõõdulise ringiga ära, ning loetakse sellesse ruumisse jooksnud haawlid ära. Nüüd saame sisse jooksnud haawleid ära lugedes ja märklauadasiid wõrreldes hõlpaste teada, misjagune püssirohu mõõt proowitawale püssile kõige kobasem on. Märgilaskmine sündigu 52 arsjina kauguselt. Kui aga tagajärjed rahuloldawad ei ole, s. o. kui kokkujooks wäga muutlik ja kõikuw on, siis peab 2—3 kõige paremat ja enam ühetasasemat seeriat wõtma ning tugewamad tropid panema ja püssirohu kõwemine kinni lüfuma ja proowilaskmist kordama.

Kui see ka ei awita, siis tuleb püssirohtu ja piston-gisid wabehatada, ning uueste otsast peale hakata. Harilikult aga saab juba kobe esimese korraga paraja laengu suuruse kätte.

Parajat laengu suurust kokkujooksu jaoks kätte saades peab ka selle peale waatamata, kudas ta läbilöögi hoo peale mõjub. On ju teada, et kokkujooks haawlite kaalu suurenemise ja püssirohu laengu kaalu wähenemise tõttu juureneb, kuna läbilöögihoog püssirohu kaalu suurenemisel ja haawlite kaalu wähenemisel kaswab.

Ülemaal olew kirjeldus käib suuremalt jaolt musta püssirohu kohta, suitsuta püssirohul on iseäralised omadused, mis püssiproowimise wiisi muudawad. Need püssirohu fordid põlewad lahtises olekus bengali tule wiisil, aga kõwa tropi all ning kitsas ruumis plahwatawad nad koleda kiirusega ning purustawad ka kõige tugewamad püssid ära. Suitsuta püssirohud ei tee suurt pauku ega löö püssi tagasi. Nende sarnane omadus on mitmelegi harjumata inimesele õnnetuseks olnud. Musta püssirohu omadust filmas pidades, suurendasid nemad ka suitsuta püssirohu laengut, sest nende aru järele oliwad pauk ja tagasilööki liiga nõrgad, aga selle tagajärg oli see, et suitsuta püssirohi püssi ära purustas. Sellest on näha, et suitsuta püssirohu tarwitamise juures wäga ettewaatlik peab olema, ja kõike wabriku poolt juhatud laadimise tingimisi täpi pealt täitma. Laengu suurused on etikettide peal ülewäl ja üle selle suuruse ei maksa iialgi wõtta.

Suitsuta püssirohtu ei wõi iialgi kõwaste padrunisse lüfuda, niisama ei wõi ka troppi niuwiisi peale panna, et

tropi ja rohu waele tühi ruum jääb, waid tropp tuleb just wastu püsirohtu suruda.

Nende suitfuta püsirohu išeäraliste omaduste tõttu on ka laskmise proowimine nendega teistfugune.

Selleks on kõige lihtsam teatud laeng rohtu wõtta, ning ühe ja sellesamafuguste troppidega, mitmesuguses suures haawli laenguid wõtta ja proowida. Kui niiviisi kõige sündsam haawli laengu raskus leitud on, siis tuleb mitmet sorti troppisid proowida, misfugused nendest kõigekohasemad on.

Suitfuta püsirohuga laskmisel on kokkujooks alati parem, kui musta püsirohuga laskmisel, nii on paraja laengu leidmine ka hoopis kergem.

Püsimoonal, s. o. rohul, padrunikestadel, troppidel, pistongidel ja haawlitel on suur mõju püsijooksu peale, nendest tuleb püsijaugelejoos, tapawõim, kokkujooks ja läbilöögi hoog. Sellepärast peab kütt kõike seda padrunite laadimise juures silmas pidama, kui ta soowib, et ta püsijaugele seda täidab, mida ta püsijauget nõuab ja nõuda võib.

Jahipüsijade tarwis pruugitakse kahtesugust rohtu, musta ja ilma suitfuta rohtu. Esimene on vähem hädaohklik, teine hädaohklik, nõuab tugewat püsijauget ja täpisealset padrunite laadimist. Rumbat seltsi tarwitamiseks soowitada, on raske öelda, see on iga kütti oma asi.

Misfugusest sistemist püsijauget soowitada, on wõimata öelda, see on iga ühe isiklik maitse asi. Mis aga püsijauget jooksfuse ja tapmisesse puutub, siis võib linnujahiks kolme püsijauget tüüpu soowitada, milledest, esimene — kokkujooksfuga (kiisendusega) 12 kalibriline, wäga hästi niisuguse jahi tarwis kõlbab, kui haawlite kokkujooks pea osa etendab; sellejärele: tsilinder 12 kalibriline, see kõlbab wäga hästi igasuguse jahi tarwis, ning wiimaks 20 kalibriline tsilinder, wäskpadrunitega laskmise tarwis, on ka wäga hea ja kõige kohasem jahipüsijauget tüüp.

Paras raudade pikkus oleks nendele 28 tolli. Püsijauget kaalugu üle 8 naela, sest raskem püsijauget on wäsitaw kanda ning raske püsijauget ei trehwa lennust lastes ilmaski hästi.

Püsijauget korrashoidmine.

Kui püsijauget halwaste laheb ja tapab, siis peab järele waatama, kas tema rauad ehk on laskmise läbi kulunud. Kui näha on, et raudade sees karedused, ehk põlenud kohad on, kui rauad seest küllalt fildedad ei ole, siis on waja püsijauget puurida lasta. Püsijauget võib ka ise puurida, aga parem on seda õppinud meistert lasta teha, õppimata inimene võib puurimisega püsijauget weel enam ära rikkuda, ning sellepärast me siin kohal püsijauget puurimise üle õpetust ei anna.

Kui aga püsijauget seest file ja libe on, ning ärakulumist sugugi märgata pole, siis on halwa laskmise põhjuseks raudade sisese kogunud tina kord. Seda häwitatakse elawahõbedaga ära. Selle tarwis topitakse püsijauget üks ots korgiga kõwaste kinni, walatakse raua sisese, pikkuse järele, $\frac{1}{8}$ elawat hõbedat, nüüd korgitakse ka teine raua ots tubliste kinni ja loksutakse elawat-hõbedat rauas edasi tagasi, nii kaua kui elawat-hõbe amalgamaks (elawahõbedat ja tina segu) muutub. Niiviisi peab elawat-hõbedat seni kaua wahtama, kuni ta hoopis puhtalt välja tuleb, siis on tina kord raudade küljest kõik ära jõõdud.

Et elawat-hõbedat jälle tinast puhastada ning tarwitamiseks kõlbuliseks teha, tuleb kahe naela elawahõbedat peale üks söõgilusika täis witrili (Eau forte) walada ning seda segu tubliste läbi loksutada ning selle peale paariks päewaks seisma jätta, selle järele pestakse elawat-hõbe weega läbi ja lastakse ära kuiwada.

Elawahõbedaga puhastamine läheb aga wäga kalliks, sellepärast on parem selle tarwis jahiriistade kauplusest tina puhastuse harjad osta, neid walmistatakse wäsest ja terasest.

Peale puurimist või tinast puhastamist hakkab püsijauget jälle hästi laskma.

Püsijauget ostmisel peab hoolega rauad järele waatama, et nende sees mitte lõhesi ega pragusid ei oleks. Kas rauad seestpoolt ka ühetasased on, seda saab nii teada: paenduwa ridwa või kepi otsa seotakse wiili keel ehk mõni muu ühetasane pehme ja libe nõõr, selle peale pistatakse see keel läbi püsijauget ja seotakse ots kepi teise

otša kinni. See keel peab kepißt lühem olema, nii et ku keel wõi nõör pingule tõmmatakse, siis ka kepp wibu moodi looka jääb. Kui nüüd rauda ümber keeratakse ja raua ning nõöri wahel tühja kohta näha ei ole, siis on raud õige ja sirge.

Uue püssiga ei maksa ennem ilmaski proowipauku teha, kui püss seda enne mitte hoolega igatepidi läbi wadatud pole, siis jääwad mitmedki õnnetused olemata.

Peale tublit laskmist peab püssi alati pesema, mitte aga keewa weega, selle läbi keeb mustus raua külge, waid külma weega. Peale külma weega pesemist walatakse püssirauda keewa wett ja nübitakse takkudega, weel parem aga linadega, raud üsna kuivaks.

Kui aga raudadesse wäga palju tahma on kogunud, siis peab enne pesemist raudadesse kanget lehelist walama ning raudu selle alla neljaks tunniks likku jätma, ning selle peale lehelis wälja walatama ja rauad kobe peale seda puhtaks pesema.

Püssi pesemise lehelist walmistatakse nii: pandakse mingisuguse nõu sisse kuni poole nõuni tubka, tuba peale walatakse nii palju keewa wett, et nõu ääreni täis saab, kui tubk juba põhja wajub ja wesi ära selgub, siis kuratakse lehelis läbi tiheda käterätiku ja on tarwitamiseks walmis.

Püssi peab alati puhta hoidma ja mitte kunagi seda peale laskmist puhastamata jätma. Tõsine kütt peab oma püssi kalliks ja ei jäta teda kunagi hooletusesse.

Jäetakse püss pikemat aega tarwitamata seisma, siis on hea raudu ja muid roostet kartwaid osasi paksu wase liniga sisse määrida.

Lennust laskmine.

Kunsti, lennust lasta, pole sugugi nii raske kätte saada, kui harilikult arwatakse.

Ma usun kindlaste, et juurem jagu halbu laskjaid isegi ei tea, milles see wiga seisab, et nad pabatihti määrgist mööda põmmutawad. See tuleb halwast püssist, laskja

ärewusest, püssi waleste palgele panemisest ja wiimaks ka koera pahadest kombetest.

Wanad kütid annawad lennust laskmiseks järgmisi õpetusi: kui lind sinust eemale lendab, siis lasje pähe, kui ta põiki eest läbi lendab, lasje pool arsjinat ette, parti trehwa noka peale, anile pähe jne. Selle õpetuse järele wõiwad algajad endid esiotsa harjutada, muidu ei trehwa nad hästi; wilunud kütt aga lasje linnule pihta, ja kui pauk trehwab, mida omal kobe kerge näha on, kukub lind alati.

Lennust peab waat kudas laskma. Ütleme, näituseks lind tõusis lendu: kõigepealt peab ruttu teda waatama siis püssi palge panema, parema käega püssi laad kõwaste wastu õla suruda, sellesama käe küünarnukk õla kõrguseni tõsta, pahema käega püssilae hakatuse kohast kinni pidada, püssi otša linnu kohta juhtida, ning sellel filmapilgul, kui lind püssi otsaga just kohastikku on, kui nad nii õelda kokku sulawad, kukk maha pigistada.

Suurem jagu küttisid pigistawad sihtides pahema filma kinni. Selleks pole aga mingit wajuadust; kahe filmaga waadates näeb asju selgemine ja paremine.

Laskmise wiis on kahesugune: pikkamööda ja kähku laskmise. Esimest wiisi tarwitatakse lageda koha peal, teist tihtnikutes.

Pikkamööda lasta, tähendab aegamööda sihtida, mitte liialt rutates, kähku — nii ruttu kui wähegi võimalik. Soowitaw on, et algaja esite harjutaks ennaist pikkamööda laskma ja peale seda juba kähku.

Suuremalt jaolt tõuseb lind alati laskja lähedalt lendu ja sellepärast paistab asi nii olewat, nagu poleks kaugele lasijat püssi linnuabi peal wajagi, aga asi on selles, et kütil hea püssiga rohkem aega lasta ja sihtida on, ning sellega on ka paugu tagajärg alati kindlam.

Lindu ei maksa üle 30 sammuga kaugele ära lasta lennata; sest kui esimese pauguga ei trehwa, siis võib weel teise järele anda.

Raugemalt kui 50 sammuga pealt ei maksa lasta; tuleb ka seda ette, et 80 sammuga pealt lindu maha saab põmmutada, aga kütt, kes ainult hea õnne peale lasta

juhmab, rikub oma laske-õsawušt ja haawab lindusiđ, kes ilmaasjata hukka saawad.

Algajad, ja ülepea ägeda loomuga kütid, ei sihi ilma maski ühe linnu pihta, kui terve pesakond nende ees lendu tõuseb, waid lasewad umbes terve summa hulka. Selleläbi lasewad nad pea alati ilmaasjata ja tagajärjeta ning wigastawad ainult lindusi, kes ära lennates hukka saawad.

Pesakonna hulgašt peab alati paar lindu laskmise märgiks wõtma, need olgu teistest wõimalikult eemal, ning ennem tuleb selle peale lasta, kes laskjast kauge- mal on.

Wõib kindlaste arwata, et see nõuanne mitmelegi weider näib olewat ning paljudki ütlewad: „Kus mul siin aega lindu wälja on walida, kui terve pesakond korraga koha- nal lendu tõuseb, muud kui katsu aga summa hulka põ- letada, et mõni maha kukuks.“ Muidugi juhtub seda mõnikord, et ühe pauguga mitu lindu kukuwad, aga ilma sihtimata on see wäga haruldane asi.

Keewawerelised kütid lasewad sellepärast tihti mär- gist mööda, et nad kardawad lindu mitte trehwatera; ning see teeb neid närwiliseks; aga käigu sarnased kütid mõ- ned korrad jahi peal, kus neil ainult palja robuga laetud patrunid ligi olgu, kui neil sellega tapmise wõimalus puu- dub, hakkawad nad külmawereliselt ja õieti sihtima ning õpiwad niiwiiši õsawateks laskjateks.

Algajale kütile on soowitaw alati üksinda, ilma selt- simeheta jahi käia; mingi asi ei ärrita ega eruta algajat tulise werega kütiti rohkem, kui wõõrad paugud. Wähe- l tuleb seda ette, et õsaw laskja tundmata põhjustel hal- waste laskma hakkab ja enam ifegi oma laskmisest arugi ei saa ega ära ei tunne; niisugusel korral peab ta kohe maha istuma ja tükk aega puhkama. Peale puhkušt lä- heb laskmise hoopis paremine.

Märki trehwarine oleneb ka palju koerast ära. Kui tema seis- pealt ehk kohe paugu järele linnu peale kar- gab, siis lasjab ka hea kütt sagedaste mööda.

Kui aga koeral sarnaseid tempusiđ mitte ei ole, ning kui kütt ülemal juhatud reeglite järele toimetab, õpib ta lühikse ajaga heaks laskjaks.

Wõib kindlaste öelda, et ei ole laskjat olemas, kes ka märgist mööda ei lasjeks.

On laskjaid, kes üles pillutud asju, ka kõige wähe- maid, otse imestama panewa õsawusega trehwawad, aga jahi peal lasewad nad üsna halwaste. Waat, millega nad walmis saawad: panewad laetud püssi maha jalgade juurde, wiskawad ise kaks muna ülesse, wõtawad püssi maast ja lasewad munad puruks. On aga palju sarnaseid laskjaid, kes ülespillutud asju sugugi ei trehwa, kuna nad aga lindusiđ wäga hästi lasewad.

Sellest wõib järeldada, et laskeharjutus ülespillutud asjade peale ei ole mitte heaks kooliks algajale kütile, selle läbi õpib ta küll püssiga ümber käima ning püssi tundma, muud aga suurt ei midagi.

Laskmise tagajärjed olenewad ka laskja meeleolust ära, niisama mõjub ka laskmise peale ilm, laskmise paik ja wiimaks aasta aeg, sest mida lähemal linnul araranda- mise aeg on, seda lähemale ta kütiti enda ligi lasjab ning seda raswafem on ta ka, nii on teda ka kergem lasta.

Küttisid wõiks nalja pärast laskmise wiiside järele kolme klassi jaotada ja need oleksid „ahetajad“, „põm- mutajad“ ja „mahalaskjad“. „Ahetajad“ on sarnased, kes linnu ülestõusmisel kunagi ei lasja, waid ainult „ah“ tee- wad. Põmmutaja lasjab alati aga ei trehwa, mahalaskja lasjab aga hästi.

Haawlid.

Haawlid walmistatakse tina ja antimoni segust teata- waste mitmesuguses suuruses. Üksikute jabiloomade ja lin- dude jaoks on numbrite järele sündsad:

Num- mer.	Läbimõõdi millimeet- rites.	Jahiloom ja linn, kelle lastmiseks selle numbri jämedusi haawleid võtta tuleb.
000	4,75	Karud, hundid, suured raisakullid.
00	4,50	Karud, hundid, suured raisakullid ja trapp- aned.
0	4,25	Suured kotkad, metsised, metsaned, trapp- aned.
1	4,00	Hirwed, rebased, saarmad, kotkad, mets- aned.
2	3,75	Hirwed, rebased, saarmad, jänesed.
3	3,50	Jänesed sügisel.
4	3,25	Jänesed sügisel, kanakullid, tedred.
5	3,00	Sookured, kanakullid, waresed, pardid.
6	2,75	Pardid suwel, ja keskmise suurusega par- did talwel.
7	2,50	Põldpüüd sügisel, laanepüüd.
8	2,25	Põldpüüd suwel.
9	2,00	Korpiitsad, põldpüüd suwel.
10	1,75	Korpiitsad, wutid.
11	1,50	} Räästa suurused linnud.
12	1,50	

On püüs hästi hea kokkujookfuga, siis võib alati ühe numbri võrd suuremad haawlid võtta; lööb aga püüs hästi läbi, siis võib pisut peenemad haawlid võtta. Üle-
üldse aga peetakse peenemaid haawlid paremaks, sest et nendega lastes kindlamine lootab võib, et mõni nendest furmawasse kohta trehwab. Peale harilikkuude haawlite on veel kõwasid haawleid, need on karastatud tinast wal-
mistatud. Harilikud haawlid teewad püüsjiruaud seest tina-
feks, kui palju lastakse; nad ei lähe ka nii hästi läbi kui kõwad haawlid, sest et nad mõnikord mõlki lähewad, kuid tapawad selle eest paremine. Kõwad haawlid teewad raua
ainult wähe tinaks, ei lähe sügugi mõlki ja lööwad hästi läbi.

Kudas tuleb põgenewat jahiloo- ma ja lindu lasta?

Põgenewa jahilooma ja linnu peale tuleb nõnda sihtida, et laeng teda ka tõeste trehwab, aga mitte ainult kohta, kust ta praegusel filmapilgul põgenedes lahkunud. Jookseb jänes põigiti eest mööda, sihitakse pisut esimeste jalgade ette; samuti tuleb ka siis sihtida, kui jänes otse kütli poole jookseb. Jookseb aga jänes kütist otse eemale, sihitakse talle kõrwade wabele. Kütist eest äralen-
dawate põldpüüde peale sihitakse keha alla, nii et terve põldpüü kirbu peal näha on; lendab põldpüü aga kütli poole, siis tuleb peast pisut kõrgemale sihtida. Kõik need juhatused käiwad selle filmapilgu kohta, mil püüs lahki lastakse. Lendawad linnud laialt mööda, sihitakse noka otja peale, muidugi ainult sel juhtumisel, kui nad liiga kiirelt ei lenda; lendab linn kiirelt, peab nokast pisut ettepoole sihtima, ja nimelt seda rohkem ettepoole, mida rutem ta lendab ja mida kaugemal ta kütist on. Enesestki mõista, on see kõik harjumise-asi, ja alles kauase wilumise teel omandab kütt kindla filma. Sihtides ei maksa ka pabe-
mat filma kinni pigistada, waid peetagu mõlemad lahki, siis näeb paremine ja võib ka lastmise tagajärge läbi tule paremine waadelda.

Walwamine.

Walwamine on kahtlemata kõige lihtsam jahiwiis ja algajale harjutamiseks iseäranis soowitaw, kütt wiibib sealjuures ühe ja sellel sama koha peal, kuna metsloom või linn, keda ta ootab, sealt mööda peab minema. Peaasja-
likult walwatakse põtru, hirwesid, rebasid ja jäneseid. Kõige kohasem aeg walwamiseks on hommiku wara, koidu ajal, ja õhtuti, natuke aega enne päikese loojaminekut kuni täie-
liku pimeduseni. Hommiku wara ja õhtu on metsloomad nimelt liikumas: õhtul tulewad nad metjast heinamaale, põldudele jne. toitu otsima ja hommiku lähewad nad jälle

metša tagasi. Muidugi olenewad need käigud ilmadeft, aastaaegadeft, metslooma ifelaadift ja ka selleft ära, kas ta juba peruks tehtud ei ole.

Walwamine on sellepoolest buwitaw, et fiin kõige parem wõimalus on metslooma filmitseda ja teda uurida.

Ka lasta saab hästi, kui jahiloomi küllaldaselt olemas on, tuul hea ja paik hästi walitud on; kütt ennaft ei liiguta ja oma sealolekuft millegiga märku ei anna. Muidugi peab kütt ühtelugu hästi walwas olema, ifeäranis kitsaste teede ja wäikeste lagendikkude kohal, feft et loom fealt ruttu üle läheb; mõnikord jääb ta küll seefuguse lageda koha peale filmapilguks seisatama. Täbar on küsimus, kas walwates suitsetada wõib wõi ei. Parema oleks igatahes küll ilma suitsetada läbi ajada, aga kui tuul hea on, wõib jänefeid ja rebafeid walwates küll piſtu piipu tõmmata, põtru ja hirweſid walwates on lugu juba täbaram. Talwel peab kütt walwama minnes enefe ſoojalt riidesse panema ja tukkuma jäämife eeft hoidma. Sellepärast on ka talwel walwates parem feista kui istuda.

Walwamife paik tuleb nõnda walida, et tuul hea oleks, ſ. o. fealtpoolt puhuks, kuſt looma oodata on, ühtlaſi olgu kütt puu wõi pöſja läbi warjatud. Walwates õpib kütt teraſelt waatama ja ofawalt piiluma ning ühtlaſi ka oma ärewuſt maha ſuruma. Seft on loom lähenemas, ſiis peab kütt täielikult liikumata olema, waſtaſel korral läheb tal laſkmife wõimalus luhta. Algajatele on ſoowitataw, et nad ka eſmalt päewaajal walwamifekohas käikſid ja ükſikud puude, pöſſaſte, kiwide ja kungaste wahed ſammudega ära mõõdaksid, ſeft õhtuſe widewiku ajal on algajal muidu päris raſke otſuſele jõuda, kas lähinew loom laſkekaugufes on wõi ei.

Rahwarikkamates kohtades tulewad loomad alles õhtu hilja metſaſt wälja, ſiis, kui juba ſedawõrd pime on, et enam hästi laſta et näe. Siis murdub ſiin wõi ſeal kuiw oks, rohi lööb ſahifema ja nüüd wiimaks kargab jänes karjamaale wõi põllule toitu otſima, ilma et tal aimduſtki oleks, et hirmus ſurm teda ſiin walwamas on. Rõigepealt peab kütt nüüd waguſi jääma ja ei tohi ühtki liigutuſt teha. Niipea kui ärewus piſut waibunud on, oodaku ta

ſeefugune filmapilk ära, mil jänes teda ei näe, tõſtku ſiis püſs pale kõrguſele, oodaku ſiis weel, kuni jänes paraja maa peal põigiti ees on, ſihtigu nüüd kiireſte otſuſtades ja laſku. Laſta tuleb algajal ainult ſiis, kui ergud rahulikuks on jäänud.

Õhtul metſa ääres walwates peab tuul metſa poolt olema, et loomad haifu ninasſe ei ſaaks, hommikul — kui jahiloomad wäljadelt metſa lähewad, peab tuul jälle wälja poolt metſa poole olema. Walwama ajuſdes peab tuult hoolega filmas pidama, ſeft metſa ääres, metſateedel j.n.e. puhub tuul pabatihti teiſes ſibis kui lagedal. Muutub tuul walwamife puhul, ei jää muud üle, kui teine koht walwamifeks otſida wõi kodu minna. Waſtaſel korral teeb kütt jahiloomad, ifeäranis põdrad, hulgaks ajaks peruks ja ſunnib neid teiſi teiſid otſima.

Rahu nüüd walwama aſuda? See on wäga tähtis küſimus. Põdrad, hirwed, hundid ja ilweſed tarwitaſwad ifeäranis alati üht ja neidsamu teiſid toidu otſimifeks. On jahiloomade teiſid, kuſ näit., wanaifa omal ajal põtru põmmutas ja kuſ ka ta poeg tänapäew kõige kindlamalt põdra maha laſta wõib. Seefuguſeid teiſid tunneb jahilooma jälgedeft ära, tihedateft kohtadeft lähewad ifegi ſelgeſte nähtawad teed läbi. Seefuguſte teede lähedale tuleb metſa äärde, wäikeſtele lagendikkudele metſa ſees, metſateedele wõi kraawidesſe walwama aſuda.

Jänes kindlaid teiſi kinni ei pea, walwama peab ſiin hea õnne peale aſuma, kõige parem metſa äärde oraſe, kapaſe wõi härjapea-põllu juurde.

Põtrade walwamifeks peawad kütid kõige paremaks puu otſa omale ſündſat iſtekohta ſoetada, muidugi nii, et ſee filma ei torka.

Lindudeft walwataks peaaſjalikult metſpartifiid ja näppiſid; kuid ſee peab juba kaunis tubli kütt olema, kes kiirelt mõõda lendawaid linduſi ruttu ja kindlaſte trehwab. Pardid lendawad waſtu õhtut nimelt jõgedeft ja järwedeft ära wäikeſteſe laugateſe, ojaſteſe j. n. e. Seefuguſeſe paika aſub kütt walwama, peidab ennaft turbahuniku, pöſja, kiwibuniku j.n.e. taſa ära ja ootab paratide pärale jõumift päikeſe loojamineku ajal. Ta peab

hästi wagusi olema, sest et pardil filmad iseäranis terawad on. Kõige kohasem on seefugune walwamine bilisel sügisel ja talwel jääst wabade weeaukude juures; ainult paika tuleb sagedaste wabetada, sest et sage põmmutamine pardid ära peletab. Sündsad on ainult selged õhtud, kui kuu wara paistma hakkab, sest suuremalt osalt tõusewad pardid alles siis lendu, kui päewawalgus juba peaaegu täielikult kustunud on. Partide wette laskmist tuleb ainult sel juhtumisel oodata, kui sihtimiseks weel päewawalguist jätkub või kui kuu juba weepinda walgustab. Wastasel korral peab lennust lasta katsuma, sest wastu õhtutaewaft näeb sagedaste weel kaunis hästi sihtida, on aga pardid juba weepinna ligidal, siis on nad ka peaaegu jäljeta kadunud. Tund aega peale päikese loojaminekut peab sammud koju poole pöörama, isegi kui kuu või lumewalgus sihtida lubab, sest et siis juba kõik pardid oma toidukohtadele on jõudnud ja uute juurde lendamist enam loota ei ole. Hommikuti võib seefugustes kohtades walwata, kuhu pardid harilikult lennates tulewad. Siis on ka walgem lasta. Niihästi hommikul kui ka õhtul on sünnis koera kaaja wõtta, kes lastud linnu kätte toob.

Hästi huwitaw on metsnäppide (kurwits, korpiits) walwamine, milleks soojad kewade-õhtud walitakse, iseäranis peale sooja wihma. Walwamine tajub ennaft ainult kewadel mängu-ajal ära, umbes 10. märtsist kuni 5. aprillini. Pärast ei maksa tublil kütil enam lasta, kuigi metsnäppisid weel õhtuti lendamas on, sest et neil siis juba audumise aeg algab. Nagu juba tähendatud, on walwamiseks iseäranis sündsad ainult soojad, tuulewaiksed päewad, sündmatad aga niisked-külmad või tuulised päewad, sest siis lendawad metsnäppid nii tummalt ja madalalt, et ainult tuliosaw kütt kindlaste trehwada võib. Soojadel, tuulewaiksetel päewadel häälitsewad nad wilistamise taolisel ja lendawad laskmisele parajas kõrguses. Wäga tähtis on õige paiga walik walwamiseks, algaja palugu wilunud küti käest juhatust; hoopis wildak on iseoma heaksarwamise järele paika walida. Wäga tähtis on ka, et walwaja küti nägu lääne poole oleks pööratud, s. o. looja minewa päikese poole; sealt peab tal igalepoole wõimalik

olema lasta, ühtlasi peab ta õlakõrgusest, tihedast põõsastikuft warjatud olema. Soowitaw on juba õhtul enne kella 6 paigal olla. On päew hästi walitud ja ilm waikne, siis kudrutawad metsnäppid waljuste, nii et neid eemalt juba kuulda on ja nende lähinemise peale ennaft ette walmistada teab ning seda kergemine lasta võib, pealegi kui nad isegi suure pimediku ajal selgemalt taewalt hästi kätte paistawad. Kütt pöörab sinna poole külge, kust metsnäppisid lähinewat kuuleb, ja võib neid siis hõlpsaste lasta, kui ta jahi-ärewusesse ei sattu ja ise omal sel kombel asja põhjalikult ära ei riku. Lendab aga näppide-paar üksteist taga ajades mööda, siis oskab ainult tubli kütt õigel ajal lasta. Wilumata kütt ärgu lasku metsnäppile otse wastu, waid saatku oma laeng talle tagant poolt wiltu järele. Walwawõitu ilmaga lendawad metsnäpid waguvalt ja siis peab kütt filmad ja kõrwad ühtelugu hooltsalt lahti hoidma, sest ämariku ajal juhtub siin tihti lindu alles parajal laskmise kaugusel oma ees filmawat, ilma et ise laskmiseks walmis oleks; püsji peab nõnda käes hoidma, et walgukiirusel sihtida wõiks. Metsnäpid lendawad iga aasta enamaste ühes ja sellejamas kohas. Metsnäppisid ei maksa ilmaski istudes walwata. Otstarbekohane on ka head koera kaaja wõtta, kes lastud linnud kätte tooks.

Harilikult ei ole algajal partide ega ka metsnäppide walwamisel esiotja suurt tagajärge, aga ega sellepärast julgust maksa kaotada. Kuigi ta walwamiselt lindu kodu ei too, on ta ometi hulga targemaks saanud ja oskab järgmine kord paremine lasta.

Rullide küttimine öökulliga.

Kõik kullid ja warejed wihkawad teatawaste öökulli ja ajawad teda taga, kus aga nägema juhtuwad. Selle teoasja peal põhjeneb ka kullide laskmine öökulli abil. Täistopitud öökullid on ainult häda-asjaks, need ei meelita mitte pooltki nii palju rööwlinduft ligi kui elusad öökullid, iseäranis kui wiimased hästi elawad on. Kõige sündsamaks ajaks seefuguseks küttimiseks on rändamise-aeg,

märtji- ja aprillikuul, ja siis jälle septembri- ja oktobrikuul, kuni nowembrikuu keskpäewadeni. Peaaegu kõik rööwlinnud lasewad endid öökullist, kelles nad oma kõigekurjemat waenlast näewad, ligi meelitada; nad tulewad teda ärritama ja tükiwad ka kallale.

Selle jahi jaoks läheb siis öökulli waja. Seda peab juba muretsema. Kui teda õieti rawitseda, elab ta üsna wanaks. Sagedaste tarwitatakse ka täistopitud öökullisid, kellel tiiwad nõnda on seatud, et kui nõõrist tõmmata, ta siis tiibu lehwitab. Parem on aga, nagu tähendatud, elaw kull. Peale öökulli on weel onni waja. Selleks kaetakse härjapea kõrrewäljale 3 jala sügawune ja 4 jala laiune auk. Augu iga nelja nurga kohta löödakse waiad ja nende külge lauad seinaks. Seinad kaetakse pealt kauris lameda laudadest katusega, mis siis weel katusepapiga kaetakse. Ratus tulgu just nii kõrgele, et kütt seal all parajaste seista võib ja küürutada ei tarwits. Katuse ja seinte wahed tulewad wanade kottidega wooderdada ja kinni naelutada. Selle toreda hoone ümber laotatakse nüüd hõlga warjuks, et ta väljaspoolt võimalikult wähe silma torkaks ja peale selle wihma ja tuule, külma ja lume wastu kaitset pakuks. Laskeaukused võib igale poole teha ja jälle kinni matta. Seest peab onn täielikult pime olema, et rööwlinnud kütti ei märkaks. Seesugust onni on kõige parem lagedale ja kõrgewõitu kohta asutada. Metss ei saa sel kombel küll suurt midagi kätte.

Öökull seatakse T-kujulise rüüwa otsa istuma, ja nimelt nõnda, et ta 2—4 sülda onnist eemal ja wähemalt 2 jalga maapinnast kõrgemal wiibiks; peale selle peab ta umbes kolme jala pikkuse nõõri otsas kinni olema, et ta minema ei pääseks. 3—4 sülda öökullist eemal tuleb maa sisse tulp lüüa ja selle külge kuiwanud, haraline oks kinnitada, kubu peale siis juurde lennanud rööwlinnud endid maha lasewad. —

Onnis wiibija kütt peab öökulli ühtelugu filmas pidama. Läheb öökull rabutuks, wahib ta wimmas peaga ja tardunult ühte kohta, ajab ta süled kobewile või lasseb ennast koguni wõitlusewalmilt selili ja firutab koiwad kaitseks ülespoole, siis on see kindlaks tundemärgiks, et

mõni rööwlinn läheduses on või lähemal filmapilgul nähtawale tuleb. Mõned kullid näit. rändaja-kull lepiwad sellega, et öökullile ainult paar tonksu annawad ja siis jäädawalt ära lendawad. Neid on kõige parem sel kombel lasta, et ennast kohe laskewalmis seataks, kui nende lähinemist öökulli ülespidamisest märgataks ja sel filmapilgul kohe tuld antaks, kui rööwlinn nähtawale ilmub. Mõned kullid, näit. hiirekull j. t. tongiwad öökulli mitmel korral ja istuwad peale seda ka oksa peale; nende lastmisega pole waja nii kangeste rutata. Seesugune kütt, kes lindu kaunis kindlaste lennuist oskab lasta, ei peaks ilmaski seda ootama jääma, kuni rööwlinn ennast oksa peale lasseb, waid lasku nii ruttu kui võimalik sel filmapilgul rööwlinnu peale kui see piirleb.

Lastud rööwlinnused ja waresid võib rahulikult paigale jätta, sest filmapiiril võib weel lähemale lendawaid rööwlinnused olla; kui kütt onnist välja astuks, peletaks ta need igaweste ära. Ka koera ei maksa ilmaski kaasa wõtta, kes lastud rööwlinnu kätte tooks. Seft ei ole rööwlinn juhtumisi weel surnud, siis võib ta koera waele omaks peksta ja ajab koeral sel kombel ka himu igaweste ära. Kütil olgu tumedad riided selgas ja ta seisku ka onnis võimalikult wagusalt, igasuguste äkiliste liigutuste eest hoolsalt hoides. Ka püsfirauda ei tohi ta liiga kaugetal välja pista, wähemalt mitte kaugemalt, kui just tingimata tarwis on. Jseäranis ettewaatlik peab siis olema, kui rööwlinn ennast oksa peale on lastanud, sest wähem kui kabin või nakatus võib ta kohe minema peletada. Mõnel päewal ei taba rööwlinnud öökulliga midagi tegemist teha. On paar või rohkem rööwlinnu lähedalt mööda lendanud, ilma et nad öökullist hoolinud oleksid, siis ei maksa sel päewal enam walwata. Üleüldse ei ole soojad, päikesepaistelised päewad nii sündsad kui jahedad ja tuulised ilmad. Ka juba öökulli pärast ei tohi liiga kaua walwata. Niipea kui öökull tiiwad lohakile lasseb ja noka mõnikord lahti hoiab, on aeg walwamist lõpetada. Ka rööwlinnused lastes olgu kütt ikkagi sedawõrd ettewaatlik, et ta öökulli ei riiwa.

Otsimine.

Wäljadelt otsitakse peaasjalikult jäneseid ja lindusi. Jänete otsimine wäljalt ei ole kasulik, sest et sel kombel üleliiga palju emaseid jäneseid otša saab ja järgmisel aastatel enam midagi wõtta ei ole. Nimelt saab isane jänese kergeste rabutuks ja paneb juba eemalt putkama, emane aga nii naljalt põgenema ei pane ja langeb sellepärast kütile kõige sagedamine saagiks. Wäljadel otsimiseks on iseäranis sündsad waiksed sügisefed päewad ja ka talwefed päewad, iseäranis siis, kui lumi sügaw on ja sulat ilma hakkab tulema. Hea koera selfis liigub siis kütt wastu tuult edasi et loomad juba eemalt tema haifu ei tunneks. Ilma tubli koerata siin läbi ei saa. Koer peab ruttu ja õieti otsima, ja on ta leidnud, peab ta liikumata paigale jääma ja ei mitte pesast üles ajama. Midagi ei ole selle jahiwiisi juures kahjulikum kui ägedus ja ruttamine, kusjuures kütt bigistama lööb ja ärewufesse satub ja siis alati kindlufeta paugud annab. Sellepärast peab mõõdukalt, rahulikult otsima.

Linnu otsimine.

Suure igatsufega ootawad kõik kütid linnujahi algust. Linnu otsimine seifab selles, et kütt enne koera wäljad ja heinamaad läbi lasseb otšida, kuni see haifu kätte saab ja lõpuks pesakonna lähedale seisma jääb, mille peale kütt lähemale tuleb ja pesakonna lendu tõusma paneb. Lendu tõuswate lindude peale on linnujahi aja algufel, hõlbus lasta, kui ilm ka weel hea juhtub olewat ja noored linnud weel osawaste lennata ei oska. Kuna kütt ka weel koera ülespidamisest warakult märkab, et otšitaw pesakond ligi dal on, siis teab ta ennaft ette walmistada ja oma ärewufest jagu saada.

Algajal suures feltskonnas linnujahile minna ei maksa. Linnades leidub rohkeste pühapäewa-küttišid ehk põmutajaid, ja nad on algajale halwaks eeskujuks, kui ta nende hulka sattub. Linnujahi algufel woolab jäberdufi

küttišid trobikonna wiisi maale. Mitmekesi otšitakse siis wäljad läbi. Linnukoerad aga on linnas logeledes metšikuks jäänud ja ei kuula sõna, ajawad pesakonnad ülesse, ilma et küttišid hoolikšid; siin ja seal tabawad nad mõne noore jänese wao wahelt kinni ja kägistawad ära; sage daste hakkawad nad ka wana isajäneft taga ajama ja jooksewad kui pöörafed. Kütid karjuwad, hüüawad, wiliš tawad, kuni koerad wiimaks häbenedes tagaši tulewad ja keretäie pekša saawad. Aga juba mõnekümne minuti pärast läheb see hull wõidukihutamine uueste lahti.

On siis üleliiga jahihiimulifed koerad niipalju pekša saanud, et nad wiimaks põldpüüde pesakonna juurde õieti seifatama jääwad, siis läheb päris põrgu-põmmutamine lahti, niipea kui pesakond ülesse on tõusnud. Siin ja seal langeb ka mõni lind, aga nüüd peawad mitu kütti seda omaks ja lähewad waidlema; paljud linnud saawad ainult wigastatud ja langewad pärast rebasele saagiks. Kõige parema meelega lastakse neid lindusi, kes alles waewalt lennata juudawad, kuigi nad waiksed on, kuid nad lenda wad kohmakalt ja sellepärast on neid hõlpsam tabada. Ja kuigi jahi feltskond terweid pesakondi ära ei häwita, ja mõned nendest ometi elusse jäta wad, siiski on need elusse jäänud enamaste ikkagi hukatusse pühendatud, sest wanad linnud, kes kõigepealt lendu tõufewad, lastakse ka ikka kõige esmalt maha. Waefed noored langewad siis hõlpsaste rebase saagiks.

Algaja hoidku sellepärast pühapäewa küttideft eemal. Ka hoidku ta pesakonna peale lastkmaft, waid waligu lind wälja, mille peale ta lasseb. Kõige parem on äärmift lindu walida, sest pesakonna keskele tabades saab küll ehk üksik surma, kuid paljud saawad wigastatud ja lähewad pärast ikkagi kaduma.

Algajale on nii siis soowitataw üheainsa wilunud kütišiga jabile minna, kelle käeft ta palju õppida wõib. Kõige sündsam aga linnujahile minemiseks on hommikul päikesse tõusu ajal, kui päike pilwita taewaferwale tõufeb ja oma kiired kaugele ülesse saadab. Warstigi muutub udu kas tetilkadeks ja weed särawad päiksewalgufes. Wälja äärel kogub praegu isane põldpüü tugewa „tšhrrwitt“iga noored

oma ümber ja walwab teraselt. Seal tulewad ka juba eemalt kingu poolt kaks kütti ja koer otsib sada sammu nende ees; juba ongi koer wärsked jäljed kaste pealt üles leidnud. „Nüüd peab põgenema“, mõtleb wana isane põldpüü, ja tõuseb laengu ulatuseks märkja kaugemalt lendu, terwe pesakond tema järel. Kütid wihastawad, et linnud ligi ei lasse, ja ütlewad: „See wana on terane.“ „Selle peame maha laskma“, ütleb teine, „muidu wiib ta meil terwe pesakonna üle piiri.“ Ja nii see ka on, just piiri ääres lasseb pesakond maha ja võib juba järgmisel silmapilgul metsas kadunud olla. Kuid kütid on ette jõudnud; pesakonna ees seisab äkitselt koer ja selle taga kütt. Kohkunult ja segaselt wuriseb pesakond mitmelepoole laiali. Pauk langeb, weel üks, ja weel kolmas ja neljas, ja iga pauk trehwab, nüüd alles tõuseb wana kukk lendu, aga see hiljaksjäämise kawalus ei aita, wiies pauk tabab ta maha; koer toob ta küti kätte, kes teda kätte wõttes ütleb: „Kahju küll wanaft, aga ta pidi langema, muidu oleks ta pesakonna üle piiri wiinud“. Waewalt on need sõnad öeldud, seal selgub, et koer jälle leidnud on, ja jahipidamine läheb edasi. See on õige noorelinnu jahi, nii nagu ta olema peab.

Kuid õige kütt peab ka oma lindusi rawitsema. Nimmelt peab ta neid talwel toitma, misjulguseks otstarbeks lumi warjulises kohas ära kühweldakse ja okstest wäike onn ehitatakse, kubu toitu raputatakse. Kartmata käiwad nälgiwad linnud seal söömas. Koeri ümber hulkuda ei lasta, et nad noori pesakondi ei häwitaks. Noorelinnu jahi ajal teab õige kütt siis ka kaunis kindlaste, kust ta selle wõi teise pesakonna leiab ja kui palju ta nendest maha lasta tohib.

Jäneise otsimine.

Jänesel on pikad kõrwad ja nende abil kuuleb ta juba kaugelt kõigewähewat kui kabinat ja võib siis warakult putked teha. Sellest hoolimata lasewad mõned küti wahel üsna lähedale tulla, iseäranis emased. Päril jä-

nese otsimine algab oktoobrikuul. Koeraga wõi ilma koerata otsiwad siis kütid üksikult wõi mitmekeksi wäljad läbi ja põmmutawad laskeulatuses wälja kargawaid jäneseid. On tõeste suurepäraline lõbu, kui koer wabal wäljal seisma jääb ja jänese nagu wälg wälja kargab. Wilumata kütt lasku ainult poolwiltu tagantpoolt, wõi ka jälle laialt mööda lippawat jänest. Tagant üsna otse võib wilumata kütt ainult üsna lühikse maa pealt lasta. Ainult wilunud kütt võib otse tagant kaugema maa peale lasta. Kes wähe wilunud on, lasseb jänese sel kombel ainult wigaseks, nii et ta pärast ikkagi kaduma läheb ja ilma koerata teda kätte ei saa.

Partide otsimine.

Suurtes soodes ja rabades on võimalik partisid ainult hea linnukoeraga otsida, ajujahiti seal nende peale juba pidada ei saa. Otsimist on kõige parem püsut enne päikese tõusu alustada, kusjuures ettevaatlikult laugaste ja teiste weekogude äärde hiilitakse. Weekogu äärt mööda võib siis juba julgemine sammuda. Tingimata tarwilik on koer, kes lastud pardi kätte tooks sest sagedaste kukuwad lastud pardid ligipääsemata kohtadesse, wõi saawad jälle ainult tiiwust wigaseks lastud ja jääwad siis kadunuks, kui koera ei ole. Talwel võib ka päewaajal partide ligi hiilida, siis on kõige parem walge särk selga tõmmata wõi lina ümber wõtta, selkombel ei paista kütt lume pealt nii selgeste kätte. Suuremates weekogudes võib ka paadiga, kas aerutades wõi purjetades, partidele ligi pääseda. Selleks peab aga peale küti weel üks mees paadi juhtijaks olema. Iseäranis õnnestab purjetamine hästi, sest et pardid lähinewat purjepaati suurt tähele ei pane. Aerutades aga peab üheainsa aeruga tagant aerutama. Ei ole partisid lagedal märgata, aerutatakse taseks kõrgaste sisse, wäikeste saarte äärde j. n. e. ning saadetakse koer sisse otsima, kuna ise hoolsalt wahti peetakse.

Ühinewad mitu kütti partide otsimiseks, siis olgu igaühe wahel 50–60 sammu ja ka lastmise peab hästi ettevaatlik olema.

Partide ligimeelitamiseks võib ka teist juba lastud parti tarvitada, iseäranis paaritamise ajal. Mahalastud pardil loigatakse ristikujuline täke kaela sisse, pistetakse sealt pulk sisse, naha alt kuni nokani, Selle peale puuritakse see pulk nii sügavaste põhja, et part nagu elus kunagi ja sirge kaelaga weepinnal näitab ujuwat. Kütt ise walwaku paarkümmend sammu eemal. Hea on, kui mõni abiline nüüd partisid naabrusest lähemale peletab. Niipea kui pardid ligimeelitamiseks väljaseatud parti näewad, lasewad nad endid enamaste paha aimamata selle lähedale wette.

Pardi ajujacht.

Warsti peale Jaanipäewa, kui noored pardid juba lennata suudawad, algab harilikult pardi ajujacht. Ei leidu jões wõi järwes kalda ääres lagedaid kohti, siis niidetakse sealt kobalt, kuhu kütid üksikult walwama asuwad, kõrkjad süllalauiselt maha. Kuid ka paatide peale wõiwad kütid asuda. Selle peale ajawad ajajad hästi nuuskijate koerte abil wõi ka ainult teiwastega sabistades kõrkjad läbi. Kütid peawad hästi ettevaatlikud olema, sest kuigi kõrkjad tihedad on, tungiwad haawlid sealt hõlpsaste läbi ja wõiwad elukardetawaks saada, ka seda peab meeles pidama, et haawlid ka weepinnalt tagasi pörkawad ja inimesi haawata wõiwad. Madalalt ja ühtlasi inimeste lähedalt lendawad pardid tulewad sellepärast alati laskmata jätta.

Kütt peab lagedat kohta kõrkjate seas teraselt silmas pidama, iseäranis aga ajajate poolt äärest kõrkjaid. Suurem osa partisid tuleb ujudes. Niipea kui partide lähinemist kõrkjate wankumisest märkab, tuleb püss palge tõsta; lasta ei tohi aga ennem, kui parti näeb. Püssi peab sellepärast waremalt palge tõstma, et wana part ikka poegade eesotsas ujub. Ta pistab esmalt ainult pea wee alt välja, kõigewähema kahtlase liigutuse puhul lasseb ta aga ennaft jälle wee alla ja ujub wee alt edasi, kuni kardetaw koht tema meelest juba seljataga on; noored

pardid aga jääwad maha. Wana parti ei peaks maha laskma. Ainult seal võib wana parti maha lasta, kus karta on, et ta pejakonna jahi piirkonnast jäädawalt välja wiib. Partisid, kes veel lennata ei suuda, ei maksa ka lasta, sest et nende liha veel midagi väärt pole, niisama ei tohiks ka prääksuwat ja hirmunult lehwitawat emaparti lasta, kes oma ülespidamisega näitab, et tema pojad alles üsna nõrgad on ja veel lennata ei jaks; ema pakub ennaft ise poegade eest kütile ohwriks, kuna ta küstist waewalt mõne sammu kaugusel lehwitab ja nõnda ennaft ülewal peab, nagu oleks teda kerge kinni wõtta — ta tahab waenlast poegade juurest eemale meelitada. Partide ajujacht on hästi huwitaw, võib aga elukardetawaks saada, kui kütid hooletud on wõi jahiärewusesse satuwad.

Põdra ja metsjiku jacht.

Eeskujulik kütt läheb põdra ja metsjiku jahile alati kuulipüsigga, ei ilmaski mitte haawlipüsigga. Ka ei tohi ta koguni mitte ärewusesse sattuda ja hea õnne peale paakusid anda, sest midagi ei wõi inetum olla, kui sibukest ilusat looma poolwigaseks lasta.

Peawiga, mille eest hoidma peab, on liiga kõrgele laskmine. Suurem osa kuulipüsjidest on seesugustena tehtud, et kuul siis märki jookseb, kui kirbu ja wiisiri ülemised ääred kohastikku on wõi kui kirp parajaste wiisiri õnara ära katab. Lastakse nüüd kiirelt põgenewa põdra wõi metsjiku peale, siis wõetakse masinlikult liiga suur kirp, s. o. sihitakse nõnda, et kirbu ülemineäär wiisirist üle ulatab; selle tagajärjel aga jookseb kuul harilikult loomast üle, iseäranis veel kui loom kaugel on. Sellepärast olgu kirp, põgenewa looma peale lastes, pealegi suur, kuid sihitagu selle eest madalasse, siis on tagajärg hea. Cieti, s. o. paraja kirbuga sihtimine, wõtaks liiga palju aega. Teine wiga on liiga kaugele ette sihtimine, millega algajad iseäranis tihti patustawad. Laskeb algaja haawlitega juba kaunis kindlaste, on aga kuuliga laskmises veel wialumata, siis teeb ta harilikult selle wea, et laialt mööda

põgenewa looma peale haawlite kohaselt laheb, s. o. liiga palju ettepoole sihib. Kuulipüsjid on aga enamaste kõik kiire võtnisega ja kütt laheb sellepärast kas mööda või ainult kaelasse, kaelahaavad ei ole aga alati surmavad. Ja seefugusel puhul algab kütil waewarikas järelotimine. Alla saja sammu lastes on uuemate püsjidega sellest küllalt kui kämlamaad ette võetakse.

Põdra ja metsjiku otsimine.

Põtra ja metsjiku otsitakse ettevaatlikult nendest kohtadest, kus ta asupaik on või kus ta teed läbi käiwad. Kütt sammub ettevaatlikult ja pikkamisi ning filmitseb üliterawalt igasse külge, kas ihaldatud loom talle kuskilt filma ei paista. Sealjuures tarvitab ta piksilma sage-daste; see piksilm peab kahe klaasiga, s. o. kahe filma jaoks olema, siis ulatab laiemale nägema ja leiab ruti-mine. Põdra ja metsjiku otsimine on kõige raskem, aga selle eest ka kõige ilusam jahiwiis, sest ta nõuab kõiki neid omadusi, mis tublil kütil olema peawad, nimelt: metslooma eluviisi täielikku tundmist, terawat tähelepanemise võimet, terast kõrwa ja filma, kannatust ja rahu, kiiret otsustamist ja kiireid mõtteid, täielikku enesewalitsust ja kindlat kätt.

On kütt looma märkanud, siis peab ta piksilмага esmalt järele uurima, kas see mitte emane või väike wäiskas ei ole ja siis algab looma lähemale hülimine. Talle peab pikkamisi ja ettevaatlikult nii kaugele lähinema, et võimalus on pauku ära anda.

Enesestki mõista peab küti ülikond siin sibuke olema, mis filma ei torka, niisama peawad jalanõud nae-ladeta olema. Ka ei tohi tal sibukesti asju kaafas olla, mis kõndides kolinat teeksid, niisama ei tohi püsjiraud ega kuuenööbid läikida; ülepea peab kütt selle eest hoolitfema, et tema külles midagi filmatorkawat ei oleks.

Metsjiku otsimine.

Kõige paremaks otsimise ajaks on harilikult warased hommiku ja hilised õhtu tunnid, niisama ka igafugune

päewaaeg peale äikesewihma. Eelimesest juunist augusti lõpuni võib ka igafugusel päewaaajal otsida, sest et mets-jikud mitte nii nagu põdrad päewaaajaks läbipääsemata tihni-kutesse ei poe, waid parema meelega warjuliste puude alla maha heidawad; ainult wanu metsjikkusi ei tea kind-lal tunniajal ja kindlast kohast leida. Seefugusel päewa-ajal, mil suurem osa metsloomi rahulikult pejapaigas wiib, peab kütt iseäranis ettevaatlik olema, sest usumata raske on wana metsjiku istumast tabada; harilikult sil-mab kütt alles siis, kui loom juba põgenemas ja lasta liiga hilja on.

Otsitakse wana metsjiku hommiku- või õhtutundidel, siis ei maksa heinamaadel ringi luusida, sest seal käiwad ainult metskitsed (emased), wäiskad ja wõrdlemisi noored metsjikud, otsitagu parem suurte puude wahelt läbi jooks-wad hallikad ja ojaäärised läbi, kus rohukasw hästi libaw on. Niisama waadatagu wanad raiesitikud ja kitsad orud läbi ja ka seefugused metsaärsed, kus rohi libaw on ja kus metsjikul võimalik on kobe tihnikusse karata. Kütt peab muidugi hea tuulega pikkamisi sammuma, peab enast võimalikult warjul hoidma ja aegajalt seisatama, ikka täie jala peale astuma ja mitte kikiwarwul edasi hüilima. Kikiwarwul käimine wäsitab asjata ja kütt ei saa ka nii järsku seisma jääda, nagu seda waja on.

Sagedaste filmatakse metsjiku alles siis, kui see kütti juba näinud on, kuid sellest wõõrast nähtusest weel selgeste aru ei saa; kõige wähem liigutus, mis kütt siis teeb, peletab metsjiku kobe minema; jääb kütt aga kobe liikumata paigale ja lööb filmad maha, nii et metsjikk waadet ei tunne, siis on ikkagi weel lootust hea tagajärje peale. Lööb metsjikk nii siis kahtlaseks, mida tema sei-jakust kobe märgata on, siis jäägu kütt sel filmapilgul lii-kumata seisma, ka siis, kui ta warjus ei juhtu olewat, sest teatawaste ei seleta metsloomad liikumata asja hästi, küll aga liikuwaid; ifegi kõige vähemat liikumist filmab ta juba eemalt kaugelt. Niikaua kuni kütt täielikult rahuli-kult seisab ja looma otja ei waata, ei tunne metsjikk teda mitte hõlpsaste inimesena ära, waid filmitseb äkitselt wälja kerkinud wõõrast kogu küll püüt umbuslikult, jääb aga

mõne aja pärast jälle rahulikuks. Teeb aga kütt kõige vähema liigutuse, tunneb metsjikk temas kohe waenlase ära ja põgeneb kas kohe või hakkab perutama, laheb küti ümber ringi ja paneb wiimaks minema. Jsegi kui loom põgeneb, jäägu kütt liikumata paigale, sest et loom mõnikord põgenemise paari wolkfu järele seisma jätab ja kütile uudishimulikult koguni lähemale tuleb.

Looma järele hiilides hoidku kütt ennaft võimalikult warjus, astugu pikkamisi ja pidagu looma teraselt filmas. Küürakil käimine ja roomamine on väga wäsitaw, sellepärast maksab seda alles looma läheduses ette wõtta. Okjade prõksumise eest hoitagu nii palju kui võimalik, ja kütt jäägu kohe liikumata seisma, kui ta oksa peale astunud on, sest looma kuulmine on üliteraw. Weel terawam kui kuulmine on aga haistmine, iseäranis pöder tunneb uskumata kaugelt küti haifu ära. Sellepärast on kõige tähtsamaks seaduseks hea tuulega, s. o. wastu tuult otstida; tubli kütt käib parem mitu wersta ringi, kui teab, et sealt poolt hea tuule ja warju saab.

Metsjikkudel ja põtradel on weel üks iseäraldus, mida kütt tundma peab. Hiilib seal kütt näituseks metsjiku poole, aga sel filmapilgul kui ta püüsi palgesse panna tahab, juhtub see õnnetus, et oks jala all prõksub. Kohe tõstab loom pead, waatab nii teraselt kui võimalik ringi, filmab kahtlemata ka kütti, kui see erakorraliselt hästi warjul ei ole. Seesugusel piinafilmipilgul ei tohi kütt ühtki liiget liigutada, ta peab mahalöödud filmadega nagu kiwi kuhu liikumata paigal seisma.

Nõnda läheb piinlikult igaw minut mööda. Kui nüüd kütt peale seda ettewaatlikult piilub, näeb ta oma rõõmuks looma uueste jälle söömiseга ametis olevat. Jumal tänatud, mõtleb wilumata kütt, ja kaskub ettewaatlikult püüsi tõsta; seal on aga loom lähemal filmapilgul kadunud. Loom tarwitas siin kawalust ja tegi ennaft ainult filmakirjaks sööma. Wilunud kütt aga tunneb seda kawalust hästi ja ei liiguta ennaft ka siis weel, kui loom rahulikult sööma näitab, sealjuures aga teraselt filmitseb. On loom küllalt kaua teraselt filmitsenud, pistab ta pea maha ja sööb jälle, aga ka see kord ainult filmakirjaks.

Seda kawalust kordab metskits mitmel korral järgemisi, kuni tema ärewus aegamisi waibub ja põgenemiseks pinewile libaksed üle terve keha lödwenewad. On metsjikk seesugusesse seisangusse asunud, et ta järgmisel filmapilgul kaduda ei saa, siis oodaku kütt weel nii kaua, kuni ta oma ärewus waibunud on, kohendagu ennaft ka paremine kui senine seisang wilets oli, ja andku siis pauk rahulikult ära. Mõni kütt ei suuda sugugi aru saada, miks ta seesugusel puhul mööda laheb. See tuleb sellest, et ta ise oma ärewust arwesse ei wõta; kõige vähem kui libakse tukstatamine awaldab sihtimise peale mõju.

Ei otstata looma mitte raiesikkude ja heinamaa äärtelt, waid wana metsjikk kinnisest metsast, siis võib kõige suurem ettewaatuselt hoolimata juhtumine ette tulla, et looma äkitselt üsna ligidal ja pealegi weel all tuule näed. Seesuguses tääbaras seisukorras ei ole eespool soowitatud seisma jäämine ja ootamine asjakohane, waid kütt astugu loomast hoolimata waikselt edasi. Jgatahes ei õnnesta see wigur alati, aga enamaste juhtub küll, et loom ainult terase filmitsimisega lepib ja putked ei tee. Kütt astub siis ikka rahulikult edasi. Näeb ta aga kõrwalt piiludes labaluu warjamata olevat, siis tõstab ta püüsi kõndides pikkamisi olani, jääb filmapilguks seisatama ja annab paugu hästi ruttu ära. Tubli kütt on seesugusel puhul enamaste looma kätte saanud. Laskmine ei ole seesugusel puhul aga mitte kerge ja nõuab hästi osawat kütti. — Näeb kütt mõnes kohas metskitse (emast) wafikaga, siis ei maksa lähemale astuda, sest wana metsjikk ei wiibiilmaski oma perekonna juures. Seesugusel puhul on kütile ka kõige parem, kui rahulikult edasi läheb ja nendest loomadest võimalikult kaugele hoiab, sest wastasel korral hakkab metskits perutama, jookseb raginal ringi ja ajab terwes ümbruses loomad ärewusesse, nii et kütil muud üle ei jää kui kodu tagasi pöörata, sest jahist ei tuleks sel päewal ikkagi enam midagi wälja.

Mõnel kütil on wiisiks õhtuti metsa äärest otstida, sealt kohalt, kust loomad harilikult wäljadele või heinamaadele sööma tulewad. See ei ole soowitaw, sest et loomad just sel ajal kangeste arad on, iseäranis rahwarikka

mates kohtades. Ainult arukordadel on siin võimalik kindlat pauku anda, pealegi kus päewawalgus aegamisi kaob ja warstigi nii pimedaks jääb, et enam lasta ei näe. Suwitawam ja tagajärjerikkam on loomade walwamine hommikuti metsa ääres, kui nad peale ööist söömakaiku metsa tagasi tulewad. Muidugi peab ka siin hästi ettewaatlik olema, tuult walima, looma metsa warjust filmas pidama ja siis tema teele lähinema.

Sagedaste tarwitatakse seal, kus olud seda lubawad, jahipidamiseks ka wankert hea tagajärjega. Teatawaste kardawad metsloomad rahulikult edasi wurawat wankert vähem kui üksikult ligi hiilawat inimest. Sel põhjal võib teega jahiwankriga hõlpaste jahiloomale laengu kaugusele ligi saada, s. o. kui metsatee looma seiskohast mööda viib. Ei saa wankri pealt, mille ees hobune muidugi sammu käib, lasta, siis tarwitagu järgmist, enamaste ikka eesmärgile wiivat, abinõu. Looma läheduses libistab ennaft kütt rahulikult edasiwurawa wankri pealt maha ja hiilib siis looma lähemale, kes kaugenewale wankrile kurja aimamata järele wahib. Metsjikuga läheb see tihti õnneks, isapõdraga ka, kui kütt kabinat tegemata ligemale hiilib ja tuul hea on. — Sagedaste woiwad ka kolm inimest, kes metsas juttu ajades edasi sammuwad, üsna hõlpaste metsjiku tabada, isapõtra mitte just nii kergeste. Kuna kaks juttu ajades edasi lähewad, peidab kolmas ennaft ära ja hiilib loomale lähemale. Teatawaste ei põgene metsjikut ja põdrad rahulikult juttu ajawate inimeste eest kaugeltki mitte alati ära, waid wahiwad neile ainult teraselt järgi, sel kombel on siis kütil märksa kergem lähemale hiilida.

See kõik, mis siin metsjiku kohta on öeldud, käib peajoonetes ka isapõdra kohta, ainult selle wahega, et põdra küttimeise aeg alles augustikuu keskpäewadest peale hakkab ja seda kõige sagedamine jooksu ajal ette wõetakse s. o. septembrikuu lõpul kuni oktobrikuu sisse.

Laskmise märgid ja kuuli mõju.

Põdra ja metsjiku jabil käija kütt peab laskmise märkide ja kuuli mõjuga tuttaw olema ning haawatud looma taga otsida mõistma. Anname siin juhatusi metsjiku kohta ja tähendame, et need juhatused peajoonetes ka põdra kohta kõlbawad. Kuna uuema aja püssid, kuulid ja laengud mitmekesise mõjuga on, on võimata üleüldisi täpiseid näpunäiteid anda, ainult nii palju võib öelda, et allpool kirjeldatud märgid enamaste kokku sünniwad. Wilunud kütt näeb looma ülespidamisest tuleandmise ajal, sellele järgnewast põgenemisest ja mahajäänud karwatortidest ning werest, kuhu kuul trehwanud on. Kuuli mõju oleneb muidugi ka weel tema suurusest, kujust ja jõust ära.

Tubli kütt loomale pähe ei lafe, seda võib ainult wiletsal juhtuda. Trehwas kuul peaajudesse, siis jääb loom enamaste sinnašamasse maha. Jäi aga peaaju puutumata, langeb loom küll maha, ajab aga ennaft kohe jälle jalule, pääseb põgenema ning sureb wiimaks piinlikusse näljajurma.

Kaela trehwas ka keskmine kütt. Kaela haawa mõju on mitmekesine; surmawad on tuiksoont, kaelalüli ja hingekõri purustawad kuulid. Esimesel juhtumisel langeb loom kokku, kaotab erakorraliselt palju werd, paneb siis üliküireste põgenema, jooksmine jääb aga warsti pikaldsemaks, loom jääb seisma, tuigub ja langeb siis äkitset maha. Purustab kuul kaelalülid, lõpeb loom kohe paugu puhul. Ka siis kui kuul hingekõri purustab, langeb loom sealsamas maha, ainult wäga arwa jookseb ta tulise küüruga weel natuke maad edasi ja langeb siis ikkagi äkitset maha. Surmawalt ei mõju need läbi kaela lastud kuulid, mis hingekõri, tuiksoont ja kaelalülisid ei purusta. Seesuguse kuuli läbi tabatud lomm langeb küll tules kokku, paneb aga kohe jälle põgenema, kaotab hulga werd ja lafeb ennaft enamaste hulga maad eemal jälle maha. Wilunud kütil ei wõi kaelast trehwanud metsjikk peaaegu ilma maski kaduma minna. On mahajäänud karwad pikad, leidub rohkeste heledat werd, ja on ka metsjiku ülespidamisest näha, et ta kaela on trehwatud, siis sammugu kütt

felgeid werejälgi mööda 100—150 sammu järele. Ei leidu looma selle maa pealt, siis peab arwama, et kuul ainult läbi kaela tüma liha läks. Wiimasel juhtumisel wiibigu aga järeloftimine mõni tund, et loom wahpeel wõimalikult rohkesie werd kaotaks ja nõrgaks jääks. Leidub jälgedelt aga wähe werd, siis on kuul ainult riivanud, ja sihukest metsfikku ei maksa taga otsida, sest et haawat warsti ära paraneb, ainult tubli koera, kes ta maha tõmbab, wõib järele saata, aga ka see ei ole igakord hea, sest et feefugune ajamine terve ümbruse ärewusesse paneb.

Suures lugupidamises seisawad küttide seas labaluusfe lastud kuulid. Rõige soowitatawam on kõrgelt labaluusfe lastud kuul, sest et see ergusõlmed läbi lööb, selgroo ja südamet halwab. Loom lõpeb filmapilk ära.

Kesk labaluud lastud kuul lööb südamekambrist läbi, millele loomulikult surm tagajärjeks on; loom jääb kas kohe paigale wõi paneb, nina maas, jooksu, jookseb 50—80 sammu, langeb siis kokku ja lõpeb.

Labaluu taha lastud kuul lööb kopsust läbi, teine kord ka maksast ja põrnast; see laskmime on kindel ja kerge.

Labaluu alumisesse osasse antud kuuli mõjul langeb loom ainult sel tingimisel kokku, kui kuul mõlemad labaluud wõi mõlemad reieluud purustab, mis igatahes ainult siis juhtub kui püss tulihea wõtmisega on ja loom laialt ees seisab. Wiletamada kuulid lähewad juba esimese kondi wastu lüües nii lõmaks, et teisest enam läbi tungida ei jõua; feefugune metsfikk paneb täie hooga põgenema, hoiab aga wigast jalga, jääb mitmel korral seisma, heidab laskmise kohast mitte wäga kaugele maha ja lõpeb kohe, kolme tunni jooksul. Põgeneb metsfikk longates, siis on soowitataw 2—3 tundi oodata ning siis tubli koeraga järel otjima minna, kes ta maha tõmbaks.

Purustab kuul selgroo, siis jääb metsfikk kohe maha. Riivas aga kuul ainult selgroogu, siis on metsfikk paar filmapilku uimane, paneb aga siis põgenema ja kätte teda naljalt enam ei saa.

Rintsu lastud kuul on ainult siis surmaw, kui kuul ühtlasi ka selgroo purustas; metsfikk jääb siis kas kohe maha wõi põgeneb natuke maad edasi ja lõpeb siis.

Ei ole kuul luid purustanud, peab tubli koera järele kihtama. Ka reie haawa puhul peab koera järele kihutama, siis on enamaste lootust, looma weel kätte saada. Ei saa jalust wigaseks lastud looma sel kombel warsti kätte, siis wõiwad nädalad mööda minna, enne kui ta juhtumisi kätte trehwab.

Sisekonna (soolte) haawadel on alati surm tagajärjeks. Haawa mõju awaldub mitmesugusel wiisil. Sisekonnast läbi lastud kuul surmab paugu pealt muidugi ainult siis, kui kuul sisekonna ühtlasi katki käristab ja mitte libedalt läbi ei jookse. Maosfe lastud kuuli ei tohi nii heaks tunnistada; feefuguse paugu puhul lööb metsfikk tagant ülesse ja kifub selja kangesti kõwerasse; mõnikord pistab ta ka jooksu, jookseb aga ainult wähe maad, jääb warstigi aeglasemaks, lasseb sammu, jääb sagedaste kõweraks kistud seljaga seisma ja heidab wiimaks maha. Kaks tundi ja rohkengi wõib wältada, enne kui maost läbi lastud metsfikk nii haigeks jääb, et ta enam üles tõusta ja edasi jooksta ei suuda; mõnikord kui kuul iseäranis halwaste on trehwanud, wõib metsfikk weel 20—30 tundi elusse jääda. Sooltesse (sisekonda) lastud kuuli puhul kifub metsfikk ennaft weel rohkem kõwerasse, ei põgene aga nii kaugele, waid tal tekib kange haawapõletik, mille kätte ta warstigi lõpeb. Raske on wahet teha, kas metsfikk kuuli maosfe wõi sooltesse sai, sellepärast lastagu loom nii kaua kui võimalik haige olla, et ta üsna rahul wõiks olla. Ka siis kui wihma sajab, mis kartma paneb, et jäljed 1—2 tunni pärast ära kaowad, wiivitagu ikkagi otjimisega. Kui sisekonnast haawatud loomale rabu andame, siis ei lähe ta ilmaski üle 100—300 sammu kaugele, isegi siis kui kuul wõrdlemisi wiletaste on trehwanud; sellepärast on teda võimalik koera wõi ka lihtsalt inimeste abil warstigi leida. Lasti pealelõunat wõi õhtul, siis wõib julguste õo mööda minna lasta ja alles järgmisel hommikul järel otjima minna. Lasti hommiku wara, alustatakse otjimisest alles peale lõunat. Hakatakse sisekonnast wigaseks lastud looma liiga wara taga ajama, enne kui ta haigeks on jäänud, siis on tagaajamine wäga

raske ja sagedaste tagajärieta, sest et loom siis liiga kau-
gele võib põgeneda.

Trehwab kuul neeru, siis on harilikult wähe werd
maas ja ka wilunud kütt ei tea õieti, kuhu ja kudas ta
on trehwanud. Sihuke loom heidab ägeda walu pärast
kütist kõigest natuke eemal maha ja lõpeb mõne tunni
pärast.

Kopsu trehwanud kuulidel on alati kiire ja kindel
mõju. Peale selle on ka rohkeste wahujarnast werd näha.
Hästi trehwatult lõpeb loom sealsamas. Trehwab kuul kesk
kopsu, siis kisub loom enast esimesel silmapilgul kangeste
kokku, lööb tagant ülesse ja kihutab pöörase kiirusega mi-
nema, enamaste otsejoones, ja ei hooli takistustest kõige-
wähemagi; lõpuks lõpeb ta kopsu-rabandusesse. Trehwab
kuul kopsu alumist otja või äärt, siis on looma ülespida-
mine samasugune, ainult põgenedes puhkab ta sagedaste,
heidab warstigi maha ja lõpeb juba kõigehiljemalt pooletunni
pärast. On kuul nii siis kopsu trehwanud, ei maksa otse-
misega kaua wiivitada, rohkem kui pooltundi kunagi mitte.

Maksa ja põrna haawad annawad mõlemad roh-
keste pruunikas-punast werd ja on alati surmawad. Maksa
haawade puhul leidub wereft enamaste wäikeid maksa
tükekehi. Niihästi maksa kui ka kopsu haawa puhul põ-
geneb metsjikk harwa üle saja sammu kaugele. Runa
warstigi äge haawapalawik algab, heidab ta maha ja lõpeb
lühike aja jooksul. Järelotsimisega wiivitatagu kaks tundi,
mitte rohkem.

Peale selle peab algaja weel järgmisi küti seadusi
tundma ja nendest kinni pidama:

Põdra ja metsjiku peale ei anta ilmaski kahtlaseid
paukusi „hea õnne peale“.

Põdra ja metsjiku lastakse ainult kuuliga.

Järelotsimiseks hoitagu hea kadunu otseja koer käe-
pärast.

Järelotsimine koeraga.

Põdra ja metsjiku kütil olgu tingimata abiline hea
koeraga käepärast, kes waduse korral kobe tegewusesse

astub. Sel kombel saab nii mõnigi haawatud looma, mis
kütil muidu kaduma läheks, ruttu kätte. Ohtuse jahi puhul
ei tohi koer ilmaski puududa, sest kui ohtul weel peale
pauku koju minna koera otseja, on ilm wahapeal nii pi-
medaks juba läinud, et midagi enam pole peale hakata.
Kõige parem on hea kadunu otseja linnukoer, hädakorral
aitab ka daksikoer.

Linnukoer.

Raske on ütelda, kumb linnujahil tähtsam on, kas
püts või koer. Tõsine kütt läheb koeraga, ilma püstita
metsa, aga wawalt oleks ta nõus pütsiga, ilma koerata
minema, mujala, kui tedre mängu, metsnepi lennule ja
wilega laanepüüde jahile.

Linnukoerteks nimetatakse seda koera tõugu, keda
metslindude otsemiseks tarwitatakse. Linnukoeri on mitmet
tõugu. Kõige tähtsamad, paremad ja kuulsamad on nendest
„setterid“ ja „pointerid“. Muid tõugusid, peale
nende tarwitatakse jahi jaoks wiist küllalt wäga harwa, nii
et linnukoertena ainult nendest kahest tõust juttu võib olla.

Sellepärast kirjeldame neid siin kohal. Nimele järele
otsejades on need koera tõud Inglismaalt pärit.

Jiri ehk punane setter.

Pea on kuiwetanud ja pikk, pikerik-ümarguse pea-
luuga ja järsu kuklataguse nuki või harjaga, pika nina ja
laia ninasõõrmetega ning wäheaste mokaadega. Ninaots
on suur ja tumepruun. Otsefine lai. Silmad ei ole wäga
suured, pruunid, säravad ja wäga targad. Kõrwad on
õhukesed, seisawad madalas, pole wäga pikad ja on õige
palede ligi. Kael ei ole pikk, ilma lotita.

Reha on kitsa rinnaga aga laia külgedega ning
wähe lühemaks minewate tagumiste küljekontidega. Jalad
on wäljaulatawad, selg ja tagumine ots tugew.

Jalad on üsna sirged, musklised, sirgete säärtega. Kõpad väheldased, pruunikad, warwad seisawad väga ligistikku.

Saba seisab madalas, on lüheldane ja mõõga moodi kõweras.

Karw on peenikene, ennem sirge kui lokiline, libe, ilma krusjide ja lokkideta. Lokid võiwad üksi jalgade, kurgu, kõhu ja rippuwate sabakarwade juures ette tulla.

Jiri ehk punane setter.

Wärw või karw on punakat kullakarwa, tumeda kastanipruuni belgiga, ühetasane, ilma mustade karwadeta. Rinna peal on wabel walge ribakene ehk tähekene.

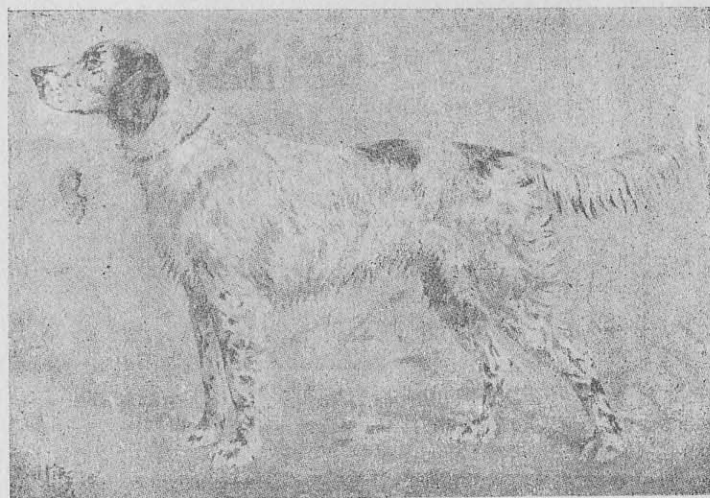
Jseloomu poolest väga elaw ja äge, Mõistus ja arusaamine on väga edenenud. Loomu poolest weidi kangekaelne ja tuline, aga hea. Linnukoerana seisab Jirimaa setter linnukoerte seas esimesel kohal, temaga võib selles tükis ainult pointer võistelda. Ülipeenikene haistmine ja

arusaamine teewad teda kõige paremaks feltfiliseks jahi peal, tema iludus lepitab tema loomulikke wiga, liiga suurt ägedust.

Puhastwerd Jiri setteriisi on meie maal küllalt, aga kaswatuse kohtasi, kust puhast werd kutsikat osta saaks, on vähe.

Inglise setter.

Inglise setter on oma kehaehituse poolest üleüldistes joontes Jiri omaga ühe sarnane, ainult karwad on enam siidised, pikemad ja lokilised. Wärw või karw on mitmesugune, sinakas täpiline ja kollasetäpiline, ja mida peenemad täpid, seda parem.

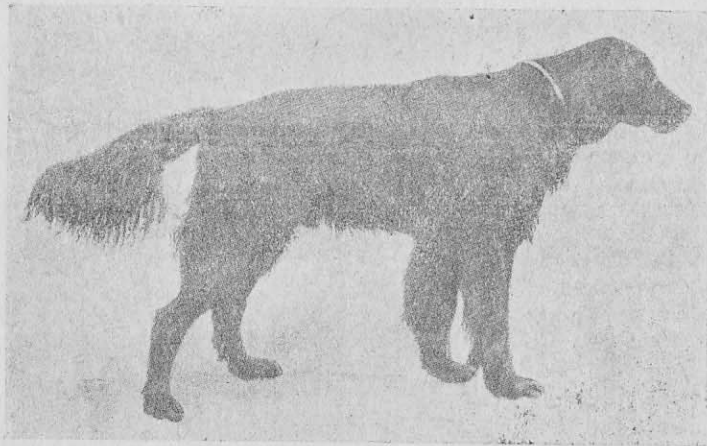

Inglise setter.

Jseloom on nendel koertel pehme, rahuline ja väga hea. Mõistuse poolest jääwad nad Jiri omadest taha. Jahikoera omadused on head, aga Inglise koeri on raskem välja õpetada, kui Jiri omaid.

Gordoni setter.

Pea on väga Ingliše setteri peaga ühesarnane, aga ainult raskem ja mitte nii kuiwetanud. Ruklatagune nukk on väga suur. Kõrwad on pikemad, kui teistel setteri tõugudel ja ka enam libawad. Nina on lai, ning nina peal on arwa waokene, nagu Ingliše setteril. Silmad on paraja suurusega ning sagedaste on alumised filmalaod

Gordoni setter.

weidi rippuwad, lahtised. Mokad on suuremad, kui muudel setteri tõugudel. Kehaehituse poolest on Gordoni-setterid raskema, tugewama, kehaga. Kind on enam lai, kui sügaw, karwad karmimad, kui Ingliše setteril. Saba on ka lühem, kui Ingliše setteril.

Pointer.

Pea. Pealuu on laiem, kui setteril.

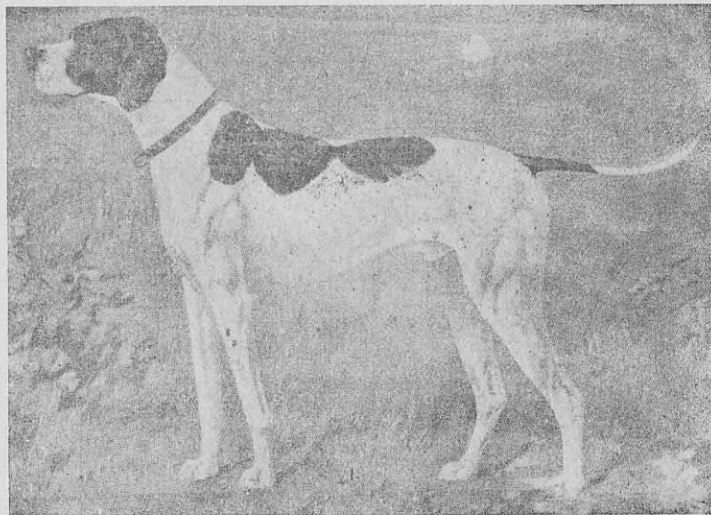
Nina on pikk, lai ja nüri.

Silmad. Pruunikirjudel pointeritel on silmad tumedamad, kui kollasekirjudel. Silmad ei või iialgi väikefed olla.

Ninaots on suur, tumepruuni ehk ibukarwa, mitte aga must. Lõualuud on tugewad. Mokad on suured, aga mitte väga ripakile.

Kõrwad peawad pea ligidal seisma, õhukefed ja pehmed olema, keskmise pikkusega ja mitte liialt lagipea lähedalt peale hakkama.

Kael on paras pikk ja mitte väga jäme.

Ingliis pointer.

Jalad on sirged ja jämedakondilised, iseäranis alt-poolt põlwi. Käpad võiwad olla ümargused, nõnda nimestatud kasjikäpad, võiwad aga ka jänsekäppade laadi olla, aga warwad peawad ligistikku seisma. Seistes toetawad küüsi wastu maad. Karw on tihe ja lühike. Karwa ehk wärwi poolest on pointerid: kollasekirjud, punasekirjud, mustakirjud, walged, väikefe täpiga jne.

Muidugi mõista, on peale nende puhtawereliste koera tõugude palju segawerd tõugusid. Nende üle aga ei või midagi kindlat öelda.

Setter ja pointer on väga tublid linnukoerad, on aga otjimisel liiga tulised, nii et tiinikutes mõni arwa nendest hästi ajab, aga lageda maa peal pole nendel wõistlejat. Need koerad ei wiida aega, filmapilk jooksewad nad paiga ringi; kui lindu on, tõmbab haifu ja wiib küti pikkade sammudega linnu juurde, jääb seisma, liigub tafa edasi ja lind tõuseb.

Täiswerd Ingliise linnukoer, olgugi ta ka kõrge kehaehitusega, töötab koidust ehani kõige palawama ajaga, paikades, kus mitte tilkagi wett pole leida ja sealjuures alati hurda kiirusega. Sihukene koer wõib mitu päewa ühte järgi niiviisi töötada.

Meie kliimas kannatab pointer oma lühikeste karwa tõttu talweti külma pärast; setter ei ole külma wastu nii õrn, sellepoolest on ta pointerist parem.

Aga siiski pole see asi ilma erandita — mitte kõik pointerid pole külma kartjad. Mul on praegu pointer, kelle nabh, kui laknabh on ja karw kui kalew. Rodus näikse ta külma wihkawat, aga jahi peal, kangete külmade aegu, töötab ta päewad läbi niisuguse usinusega, nagu oleks jääkülm wesi tema elu element olewatki.

Waat, mil moel puhtawerelised koerad saadud on.

Koerde tõugusi ja nende omadusi tähelepannes jõuti peale pikka ja põhjalikku uurimist ning ühte tõugu teisega wõrreldes, niikaugele, et teada saadi, misugusid tõugusid üheteisega segades nõutawa omadustega koera seltsi wõib joetada. Kui nüüd niiviisi üks uus tõug koeri oli sünnitatud, muretsjati selle eest, et see tõug kuidagi teise werega segatud ei saaks.

Mõned puhtawerelised tõud kaotasid mõne aja pärast need algomadused, mille tõttu asjatundjad neid väga hindasid ja misuguste omaduste väljajärimine nii palju kannatust oli nõudnud.

Katjed näitasid, et nende omaduste kaotus lähedasest weresegamisest tuli. Lähedasest sugulastest tulewad weelgi head koerad, aga nende järeltulijad ei kõlba enam kuhugile.

Paljud kütid hindawad koera iludust endi poolt ülesseatud mõõdupuu järele, ja siis, olgu koer nii ilus kui

tahes, kui ta aga täpipealt nende eneste poolt üles seatud ilundudeid ei täida, ei kõlba koer nende meelest kuhugile. Nii palju kui mina olen tähele pannud, on sibukestel isandatel koertest küll wähe arusaamist, nemad armastawad enamaste ümarguse pea, väga suurte filmade, lühikeste nina ja õige peenikeste jalgadega koeri. Niisugused koerad wiivad neid waimustuse tipule. Tõepoolest aga, ehk need koerad küll mõnikord üsna ilusad on, on sagedaste nende filmad lollaka waatega, lühikene nina tuletab moppi meelde, ning peened jalad on alati nõrkuse ja wäheste jõu tundemärk.

Linnukoer peab iga toll linnukoer olema, olgu ta kes teab kui ilus, kui ta aga mõnes asjas mõne teise tõu tundemärgi awaldab, siis ei wõi ta asjatundjale iialgi meeldida. Wastik oleks kõwera, rõngas sabaga linnukoera näha; see näitab, et ta mõne muri wõi krantzi järeltulija on. (Sarnase sabaga koeri tuleb ka puhtawereliste seas ette, aga need on juba väljasurejad, liiga lähedase werejulguluse wili, kes lähedase weresegamise läbi oma algomadused ja tundemärgid ära kaotanud).

Palju on seesugusi küttisid, kes koera saba peale suurt rõhku panewad; kui saba neile ei meeldi, siis ei kõlba koergi nende meelest kuhugile.

Inglastel ei raiu koeral kunagi saba ära, ja see on õige wiis, sest puhtawerelistel koertel on sabad väga proportsionalsed, ning päris kahju oleks juba muidugi ilusat, lühikest saba ära raiuda. Kui saba just peaks liiga pikk olema, et karta on, et koer teda lindu ajades puid wastu weriseks pekjab, siis wõib ju tüki otsast ära wõtta. Seda tehakse terawa noaga wõi kääridega, harilikult nädala wanustel kuffikatel juba.

Otjimine, haifutundmine ja seisimine.

Linnukoerad töötawad nii mitmesuguselt, et wõimata on nende häid ja halbu omadusi üles lugeda. Jubin tä-

helepanemist ainult nende linnukoerte ajamise wiiside peale, misjuguiseid kõige sagedamine ette tuleb, ning mille järele algaja kütt otustada võib, misjuguised wiisid hea või halwa koera tundemärgid on.

Kui koer laialt otjib, mitte otsejoones, waid igasse külge jookstes, siis on see koer hea otjimiseega. Kui koera otjimist kiita tahetakse, siis öeldakse: „ta sõelub kõik kohad läbi“. Aga kui koer küti ees winta-wänta läheb, sammu käib, saba liputab ja nina maa ligi hoiab, siis ei ole see koer otjsija koer.

Kui koer otjimisel nina kõrgel õhus hoiab, siis hüütakse teda „õhus otjiaks“, kui ta aga nina maas hoiab, siis — maas otjijaks.

Mitmed kütid ei jalli laialt otjijaid koeri, öeldes, et sibukeste koerte järele raske olla käia, wäsitada küti ruttu ära. Nende arwamise järele pidawat hea linnukoer wiie sammu kaugusel küti ees otjima. Niisugune arwamine pole kuidagi põhjendatud. Koera järele pole tarwis sugugi jooksta, waja ainult koera silmas pidada; kui koer weel hea, kindla seisuga on, siis pole kütil muud teha kui seisku paigal ja waadaku, kubu koer linnu peale seisma jääb, siis rutaku alles sinna, see kergendab küti waewa märksa. Kui koer aga halb otjsija on, siis peab kütt ükslugu käima ja ise igalpool olema.

Kütid, kes nii wäga laialt otjijaid koeri wihkawad, ütlewad, et sarnase koeraga põõsastikkudes ja padrikutes wõimata olla jahti pidada. Selles asjas on neil natuke õigust; aga ma tahaksin teada, mis löbu leiab „täiswerd“ kütt sellelt, kui koer ta ees pikamisi, nagu kärnkonn ronib ja mööda põõsaulusid poeb, mille juures kütt ükslugu kumardagu ja pugegu ning oksli filme eest ära lükaku, mis aina wastu nagu peksawad, ja kui siis linnu ülesse tõuseb, ei jõua ta seda ikkagi lasta, ehk kui lasebki, siis on wõimata trehwata, sest paksus tihnikus on wõimata teda näha, ainult lennupõrinat kuuleb. Aga kus wähegi harwem mets on, seal olgu koer kui laialt otjsija tahes, ta on ikkagi mitu korda parem, kui sarnane tustija ja roomaja.

Hästi wäljaõpetatud laialt otjsija koer peab nii otjima, kudas kütt soowib, kas käies, jookstes või umbnelja.

Kui koer mitte wäga rohistes, waid enam weistes paikades 200 sammu takka soolinnu haifu tunneb, siis on koer wäga hea haifutundmisega.

Metslinnud on pea alati kuiwadel kohtadel, nad on suuremad ja on ka pesakondade kaupa koos ning jätawad selle tõttu ka rohkem jälgi järele, sellepärast tunneb koer neid hoopis kaugema maa takka ära.

Koer ei tööta igas paigas ühtewiisi. Olgu temal ei tea kui hea haifutundmine, aga wäga suure robu sees, suurte mätaste wahel ja weistes paikades nuusib ta mööda maad selle asemel, et ülestõstetud ninaga õhust haifu tõmata ja üle saja sammu takka lindu tunda; ja alles õige linnu lähedale juhtudes tõmbab ta haifu, seisatab ja wiib linnu ligi.

Hea koer otjib iga felti lindu ise wiisil, ja tähelepaneja kütt teab juba enne ära, misjuguise linnu jälgil tema koer on.

Õppinud koer ajab rukkiräagu hüpates üles. Need jooksjad linnud panewad küti kannatuse tihti raske proowi peale ja sellepärast ei maksa koera iialgi keelata, kui ta sarnaseid lindusi hüpates ja wallatust tehes taga ajab, tahab ju koer wahel ka oma tahtmise järele pillerkaari pidada ja mispärast siis temale seda löbu keelata. Ja kuigi õppinud koera keelata ja mitte lubada teda rukkiräaguga ägedaks minna, oleks see ainult aja raiskamine: need jooksjad jooksewad enne kui lendu tõusewad hulga aega ja tüki maad ära ning weawad koera ja harjumata kütti hulga aega ilmaasjata taga. Tihti tuleb sedagi ette, et nad hoopis lendu ei tõusegi, waid seesugusesse läbipääsemata kohta weawad, et katsu aga aegsaste paremat paika otjida.

On ka niisuguseid koeri, kes kui nad kord kusagilt kohast linnu ülesse on ajanud ja mõne päewa pärast jälle sellejama koha peale juhtuwad, kobe eemalt haifu bakka-

wad wedama ja seisma jääwad ja seda kõik tühjalt ja ilmaasjata. See tuleb sellest, et koeral väga hea mälestus on.

Rütt peab jahi peal alati oma koera saba filmas: ta annab sellega kütile märku, mille järele kütt näeb, kas linda on ja kus kohal ta on. Kui koer otsib, siis on ta saba alaliselt liikumas, nagu kellaraag; aga niipea kui ta linnu jälge peale sattub, liputab ta tuliselt saba. Wiimaks, kui ta linnu järele läheb, seisab ta saba liikumata, ja kui ta siis küttist kaugel eemal on, jääb ta seisma, pöörab pea küti poole, liputab kergelt mõne korra sabaga, nagu öelda tahes: „tule, lind on siin!“ Rütt läheb ligi ja koer astub tase, ettevaatlikult, saba paigal hoides, ning jääb järsku seisma, nagu oleks ta ära rabatud, muudkui wäriseb närwilikult, ning lind tõuseb üles ehk paneb jooksu.

Jgal koeral on linnu peale seistes ise wiis. Mõned jääwad külmawereliselt seisma, just nagu poleks nende ees lindu olemaski. Teised jälle tõstavad esimese käpa üles, wärisewad kõigest kehaft ja silmad on neil pungil peas. Wiimaks, kolmandad on jälle niisugused, et nad mitte paari kordagi ühte wiisi linnu peal ei seisa, waid igakord isemoodi. Need on enamaste tulised ja ägeda otsimisega koerad, nad jääwad jooksu pealt järsku rõngana seisma, wabel jälle lõmitawad kas tagumise või esimese otsaga wastu maad või heidawad koguni maoli maha.

Harilikult jääwad koerad nina otsi linnu poole seisma, on aga ka sibuksi, kes külje poolt seisma jääwad, või koguni linnu ette lähewad ja siis seisma jääwad.

Wiimaks tuleb ka niisuguseid koeri ette, kes seisu-paigast enam linnu poole edasi ei liigu, waid eemalt, ümber linnu käiwad, wahetewahel seisma jäädes, ja kui seisma jääb, siis enam mingil tingimisel edasi ei lähe. See on väga halb mood, siin peab kütt ise linnu ülesse ajama. Koer saab niisuguse moe kas halvasti õpetamisest, üleliigselt waljust ümberkäimisest, wabel aga on see wiga juba külge sündinud. Seda wiga ära wõõrutada tahes võib ka koera hoopis ära rikkuda.

On niisuguseid koeri, kes ükslugu ilmaasjata seisma jääwad, mis küll südant täidab ja wihastab, aga ma an-

naksin kuumawerelisele kütile küll nõu, seesugust koera mitte põlata, tema võib talle väga kasulik olla.

Räägin omast käest ühe niisuguse juhtumise. Mul oli kord sarnane koer, kes ühtelugu mind pettis; ta seisis konnade, hiirte, kärbeste ja Jumal teab kelle peal, tihtilugu polnud elawat hingegi ta ees, aga ta seisis. Ma olin fellel ajal tuline ja kirkeline kütt, weri aina kees ja süda wärises, kui koer seisma jäi, ja need sagedad asjata seismised mõjusid koledaste mu meelte peale, kuulmine läks nüriks, silmad tõntsiks ja ma olin jahi peal kui palawikus ja lasksin sellepärast ka kole halwaste; aga peale paarinädalast sarnast jahti, s. o. kui ta mind oli juba mõni tuhat korda petnud, ei wärisenud ma ilmaski, kui koer seisma jäi ja hakkasin ka selle tõttu hoopis paremine ja külmawerelisemalt laskma.

On suurte wigade ja wiguritega koeri, aga sellegi peale waatamata on nad palju paremad, kui mõne küti poolt taewani ülistatud koerad. Mina, näituseks, pean alati seda koera paremaks, kes ehk küll alati „kindla“ seisuga ei ole, aga kähku linnu ligi wiib, kui seesugust koera, kes ilalgi lindu ära ei peleta, aga kütti oma pikalise otsimisega wäsitab, või nii kangekaelselt paigal seisab, et kütt ise on sunnitud lindu üles ajama. Seni kaua kui sarnane koer ühe linnuga jäandab, võib teise koera abil, kes küll edew on ja sagedaste linnu enneaegu ära peletab, mitu lindu maha lasta.

Tuleb ka harwa nii tarku ja häid koeri ette, et kui nad küttist kaugel eemal linnu leiawad, kohe küti juurde tulewad ja märku annawad, et nad linnu leidnud on.

Koera ostes peab ettevaatlik olema ja pole sellepärast mitte ülearu, kui siinkohal selles asjas mõnda näpunäidet anname.

Kõige paremad aastad on koeral ajamiseks 3—6 aasta wanuseni; ta võib ka kümme aastat teenida.

Osaw kütt tunneb juba koera wälimuse järele ta wanust. Mida wanem koer on, seda tuhnimad on ta silmad, karwa läige on tuhmi ja liigutused pikaldased. Nende tundemärkide järele võib koera wanust tunda. Mõned waatawad koera wanust hammastest ja eksiwad sage-

daste. Wabel on noore koera hambad kollased ja kulanud ja wanal koeral walged ning terwed.

Koer, kes wähe sööb, on nõrk. Koer on kui hobu-negi, mida rohkem ta sööb, seda enam jõuab ta tööd teha.

Kumal, ilma haifutundmiseia koer pole krossigi wäärt. Head koera on wõimata hinnata; sellepärast peab ostmise juures ta omadusi: wanust, wäljaõpetust ja toitmist arwesse wõtma.

Peale koera wäljanägemise peab ka puhtawerelise peale rõhku panema. Ilma proowimata ei wõi iialgi koera osta ja ei pea mitte ühepäewase proowiga rahul olema, waid mitu päewa proowima.

Peab ka selle peale rõhku panema, et koer ainult jahi peal tubli ei oleks, waid et ta ka hea loomuga ja hästi kaswatud oleks; wabel wõib juhtuda, et koer niisõrd wäljakannatamata on, et meel hea oleks, kui tõp-raft lahki saaks. Nad kargawad inimeste peale, kisuwad riideid puruks, näriwad ja ei anna oma alalise wingumisega ühelegi majalisele rahu.

Häid koeri on wähe, sellepärast ei maksa ostmise juures iga wäikest ja tühja wiga tähele panna. Kui koer sõnakuulelik on, lindu otjib, hästi seisab, mitu päewa järgimööda töötada wõib ja jahi pealt ära ei jookse, siis wõib teda heaks koeraks lugeda. Kui ta aga kärmas otjija on, laialt otjib, haifutundmine määratu suur on, rutuste linnu järele läheb, kindla ja kiwise seismisega on, kui ta tihnikus targalt otjib, paugu järele linnu peale ei karga ja peale seda weel ehtsat werd on, noor ja ilus, siis ei olegi selle koera jaoks hind! Kui rikas farnase koera eest wae-sele terve waranduse annab, siis ma ei tea tõeste mitte, kumb kaju sai, kas ostja wõi müüja.

Esimene neist pole küll igal juhtumisel mitte kahju saanud.

Niisugune koer pakub oma peremehele seesugust lõbu, mida raba eest osta ei saa.

Koera õpetamine.

Kutsikast tarka, sõnakuulelikku ja täieste wäljaõppinud linnukoera teha, pole sugugi nii raske, kui harilikult arwatakse. Waja ainult kannatust, kindlast ja labket ümberkäimist koeraga, siis täidab ta kõike rõõmsalt ja heameelega. Ei maksa koeraga üleliiga jännata ja kõikjugu tarkusi talle kätte tuupida ega wigurisi wälja mõelda, mida koer peab tegema, arwates, et muidu koer ei saa kõigest „teadusest“ jagu, mida temale jahi tarwis õpetatakse. Kõigest, mis koera „ametisse“ puutub, saab kutsikas kergeste aru, ei maksa aga teda üheteise wastu käiwate käskudega segi ajada ja pekku ning kisaga hirmutada.

Linnukoera kutsika õpetamine algab siis, kui tal juba esimised mõistuse idud ilmuwad, s. o. kuue nädala wanusest.

Selles wanuses wõetakse neid ka ema takka ära. Wanajõna, „terwes kehas on terve waim“ käib koera kohta, sellepärast peab kõigepealt kutsika terwist filmaspidama. Kuuest nädalast alates on kolme kuu jooksul toiduks kutsikal ainult piim, kaerjahu piimaga ja natuke libaleent. Kui kutsikas nõrk on, siis on hea söögi sekka tooreid mune ja natuke (mitte rohkem kui 1/4 teelusika täit) kondijahu panna.

Sellel ajal pole tarwis liha anda ja, kuigi antakse, siis tingimata keedetud ja katki hakitud liha. Sööki peab võimalikult tihti ja wähe korraga ette andma ja selle järele waatama, et kutsikas käppadega söögi sisse ei läheks, seal juures ei maksa sellega leppida, et käpp söögi sees libtsalt wälja tõstetakse, waid kutsikas tuleb söögist eemale wiia ja siis uueste söögi juurde minna lasta. Mõne niisuguse korra järele ei lähe kutsikas iialgi käppadega söögi sisse. Koera ees ei pea ükslugu sööki pidama, waid kohe peale söömist korjatagu toit ära. Kolme kuu pärast hakatakse toidu hulka liha panema ja antagu juuri konta (mitte aga linnukonta). Kuue kuu wanusele koerale antagu piima ja kaerajahu kõrdi asemel, wee ja kaerajahu kõrti, ühes leiwaga, ja ka söögist järele jäänud jätiseid wõib siis koerale söögiks anda. Sellel ajal

wõib juba koerale kõiksugu sööki, peale raswa, anda, niisama ei wõi ka suitsetatud liha anda. Süüa peab kindlaks määratud tunniaegadel andma, umbes 4 korda päwas. Laua ääres ei maksa koerale ilmaski kuiwa tükki, konti j. n. e. anda, üleüldse ei maksa koerale ilmaski muidu süüa anda, kui kindlatel söögikorradel, ehk tajuks sõnakuulmise eest.

Alati peab meeles pidama, et koera söök olgu külm, mitte iialgi aga leige wõi koguni palaw. Koera peab alati puhta hoidma. Kuni kuue kuu wanuseni ei tohi kutsikat mitte pesta, selle peale wõib kord kuus pesta ning parem külma, kui sooja weega, ning igakord peale pesemist peab hästi kuiwaks nühkima. Aluspõhku (kõige paremad on õled) peab tihti wahetama ning kord nädalas niiske lapiga kõrwad seestpoolt puhtaks pühkima. Kui kõik nii toimetatakse, nagu siin õpetatud, siis wõib julge olla, et koer haigeks ei jää.

Koera kaswatuse ja õpetamise peatingimiseks on — mitte iialgi ei tohi koera peksta. Karistusega wõib koera ainult ära rikkuda, kuna lahkuje ja meelituse teel temast kõike wõib saada.

Esimiseks õpetuseks on koera harjutada, et ta wile peale ligi tuleks. Harilikult harjutatakse koera wile peale sööma tulema ja juba mõne korra järele saab koer kohe aru, mis wile tähendab ja tuleb filmapilk. Õpetust wõib üsna noorelt alata juba 2 kuu wanuselt. Kõigeesite õpetatakse kutsikat maha heitma, kas käsu wõi käe ülestõstmise läbi. Seda tehtakse nii: kutsikas kutsutakse wile läbi ligi, üks käsi tõstetakse üles, teisega surutakse hellalt ja ettewaatlikult kutsika selja peale ja sunnitakse teda niisilgi maha heitma. Selle juures öeldakse „kusch“, „kusch“ (ehk „maha“ ehk „daun“). Kui koer ei kuula, siis waja teda maha suruda ja teda maas $\frac{1}{2}$ minutit pidada, ning ükslugu „kusch“ öelda. Peale seda õpetundi kutsikale tükk leiba anda. Esimene õpetund ei wõi pikk olla, kõige rohkem 2—3 minutit, ning seda mitte ennem, kui $\frac{1}{2}$ tunni pärast uueste korrata. Kolme, nelja päewa pärast, peale järeleõpetamist, ei tõuse koer enam kohe ülesse, kui käsi selja pealt ära wõetakse, waid jääb mõneks ajaks nii la-

mama. Peale kolme, nelja päewase õpetuse heidab koer juba ise maha, kui „kusch“ öeldakse, wõi käsi üles tõstetakse. Esimestel õpetundidel argu lastagu kutsikat iialgi pikka aega lamama jääda, seda õpib ta pärast iseeneesetki. Üleüldse ei tule koeraga wägiwaldne olla ega tema himu ära ajada, aga kui kord õpetus on alustatud, siis peab seda ka lõpetama, s. o. kui kutsikale „kusch“ on öeldud, siis peab ka nõudma, et ta maha heidaks ja käsku täidaks. See on väga tähtis alustuses kutsikat nii õpetada, et õpetused mitte tuulde pole räägitud. Sellepärast ei pea õpetamise algul kutsikaga mängima ega temaga „wennalikult“ ümber käima, aga sellel ajal ka mitte kunagi tema peale karjuma ega lööma. Lahke, aga rahuline ümberkäimine sunnib koera peremehe sõna kuulma ja teda armastama.

Kuni kolme kuu wanuseni ei maksa kutsikale muud õpetada, kui sõna „kusch“ ehk käe ülestõstmise peale filmapilkset maha heitmist. See on siis, kui koer puhasst werd on, on ta aga segawerd, siis nelja kuu wanuseni.

Teine harjutus seisab selles, et koera õpetatakse leiwa tüki ees maha heitma. See harjutus on kahe järguline: Kutsikale öeldakse: „tubo“ (ehk ei tohi) ja kohe peale selle: „kusch“; sõnast „tubo“ hakkab koer warsti aru saama ja seda sõna eraldi õpetama ei maksa hakata, seda õpib ta iseeneesest. Mõne korra järele hakkab kutsikas aru saama, et leiwa tüki ees tuleb maha heita. Sellel ajal õpib kutsikas ka sõnast „pill“ (wõta) aru saama. Peaasi selle harjutuse juures on see, et koer mitte ilma lubata leiwasse ei puutuks, s. o. ennem, kui „pill“ öeldakse. Sellepärast peab selle harjutuse peale isearanis waljult rõhku panema ja seda võimalikult sagedaste kordama, mitte ainult leiwatüki ees, waid ka iga kord söögi ees. Kui koer ilma lubata leiwatüki wõtab, siis peab selle tema käest ära wõtma, isegi suust ära wõtma ja õpetust kordama, Kui aga kutsikas leiwatüki juba ära jõudis süüa, siis peab temaga taplema, (kutsikad saawad väga hästi aru, kui nendega tapeldakse), ehk witsakefega wõi käega kergeste lööma, ning natuke aja pärast õpetust jälle kordama. Seda harjutust peab nii sagedaste kordama, kui kutsikas juba harjub söögi ette maha heitma ja ainult luba saamise iärele

fööma hakkama. See on sellepärast tähtis, et teda pärast teada andma õpetada s. o. et koer jahi peal mitte ainult linda ei otsiks, vaid kui ta linnu on leidnud, et ta sellest peremehele teatama tuleks ja peremehe linnu juurde wiiks. Alguses ei maksa koera pikaks ajaks föögi ette maha heitma sundida, aga hiljem juba võib teda leiwatüki ees 5 minutit või veel rohkem lamada lasta. Nendes kahes harjutuses ongi peaasjalikult koera õpetamine. Kui koer juba ilma tõrkumata sõna „kusch“ või käe ülestõstmise peale maha heidab, kui ta föögi ette maha heidab ja iga kord ainult peale sõna „pill“ ütlemist fööma hakkab, siis on juba peaaegu tehtud, ning järgmine koera tarkuse kursus läheb hästi ja kähku, sest et kõik järgnewad harjutused pole muud, kui kahe esimese teijendid. Nii õpib koer käe ülestõstmise peale siis maha heitma, kui ta peremehest kaugel eemal on. Veel kergemine õpib koer wile peale leiwatüki juurest ära tulema, aga siis juba ilma wileta s. o. teatama ehk roporterima. Wiimast õpetatakse nii wiisi: Kui koer leiwatüki ees lamab, peab teise tuppä minema ja sealt koera walwama. Kui ta teise harjutuse hästi ära on õppinud ja hästi wile peale ligi oskab tulla, siis jookseb ta nimelt mõne minuti ilmaasjata ootamise järele ise teie juurde luba saama. Siis peab koera kohe silutama, kiitma ja ühes temaga leiwatüki juurde minema ning teda seda ära süüa lubama.

Wiimane ja lõpulik harjutus seisab selles, et teda õpetatakse ärapeidetud leiwatükki üles otsima. Tükike leiba, veel parem liha, see lõhnab enam, peidetakse tuppä nii ära, et koer ei näe, siis kutsutakse koer wile läbi ligi ja öeldakse temale „scherſch“ ehk „otſi“ ning näidatakse käega kuhu poole. Edaspidiste harjutuste juures tuleb kutsjaka käest nõuda, et ta punktipealt käeliigutusi kuuleks ja et ta sealpool otsiks, kuhu käega näidatakse. Sellega lõpeb õpetus ja koer on jahi tarwis walmis. Muid wigurisi pole jahi peal vaja; kes tahab, võib ju koerale kõikfugu kunsttükka õpetada, aga ikka heaga ja meelitustega ning koer õpib neid mängides ja wallatust tehes.

Linnuajamise õpetus. Kui koer täitsa hästi tubast õpetust teab, s. o. täieste sõnakuulelik on, filmapilk

wile peale ligi tuleb, käſu ja käenäitamise peale maha heidab, siis on eraldi linnuajamise õpetus ülearune. Minge metsa, kõige parem noorte põldpüüde ehk tetrede jabile juulikuul — või toppelneppide jabile augustis ehk septembris ja laske koer tööle: ta läheb kohe ja õieti.

Nüüd on kõige tähtsam asi see, et niipea kui koer seisma jääb ja esimene lind üles tõuseb, kohe sellel filmapilgul kõwaste „kusch“ hüütakse. Peale seda peab koera paitama ja silutama.

Ilmaski ärgu katsutagu koera pistongide plaksutamise läbi püüspauguga ära harjutada. See rikub koera ära, ajab teda püſi kartma, nagu oleks see muidu paljas käretegija mänguasi. Esimene pauk tehtagu jahi peal linnu pihta ja lind peab peale pauku kukkuma. Kui närwiline koer ka ei oleks, aga siis saab ta kohe aru, milles asi seisab.

Linnujahi üleüldine ülewaade.

Lindude meie maale ja siit ärалendamise aeg ei ole igal aastal ühel ajal; waid mõnel aastal waremalt ning mõnikord hiljemalt.

Soolinnud ilmuwad juba märtsikuu lõpul või aprilli algul.

Korpiits (metsnepp), see alaline meie metsade elanik, ilmub kõige esimesena. Metsas on veel sügaw lumi, aga päikene hakkab juba soojustama, kõrgemad ja lagedamad paigad on juba lumest paljad ja mustawad, veel ei ole lõokeſed siia lendanud aga korpiits on juba ilmunud ning elusteb metsa äärtes. Kirgeline kütt on juba püſſiga mitu korda soos käinud, seda risti ja põiki läbi tallanud, aga igakord tühja kätega tagasi tulnud, nepi ſeltſi linnud pole veel ilmunud.

Aga kui juba wäljad, niidud ja lagedad sood lumest paljad on ja mustawad, kui siin ja seal veel mõnes kohas porised lumejäänused näha on, kui lõoke juba ammugi ilmunud, kui weed juba jääſest kõdikust wabad, siis ilmuvad ka nepi ſeltſi linnud, pardid ja muud soolinnud.

Päikene soojendab enam ja enam, lumi kaob filmanähes, wiimaks tuleb fooja wihma, ning wäsimata kütt on jällegi foos. Siin leiab ta juba mõne tikutaja, hirmutab mõne pardi weeloigust lendu. Koer on talwe otša puhanud ja on nüüd äge ja tuline, tübi jahitasku teeb küti meele tufaseks, sest linnud on liiga ergad, ei laske lastmise kauguseni kütti ligi, ta pöörab koju tagasi, et teisel päewal jälle õnne katsuda. Aga kas homme õnn parem on? Kewadel saab hwäga arwaste foolindusi lasta. Teine asi on sügisel: lindusi on rohkem ja koer pole see, mis kewadel.

Neppide ilmumise ajal algab ka korpiitsa (metsnepi) lennuaeg, tedrede ja metsiste manguaeg. Sellel ajal paariwad ka rabakanad ja põldpüüd ning alustawad mangu. Enne kui neid jahipidamise wiisid kirjeldan, ütlen mõne sõna Peetri-Paawli päewast (29. juuni k. p.) algawa jahipidamise kohta.

Kui kewade biline on, siis on ka noored linnud nii wäikesed ja wäetikesed, et neid nii wara lasta ei sünni.

Neppide fodes on jahi algul lindusi wähe ja sellel ajal on tikutaja nii arg ja erk, et ta kütti waewalt ligi lasseb.

Päris jahiaeg, millal kõike lina, peale põldpüü, wõib lasta, algab 15. juulil. Juulikuul lõpp ja augusti algus loetakse kõige paremaks tedre ja sookana jahiajaks. Poolest augustist lähewad metslinnud ergaks, ei laske kütti enam naljalt ligi, ja kui üles tõusewad, siis lendawad kaugele. Nüüd algab möhitaja küttimine.

Topelnepp on ilmunud, möhitaja (tikutaja) on julgem, koer on kannatlikum ja haisutundmine teraw. Nüüd algawad kütile õnnelikud ajad.

20. augusti ümber algab topelnepi lennuaeg. Õseti on nad suurtes parwedes, kütt paugutab läbi päewa, kahjatseb, et päew nii wara looja läheb, ning läheb rikkaliku saagiga koju.

Septembris on topelneppi weel leida, aga päew-päewalt jääwad ikka harwemaks, ning 15. kaowad hoopis ära. Tikutajat trehwab weel, ehk küll mitte sagedaste, aga selle eest on ta rabuline, raswane ja kallid oma baruldsuse tõttu.

Hommikused külmad on ju ammugi alanud; kütt läheb weelgi foo peale, aga leiab selle külmanud olewat. Aga sellegi peale waatamata läheb tal korda mõnda raswast neppi maha põmmutada. Aga häda kütile, külm läheb kõwemaks ning foolinnud on kadunud. Nüüd on ka linnujahd linnukoera abil selleks aastaks lõppenud.

Pöder.

(Das Elen, der Eld, лось, Alces palmatus).

Meie maa põder on kõigi Europa liikide seas küll kõige suurem, aga muidu ei ole ta nii ilus loom kui need. Teda leidus ennemalt peaaegu terwes Europas, nüüd aga weel Ida-Preisimaalt, Põhja- ja Kesk-Wenemaalt ja Siberist. Ta kaswab üle tuhande naela raskeks, kuni 4 meetrit pikaks ja 2½ meetrit kõrgeks. Suure looma sarwed üksinda kaaluwad kuni 70 naela. Suwel on ta mustjaspriin, alt walkjashall, talwel walkjam. Noored põdrawasikad on rebasekarwa punakashallid. Saba on pealt ja otšast must, külje pealt walge. Wanemad tugewad põdrad wiskawad sarwed harilikult detsembrikuul esimesel poolel maha (kaks kuud peale jooksuaga), keskmised detsembrikuul ja nõrgemad alles jaanuarikuul. Harilikult on uued sarwed augustikuul juba täielikult kõwad ja puhtad. Sarwed kaswawad esiotša üsna pikkamisi, maikuust peale aga hästi ruttu. Jooksuag algab wanematel loomadel augustikuul lõpul, noorematel lõpeb see alles peale 20. septembrit. Jooksuag wältab harilikult 3—4 nädalat. Jooksu ajal pusklewad isased, tungiwad ka inimeste ja koerte kallale. Randmise aeg wältab 30—40 nädalat, põdralehma wanuse ja mõnesuguste olude järele. Emapöder sünnitab 25.—28. aprillil, wabel ka maikuu algusel ühe ehk kaks wafikat, ja juba 3—4 päewa pärast käiwad need wäikesed loomad igalpool ema järel. Hädaohu puhul wõi kohkudes heidawad wäikesed põdrawasikad kobe maha ja jääwad liikumata paigale. Wafikatega põdralehm tungib sagedaste ka inimese kallale, kui wastamisi juhtuwad.

Sägawa lumega wiibiwad põdrad jaanuarikuul hea meelega tihedates haawikutes jõgede ja soode ääres ja

ei randa. Üleüldiselt aga armastawad nad peale jooksu-
aega, nii siis septembrist kuni aprillini, kõrgemates kohtades
wiibida, kuhu wesi ülejutama ei pääse ja talwel järelkult
jääga kaetud ei ole. Sealjuures rändawad nad, iseäranis
oktobrikuul, laialt ringi, paju ja haawa wõsastikka offides.
Aprillist septembrini armastawad nad rohkem soodes
ja niisketes metsakohtades wiibida. Talwel elawad nad
falkades, suwel enamaste üksikult, põdralehmad wafikatega
oma ette. Toiduks on neil kõiksugu puude ja põõsaste
oksad, iseäranis noored wõsud; kõige armsamaks toiduks
on pajud. Weebruari- ja märtsikuul kooriwad nad wahel
okaspuid, pärastpoole kewadel ka lehtpuid, kuna nad puul
alt ülespoole pikad ribad ära kisuwad. Ujuma on põd-
rad tublid.

Metsjikk ehk isahirw.

(Das Reh, козуля, Cervus capreolus).

Metsjikk on kaunim loom põtrade suguseltist. Teda
leidub igalpool Europas, wäljaarwatud ainult Dalmatsia
maakond Austrias, kus omal ajal jahikeeld puudus ja
hirwed ka wiimaseini ära häwitati. Metsjikk ei ole nii
arg kui põder ja sellepärast on teda hõlpsam lasta. Usku-
mata hõlbus on metsjikk taltutada ja mõnelgi metsawabil
on ta armsaks koduloomaks saanud. Metsjiku suurus on
mitmekesine, kõige raskem Europas lastud metsjikk kaalus
lahtilõigatult 2 $\frac{1}{4}$ puuda, on aga ka maakohiti, kus ükski
metsjikk üle puuda ei kaalu. Kõige raskemad Europa
metsjiku sarwed kaalusid 1 $\frac{1}{2}$ naela; kõige tugewamaid
loomi leidub Mecklenburgis, Jda-Preisimaal, Bosnias,
Ungrias ja Galitsias.

Sarwede kujunemine sünnib järkjärgult ja on wankuw.
Läbistikk kaswawad metsjikul esimesel aastal mugulad, wõi-
wad harukordadel aga ka 8 tolli pikkused harudeta sarwed
kujuneda; teisel aastal kaswawad kaheharulised sarwed,
kolmandal — kuueharulised. Järgmistel aastatel kaswawad
sarwed ainult kõrgemaks ja tugewamaks, aga uusi harusid
neile enam juurde ei kujune, kuni wiimaks ühes elujou
kadumiseega ka sarwed lühemaks ja nürimaks lähewad.

Muidugi tuleb ka mitmesugusi erandisi ette, nii leidub näit.
haruldustena ka kahekja ja kümneharulisi sarwi. Juhtuwad
aga talwed hästi külmad olewat, siis jääwad ka kolme-
aastase metsjiku sarwed samasuguseks nagu üheaastaselgi.
Leidub ka wigaste sarwedega metsjikkusi, niisama bakka-
wad ka weel mõnel üsna wanal emasel (metskitfel) sarwed
kaswama.

Esimesed sarwed ajab metsjikk harilikult detsembrikuul
maha; wanemad metsjikut ajawad sarwi juba nowembri-
kuul, harwa oktobrikuul.

Suwel on metsjikk punakaspruun, talwel pruunikas
hall. Eranditena leidub ka musti metsjikkusi.

Jooksu-aeg algab juulikuul algusest kuni juulikuul lõpuni
ja wältab kaks nädalat. Loode edenemine on aga hoopis
teistfugune kui teistel loomadel. Nimelt edeneb loode esi-
mesel kahekümnel nädalal üsna wähe, nii et seda märga-
tagi ei ole ja alles detsembrikuul wõib algada edene-
mine. Metskits kannab vähemalt 40 nädalat ja poegib
maikuul enamaste kaks poega, harwa kolm wõi ainult ühe.
Wafikad jääwad kuni järgmise poegimiseni ema juurde.
Peale jooksu-aega seltsiwad metskitfed falkadesse, 5—6 tükki
jalgas, harukordadel leidub neid ka rohkem.

Iseäranis huwitaw on metsjiku jaht siis, kui kütt
emase häält järel tehes isase ligi meelitab. Wanad, wi-
lunud kütid oskawad seda häält lihtsalt puulehe abil teha,
uuel ajal on aga selleks iseäralised wilekesed walmista-
tud. Wilekeste ostmise puhul ei maksa palju hinna peale
waadata, waid walitagu hea wile, mille hääle muuta an-
nab. Seft on wile hääle näit. liiga kõrgele seatud, siis ei
ole ta mitte metskitfe, küll aga selle wafika hääle kohane,
ja häälitsemise peale ei tule siis mitte isased kokku, waid
emased.

Wilekeji on kahte seltsi: esimene annab seefugust
häält, nagu metskits siis teeb, kui ta isast (metsjikk)
ihaldab; teise hääle on jälle seefugune, nagu üle aasta wa-
nuse metskitfe hääle sel silmapilgul, kui metsjikk jooksuajal
esimest korda temaga sõbrustab (kaebe-, hirmuhääle). Kui
teised metsjikut seda noore metskitfe hädahääle kuulewad,
siis kargawad nad umeruttu ligi, nii et juurdemeelitajal kü-

til teinekord aegagi pole ennaft laskewalmis seada. See hädabäält järeloomaw wile meelitab ka wanad, tugewad ja muidu wäga kawalad metsfikud ligi.

Kõige sündsam aeg wilega ligimeelitamiseks on juulikuu keskpaewadel, siis jooksewad metsfikud kui pöörased ja ei hooli isegi hääle osawufeta järeloomamisest. Kes aga liiga wara, enne õiget jooksuaga, wilega ligi meelitama hakkab, see võib metsfikud aastaks otsaks peruks teha. Hommiku, lõuna ja pealelõunane aeg on kõige sündsam, õhtul aga jääb wilega ligimeelitamine enamaste tagajärjeta, iseäranis kafulik on see, wagune ilm. Ligimeelitamise paigale peab ettewaatlikult ligi hiilima ja iseäranis ka tuult filmas pidama. Esmalt häälitsetakse kaks korda tajaketi ja siis lühikese waheaja järele kõwemine. Kõla tuleb kätt ees hoides või ära tõmmates pehmemdada ja kõwendada, niisama peab ka häälitsemine teatud waheaegade järele igaspe külge kostma. Liiga sage häälitsemine on otstarbeta; kui kümne minuti jooksul peale wiimast häälitsemist metsikka weel näha ei ole, siis hiiligu kütti ettewaatlikult teise kobta ja katsugu seal uueste õnne.

Ball jänes

(Jänes, lito-jänes, *русакъ*, der Seldhase, *Lepus timidus* Pall.)

Kõrw peast pikem; kui wastu pead litjuda, ulatab üle nina. Kõrwaots must. Saba kahewärwiline, pealt must, alt walge, peaaegu niisama pikk kui pea. Rõhu alt walge; pikkus 51—56 tsentimetert.

Balli jäneft leidub terwes Europas, wäljaarwatud kauded põhja- ja lõunamaad. Meil elusew jäneste liik on Kesk-Europaft pärit ja kaunis tiheda, pika karwaga. Rintjud on walkjad ja talwine nahk on kaunis walge.

See jänes olnud 150 aasta eest Eestis ja Liwimaal tundmata. O. von Loevis'e arwamise järele (1885 a.) ei leiduwat seda liiki jäneft Eestimaaft põhjapool enam mitte. Meie maale on ta Kesk-Europaft sisse rändanud, ei kaswa aga meie maal kunagi nii raskeks nagu näit. Sakjamaal ja Kesk-Wenemaal; jänese kõige suurem raskus on meil

16 naela. Karwa heitmine algab aprillikuul ja jõuab septembrikuul lõpule. Talweks tekib peenikseid udukarwu (willa) juurde ja nowembrikuul on jänese kafukas juba täieste tihed. Siis muutub ta ühtlasi walkjamaks. Emasel on filedamad, laiemad kõrwad ja peenem kael, nii et pea suurem paistab olewat.

Jänes on rohkem ööloom, elab põldudel, hilisel sügisel kesapõldudel, lahkuw sealt aga wihma ajal. Jaanuarikuul hoiab ta maal elumajade lähedusesse, ja kui ilmad sündsad on, algab jooksuag sagedaste juba selle kuu lõpul, sagedamini weebruarikuul, üsna kindlaste aga märtsikuul, kusjuures isased emaste pärast ägedaste tülitsewad, üksteisel kõrwakiilusi jagawad ja kratsiwad, nii et willad aina lendawad. Emane jänes kannab 30 päewa ja poegib esimest korda umbes märtsikuu keskpaewadel või lõpul 1—2 poega, teist korda maikuul 3—4 poega, (kolmandal korral harilikult 3 poega, neljandal korral 1—2 poega, wiimast korda augusti kuul (4. poegimine). Esimese pesakonna poegadel algab veel seltsamal aastal jooksuag; neid on ka hõlbus taltsutada. Juulikuul wiibib jänes põldudel, põgeneb aga lõikuse algusel metsa ja jääb sinna kuni lehtede langemiseni ja asub siis heinamaadele. Septembrikuul asub ta heameelega orasepõldude ja aegamisi kapsajuurikate kallale. Ka detsembrikuul luusib ta kapsamaa peal. On lumi kõwa, käib ta wiljapuu aedades koort närimas, tuleb aga sulal, siis otsib ta jällegi orasepõllud üles. Kui warakult mõnikord jäneseid poegiwad, võib sellest näha, et juba detsembrikuu lõpul kandjaid emasid maha on lastud.

Enne pesase minemist segab jänes jäljed ära. Jänes on wäga arg, kardab temale tundmata asju, prääksub hirmu pärast ja suures hädas karjub kui ta laps. Jänese kawalusest annab ka see tunnistust, et kui tal hurdad kannul on ja ta jookstes teise jänese pesa peale trehwab, siis selle pesast wäla tõukab ja ise asemele lõmitab, et sel kombel oma nahka päästa. Kuulmine ja haistmine on hästi terawad, nägemine aga nõrk.

Jäneste seas tuleb sagedaste katku ette (Eestimaa 1902.—04. ja 1907.—08 a.)

Saaremaal elutseb pisut vähema kaswuga halljanes, keda seal kiwi-jäneseks nimetatakse, ka Wirumaal tulewat seda liiki jäneseid ette ja neid nimetatawat seal paju-jänesteks. Wäga wõimalik, et kõik need kolm jänest üht ja sedasama liiki on.

Jänesekoer ei tohi pesast välja putkawale jänesele mitte järele jooksta, waid peab küti käsu peale ainult wiigeks lastud jänesele järele minema.

Walge janes

(Lume janes, бѣлякъ, Der Holz- oder Schneehase, *Lepus variabilis* Pall.)

Kõrw peast lühem; ettepoole litjutult ei ulata ta üle ninaotsja. Kõrwaots must. Saba ühewärwiline, walge, wõi pealpool ainult wäheste, harwade, hallikas-pruunide karwadega segatud, umbes pool nii pikk kui pea. Karw juwel kollakas-pruunikas-hall, alt jopane-walge, talwel walge, mustade kõrwaotstega. Pikkus 50 tšentim., kõrw 8 1/2 tšentim., saba ligi 5 tšentim.

Walget jänest ja tema teisendisi leidub terwes Põhja-Europas, Siberis kuni Kamtšatkani ja lõunapool kuni 55. põhjalaiuse kraadini.

Karwa muutumisel ei lange walgel jänesel tumedad karwad mitte välja, kasukas jääb karwa muutumisel sügisel ikka ühemõõduliseks ja ilusaks, ainult walged karwad kaswawad sel ajal poole pikemaks ja tihedamaks ning warjawad ühtlasi tumedad karwad ära.

Jaauarikuul wiibib walge janes enamaste seal, kus küllalt haawapõõsaid on. Märtsikuul algab jookswaeg ja karwa heitmine, mille puhul kulunud wäljanägemisega karwad välja langewad. Tedre ja metsise mänguajal kostab ka tema armulaul, mis umbes nagu järsk „hu-hu-hu-hu“ kõlab. Emane kannab 30 päewa ja poegib suwe jooksul 3—4 korda, Eestimaa enamaste ainult 2 korda, wiimane kord augustikuul. Poegade arv 2—5. Augustikuul leidub walget jänest metsast põlluäärtelt, niisama ka

septembrikuul, pärastpoole asub ta jügawamasse metsa ja rändab metsateesid mööda kaugele. Hommikul otsib ta oma pesa üles ja labkub õhtul waremalt pesast kui hall janes. Ka walge janes poegib mõnikord erakorraliselt wara ja ka katku tuleb nende seas ette.

Leidub ka walge ja halli jänese segasugutusest wõrsunud jäneseid (тумахъ, Bastardhase, *Lepus hybridus* Pall.)

Hunt.

(Juist, õometsa lind, suji, hall kuuk, metsa tõll, hall, wana, julge, pikkjaba, metsajoki, mets, wana tõll, sorufaba, torunina, waariku-isand, wõsa-willem, kriimsilm, волкъ, бирюкъ, der Wolf, *Canis lupus* L.)

Seda rööwlooma leidus endisel ajal igalt poolt Euroopas, nüüd leidub teda sagedamine weel ainult Wenemaal, Skandinawias ja Balkanimaadelt, mujal aga trehwab teda üsna harwa.

Eesti- ja Liwimaal elutseb hunt parema meelega wõsastikurikastes rabades ja soodes kui metsjades. Ülepea aga walib ta tihedad metsad, wabel isegi üsna inimeste elumajade läheduses, oma eluasemeks. Rahwarikastes kohades võib teda ainult harwa enne wõdewikku näha, üksikutes, tühjades kohtades luufib ta aga juba pealelõunat ringi.

Jookswaeg algab wanematel loomadel umbes detsembrikuul lõpul ja wältab kesk weebuarini. Päewad läbi uitawad nad siis, wabel suurtes salkades, tihedas noores metsas ringi, on aga lumi kõwa, siis ka väljadel. Jaste wabel tuleb sealjuures kiskumist elu ja surma peale ette. Need suured salgad rändawad ühe ööga sagedaste 40—60 wersta edasi, kusjuures ikka üksikuid jälgedesse astuwad, nii et aru ei saa, kui palju neid salgast on olnud. Weebuarikuul lõpul labkuwad salgad aegamisi ja kewadel trehwab harilikult ainult weel 2—3 hunti koos. Rändaja emane luufib harilikult ühe isase seltsis ringi ja otsib kõrgema, kuiwema koha oma pesa jaoks. Rändmise aeg wältab 63—64 päewa ja aprillikuul lõpul (Eestimaa nähtawaste

maikuul) tulewad 3—9 (enamaste 4—6) poega ilmale, kes 21 päewa pimedad on, hakatufes väga pikamisi, siis aga kiirelt kaswawad ja nagu noored kutsikad beameelega üksteisega mängiwad. Emale imetab väga kaua ja on ülepea hästi hoolitseja ema, kes pärastpoole rohkest toitu pefasje weab. Hädaohu puhul talub ta pojad lõugade wahel teise paika, kui nad weel wäiksed on. Kahe aastaga on noored hundid täis kaswanud ja suguwõimsjad. Jfane elutseb ka pesa juures, aga kas ta poegadele ka toitu muretseb ja neile jeda poofseeditult ette kugistab, selle üle lähewad arwamised weel lahku.

On hundil ajajad kannul, siis püüab ta ennaft nõnda ära peita, et ajajad temast mööda läheksid. Puude otja riputatud riidetükkidega (lappidega) ümber piiratud kohast hunt lahkuda ei julge.

Hundi armsaks roaks on suuremad koduloomad ja metsloomad, ifegi linnud, hädaga sööb ta ka rohtu.

Hunt paaritab ka koeraga, ja nagu näha, mitte ainult wangipõlwes. Niifama nagu koer wõib ka hunt marutõbiseks jääda.

Eestimaal oli weel 1855. aastal ülirohkeste hunta ja kahesaja aasta eest peeti ifegi weel Tallinna all Teliskoplis nende peale ajujahti.

Kütile kõige armsamaks jahiwiifiks on see, et hundile kärwanud looma söödaks seab ja ise puu otja walwama ronib. Ka koertega ajujaht seisab lugupidamises. Wene-maal krääksutakse põrsast edasi sõitwa ree peal, mis hundi ligi meelitab. Rumenias ja ka Wenemaal mõnes kohas püütakse teda aukudes. Sündsad on ka rauad. Hundi talwine kasukas on otjitud kaup.

Jlwes!

(Der Luchs, рысь, Felis Lynx L.)

Jlwes armastab suuri tihedaid metsi, kust talwel ainult toidupuudusel lahku; ta elutseb alati üksikult, on tubli kargama ja ronima, kuigi ilma hädada ilmaki puu otja ei roni; ka wefi ei ole temale takistuseks, kartmata ujub

ta sellest läbi. Kuulmine ja nägemine on tal hästi terawad, haistmine aga selle wastu, nagu kasijugu loomadel kunagi, nõrk. Päewaajal wiibib ta magades tibnikutes, wahel wanades rebaseaukudes, pealelõunat armastab ta päikesepaistel soendada. Öösel saab ta erkaks ja wõtab kaugele ulatawaid rõõwkaikusid ette. Et ta puu otjast oma saagi peale kargaks, on tübi jutt. Talwel astub ilwes tagasiteel oma jälgedesse. Jfasel ilwesel on wiifiks kõiki filmatorkawamaid asju nuusutada, sellekohaselt seawad siis ka kütid rauad tema jaoks.

Saagiks langewad temale kõikisugu loomad, milledest üle saab, teinekord ka ifegi metsised. Ka rebast ja koera peab ta suurepäraliseks roaks, peatoiduseks on aga jäneseid. Siirefid ta põlgab, aga raibet sööb. Mängib mõnikord saagiga kui kass.

Kuna ifane ilwes teifi omasarnaseid ei sall ja ainult paaritamise ajal teiste ilweste feltsi asub, jääb emale ilwes maist kuni weebruari kuuni oma poegade juurde. Jooksuuag on jaanuari- ja weebruari kuul ja ifased kisuwad siis koldeste kistades nagu kassid, ainult et häälel weel mitu korda wõikam on. Jooksuajal elutseb emale ühe wõi mitme ifasega koos, kuni umbes märtsikuuni, ja siis otjib ta omale üksiku paiga kas wana rebaseaugu wõi puujuurte alla, kus ta siis 2, harwa kolm, pimedat poega sünnitab (harilikult mai kuul). Emale hoolitseb ka poegade eest hästi, wõtab nad juunikuust peale oma rõõwkaikudele kaasa ja luusib nendega kuni uue jooksuajani ringi.

Wanlaste eest kaitsmiseks lasseb ilwes enese selili ja taob käppadega.

Jlwesed lasewad endid sedawõrd taljutada, et neid toas wõib pidada, ka Eestimaal on neid taljutatud.

Wanal ajal peeti ilwest beaks praeks ja mitmetes wanades kirjades leidub ütelsi, et lätlastel ilwese liha sööwat.

Saja aasta eest leidis ilweseid Eestimaal weel jagedaste, nüüd ainult harwa.

Kindlat jahiwiifi ilwese jaoks ei ole. Kõige parem on teda raudadega püüda. Tema nahk on haruldane asi ja hästi kallis.

Määr

(mäger, mötšik, kähr, der Dachs, барсукъ, Meles taxus L.)

Pea walge, ninast peale ulatab must wööt üle filma ja kõrwa. Kõrwad walged. Selg walkjashall, mustaga segamine. Alumine pool ja jalad mustad, tagumiste jalge wahelt kuni sabani walkjas-punane. Pikkus 75 tšentim., saba pikkus 18 tšentim.

Jaanuarikuul puhkab ta nagu karu oma koopas kõweras. Pehmete ilmadega tuleb ta wabel jaanuarikuul wälja jooma ja weebruarikuul juuri otšima. Märtsikuu keskel wõi lõpul labkub ta oma koopast ja emane toob 2—5 poega ilmale (meil wabel alles aprillikuu algusel). Pojad kasvawad ešiotša wäga pikkamiši ja filmad on neil kinni. 3—5 nädala wanuselt tulewad nad pesa ette män-gima. Määr on hästi hoolitšija ema ja hoiab pesa puhta, poegadele korraldab ta pesas iseseiswa urka, jõogi jäänused koristatakse isepaika ja wäljabeidete jaoks on ise oma koht. Juulikuu lõpul ja augustikuul on jookšuaeg, kand-miseaeg wäلتab umbes 30 nädalat. Augustikuu lõpul ja septembrikuul puhastatakse pesa ja seatakse talweks korda. Külmade kättejõudmisel heidab määr pesasse, pea ešimeste käppade wabel, ja magab kewadeni, mil siis hästi lahjalt jälle päikešewalgusele ilmub.

Toiduks on peaašjalikult juured, putukad, tõugud, wihmauššid, ka munad, linnu- ja jänepojad, hiired, mutid, šišalikud, uššid, kanad ja metsmešilaste pesad.

Määr on ööloom ja wõtab peale päikeše loojaminekut šagedaste õige pikad jalutuskäigud ette.

1846. aastal leidunud määraššid Eestimaał weel kaunis šagedaste, nüüd ainult harwa, ainult üksikutes kohtades šagedamine.

Määr aetakše kas koertega augušt wälja wõi jälle ašub kütt augu lähedušesse walwama.

Rebane.

(Der Fuchs, лисица, Canis vulpes.)

Kõik rahwad on juba algušest šaadik rebast üheks kõige targemaks ja kawalamaks loomade šeas pidanud ja kõikšugu imelood tema kawalušest, on rahwa šeas liikumas.

Jaanuarikuul leiame rebase enamaste metšja äärtelt; on lumi kõwa, siis luušib ta põldudel ringi. Šešama šünnib ka küünlakuul, mille keskpäewadel jookšuaeg algab ja wabel märtsikuuni wäلتab. Emane kannab 9 nädalat ja toob aprillikuu teisel poolel wõi maikuul, Eestimaal šagedaste juunikuul, 3—12, enamaste aga 4—7 poega ilmale, kelle filmad ja kõrwad umbes kaheks nädalaks kinni kleebituks jääwad. Poolteist kuu wanušelt mängiwad noored rebased juba urka (pesa) ees, kuna ema nende eest murelikult hoolitšib ja šelleks, et pesa neil hästi pehme oleks, oma kõhu alt karwu wälja rebib. Mai- ja juuni-kuul wiibiwad rebased pesa lähedušes. Juulikuul hakkab emane poegi rööwkäikudele kaasa wõtma, ašub šelle kuu lõpul pärišelt wilja põldudele, kuna aga peale lõikušt teda wõšastikušt leidub. Šilisel šügišel labkuwad pojad wanuš. Šügišel ja talwel poeb rebane wabel haopinusše. Šuwel ja hea ilmaga luušib ta igalpool ringi ja magab ka lah-tiše taewa all. Rööwkäikudele läheb ta alles ööšeti, šuwel ja waikšetes kohtades ka päewadel. Nähtawaste magab ta ainult hommikutundidel, išeāranis talwel, šealjuures püüab ta ennašt wõimalikult warjul hoida. Šaagiks lan-gewad temale kõikšugu loomad hırwewašikašt peale kuni šitašitikani. Kõige rohkem häwitab ta hiirešid. Ei põlga ka mune. Talwel maitšib ta ka raibet, ja siis on wõi-malik teda šööda pealt lasta. Pištab ka teišeš wigaseš wõi tõbišed rebased kinni. Šuurtes metšades eluštib re-bane harwa ja elanikkudeta maad põlgab ta pärišelt. Ruhu hunta rohkem ašub, šeal wāheneb rebaste arw, šešt et wiimafed hundi šöögišedelil šeišawad; huntide wāhenemišega rohkeneb rebaste arw.

Rebaseid on Eestimaal juba šaja aasta eest harwa olnud.

Kõige rohkem tarwitusel on küll see jahiwiis, et rebane dakji koertega august välja aetakse, wõi jälle walwab kütt augu lähedal ja meelitab, põldbiire häält järel tehes, wa' reinuwaderi välja, peetakse ka ajujahti j. n. e. Niisama püütakse rebast ka raudadega. Kus rohkest rebasest, seal tarwitatakse kibwtipillisi. Väikestest aukudest wõib rebase välja suitsetada, kuna ühte auku, muidugi tuule poolt, suitsewat tuld tehtakse (rüidenärud, niisked heinad, wääwel) ja kütid teiste aukude (käikude) juurde walwama seatakse. Ei ole küllaldaselt küttisid käepärast, wõib muist uakusid pealt wõrguga kinni panna.

Saarmas.

(Saarwas, saarem, udras, kerb, nirk, saarmus, Der Fischeotter, выдра, порьшня, Lutra vulgaris).

Saarmat leidub peaaegu igalt poolt Europast ja Kesk-Aasias, wäljaarwatud põhjamaad. Ta elutseb see sugustes jõgedes, maaalustes käikudes, kus kaldal mets kaswab. Käigu awaus seisab paar jalga allpool weepinda. Seesugune käik on umbes süllapikune, tõuseb ühtelugu kõrgele ja lõpeb kuiwas, awaras rohuga wooderdatud koopas. Teine, kitsam awaneb kuiwa kalda peale ja on arwatawaste õhu puhastamiseks määratud. Saarmal on enamaste mitu seesugust pesa ehk auku, wabel asub ta ka wee läheduses seiswatesse rebasse ja määra aukudesse. Tõuseb wesi äkki kõrgele, siis põgeneb ta poollängus kaswawa puu otja wõi õõnsasse puusse. Talwel wiibib ta allikate ja lahtise wee läheduses. Pea jooksu aeg on weebruaris, märtsikuul; kuid ka muul ajal tuleb seda ette, sest noori saarmaid on peaaegu igal kuul leitud. Emane kannab 9 nädalat ja toob siis, enamaste maikuul —, 2 kuni 4 poega ilmale. Pojad lahkuwad juba juulikuul pesast ja lähewad emaga seltsis kalapüügile. Kolme aastaga on nad täis kaswanud. Noorelt kinni püütud saarmad saawad hästi taltsaks, neid wõib ka kalapüügiks välja õpetada. Kala püüdes ujuwad nad alati wastu wetti.

Toiduks on kala, wähid, konnad, wesirotid ja wabel ka linnud.

Jahiwiisid: suwel kuuwalgel õöl walwates; talwel jõe jõeaukude juures walwates; wõrgud; rauad, lõksud j. n. e. Nahk on niihästi talwel kui suwel ühesuguses bindas.

Nugis.

nukkis, kärp, Der Edel- oder Baumarder, куница, лесная куница, Mustela martes.)

Nugist leidub praegu igalt poolt Europast. Elutseb enamaste tihedates leht- ja okaspuu metsades ja on peaaegu niisama hea ronija nagu oraw. Harilikult läheb ta juba enne päikese loojaminekut oma õõsile rõõwkäigule. Saagiks langewad temale peajaslikult orawad, siis aga ka kõikjugu eluolewused hiirest kuni jänese ja hirwewaskani, tihasest kuni metsiseni, peale selle toidab ennast puuwiljast ja marjadest ja käib heameelega ka mesipuudel külaliseks. Päewal puhkab ta wareste, harakate, orawate pesades ja puu õõnsustes, wabel aga ka puujuurte wabel ja maa sees aukudes. Jooksu aeg on jaanuarikuul ehk weebruarikuul algusel. Emane kannab 7 nädalat ja sünnitab siis 3—4, wabel isegi kuni 8 poega, kas puu õõnsuses wõi orawa pesas. Kinni püütud nugised jääwad hästi taltsaks.

Eestimaal leidub nugiseid ainult wähesel arwul.

Jahiwiis: talwel wärske lumega mindakse nugise jälgi mööda nii kaua edasi kuni ta üles leitakse ja lasta saab. Teiseks koputatakse nii kaua puu wastu, kuni ta pesast välja kargab. — Nahk on hästi kallis.

Kärp

(tõhk, käsk, narits, kodune nugis, kiwi-tubkur, Der Haus- oder Steinmarder, куница-блoduшка, Mustela foina.)

Kärbi eluwiis on üleüldistes joontes jama sugune nagu nugisel, ainult et ta rohkem eluhoonete lähedusesse hoiab

ja oma pesa puuwirnade sisse, wanadesse müüridesse ja kiwihunikutesse asutab, mõnikord asub ta isegi linnades. Kärbi wabel ka päewaajal rööwkäikudel.

Kuna meil nugise ja kärbi wabel weel õieti wabet ei osata teha, siis toome siin paar tähtsamat tundemärki:

Kärbil on käpad alt paljad, nugisel aga karwased. Kärbi kaelaalune ja rind on walged, nugisel kollased.

Tõhk

(tuhkur, tuhkra, naurits, kärp, kärbits, nirk, toku, der Jltis, Rat3, Stänker, хорекъ, Foetorius putorius.)

Eluwis üleüldistes joontes samasugune nagu kärbil. Kui teda hirmutatakse, kädistab ta nagu barakas ja pritsib haisewat wedelikku välja.

Metjis

(mõtus, Das Auerhuhn, тухарь, Tetrao urogallus.)

Kui metjis mängib (laulab, kudrutab), siis on ta oma lauluga niisõrd ametis, et ta sellel ajal midagi ei kuule ega näe. Niisuguses eneseunustuses on ta aga ainult neil silmapilkudel, kui ta wikati luiskamise sarnast häält teeb. Kudrutama hakates teeb isamettsis harilikult seesugust häält, nagu löödaks kahte pulka kokku (klipp klapp). Eljotja peab ta iga seesuguse heli wabel pikemat waheaega, kuid aegamisi muutub waheaeg lühemaks ja takt kiiremaks ning ägedamaks; need helid sulawad trilleriks ja siis kostab nagu kindla korgi äratõmbamine pudeli pealt, millele siis ülemalnimetatud wikati luiskamise sarnane, 2—3 sekundi wältaw, heli järgneb ja ühtlasi ka laul selleks koraks lõpeb. Seda kudrutamise laulu kordab ta mitmel korral. Enne ja peale seda luiskamist näeb ja kuuleb ta hästi. Niis siis jääwad kütil lähenemiseks ainult weel kaks, kolm luiskamise sekundi, mille puhul ta kolm, neli sammu edasi astuma peab. Niipea kui lind waikib, peab ka kütt wagusalt nagu hiir paigale jääma seniks kui uus luiskamise sarnane heli, mõnikord alles hulga aja tagant,

jälle lähenemiseks mahti annab. Ka lastma peab luiskamise ajal; muidugi maksab ainult siis lasta kui lindu selgeste näeb. Pimedikus äralendawa linnu peale ei lasse tublid kütid ilmaski. Muul ajal on metjis väga erk, nii et ta vähematki kui krabinat kuuleb ja kohe ära lendab. Ta elab paksudes metsades, pehmete ja samblaste rabade lähedal.

Osaw kütt võib headel mängupaikadel, kuni kolm metjast maha lasta, aga rohkem, nagu kuulnud olen, ei saa ühel hommikul mitte.

Harilikult kestab metjise mängu aeg kuni maikuu keskpäewadeni. Maikuul hakkab ema auduma ja audub kuni kaheksa poega välja.

Noorte metjiste jabiaeg algab 15. juulil ja kestab umbes kuu aega. Selle aja jooksul kannatawad nad hästi koera (lasewad kütti koeraga ligi tulla). Jabiaja algul on noored linnud suurtes männa, kuuse ja ka kase-metsades; aga et neil wegi tingimata tarwilik on, siis on nad kuiwadel ja põuastel aastatel rabade, allikate ja jõgede lähedal. Hiljem, kui marjad juba walmiwad, läheb pesakond hommiku wara, enne päewatõusu metjast välja lageda soo või raba peale, kus marju kaswab, keskpäewa ajal tulewad nad tihedasje metja tagasi ning õhtu poole lähewad jälle marju sööma. Kui pesakond üles aetakse, siis lendawad noored linnud harilikult laiali puude otsa. Nüüd peab paika tähele panema, kus pesakond lendu tõusis, sealt kohalt eemale minema ja siis tagasi pöörama, kui linnud puude otsast maha lasewad ja häälitsema hakkawad. Kui kaua nad puude otsas istuwad, seda peab kütt juba oma äranägemisest ja asjatundmisest teadma: mida wanem pesakond, seda kauem nad jälga ei anna, sellepärast on kõige mõistlikum maha istuda ja oodata, kuni nad häält tegema hakkawad. Kui sinna paika hiljaks jääte, kuhu juba ülestõusnud pesakond ennaft koguma pidi, siis ei leia teie neid enam sealt, sest et ema, niipea kui ta pojad kokku on kogunud, kohe neid sealt ära wiib; nii võib lendu aetud pesakonda homme sellest paigast wersta paar ja rohkemgi eemal leida.

Mingi asi ei häwita linnufugu nii, kui emade tapmine. Door ema on harilikult esimisel aastal lesk, ehk on tal kõigest üks, wäga harwa ka kaks poega; wana ema jälle, kus ta tänawu aasta peitas, peitab ka tulewal aastal sealshamas ja toob suure pesakonna. Sellepärast häbeneгу kütid emasid lasta.

Jfamestist lasta on hoopis teine asi: teda on ainult sugutamiseks tarwis ja ta ei hooli pärast poegadeft sugugi. Paljud arwawad, et ta armukadeduse tõttu koguni pesa ära lõhkuda püüab. Kuidas see asi küll on, aga see on õige, et niipea kui ta pesa leiab, munad kohe puruks taob. Jfamestiseid lastakse mehe moodi, aga see ei takista linnude ligimist põrmugi.

Jfamestiste peale on linnukoeraga wäga raske jahti pidada, sest ta elutseb wäga pakjudes ja pea läbipääsemata metsa padrikutes.

Pehme, samblane, suurte mätaste, pika rohuga ja muredunud puudega kaetud soo on tema armsam elupaik. Seda juhtub sagedaste, et ifamestis sarnastes paikades enam kui wersta maad koera ees jookseb, ja teda seal taga ajada on nii wäsitaw, et harwa mõni kütt teda taga jõuab ajada. Tore on niisugust „wana poisji“ maha põmmutada, aga teda metsast koju tassida „wõtku see ja teine!“ Raske ramp.

Mängu ajal lastamiseks tuleb kõige jämedamaid haawleid tarwitada, sest lasta tuleb kauge maa tagant. Noorte metstiste lastamiseks on nr. 9 haawliid küllalt jämedad, aga wana metstist ei lasa nende haawlitega ka 30 samm takka maha, isearanis weel siis, kui püts halb on, kui ta odawa ja halwa rohuga laetud ja kui laengutel takutropid peal on. Aga osawa pauguga heast pütsist, mis hea rohuga laetud ja kui laeng kõwa tropi all, võib wana metstist lühikeste maa takka ka ifegi nr. 10 haawlitega maha lasta. Aga igakord ei ole õnne metstist nii ligidalt lasta, sellepärast peab sarnase jahi tarwis haawliid nr. 1 ehk nr. 2 wõtma.

Teder

(Das Birkhuhn, тетеревъ, Tetrao tetrix.)

Jfateder ei audu ega hooli oma poegadeft niisama midagi, kui ifamestiski. Tema elab üksikult ja enamaste kasemetsades, kus suur rohi kaswab ja kadakaid leida on, toidab ennast puupungadeft, armastab sipelgamune ja kõiksugu metsmarju. Hommiku wara hulgub ta palju ringi, aga palawal ajal poeb wõlastikku.

Tedre mäng algab aprilli algul ja nad mängiwad, kas metstas, ehk metstja lähedal kuiwal lagendikul. Waat, mis moodi tedresi mänguajal lastakse. Kütt teeb sinna kohta, kus ta teab tedred mängimas käiwat, okstest onni ja ootab seal sees lindu. Mida waiksem ja soojem ilm, seda waremine algab mäng. Wahel lendab kukk juba enne koitu mänguplatstile, ajab seal tiiwad ja juba laiali ning kõik suled kohewile, keerutab ükslugu ühe koha peal ringi, nokutab peaga ja kudrutab ning puhub metstikult. Siis hakkawad ka teised tedrekuked metstast wastu puhuma ja mänguplatstile lendama. Nende wahel algab balastamata wõitlus: wastastikude hoopide rahe all kukuwad nad kerkpalli maha ja suled lendawad igasfe külge. Nüüd kõlab pauk, paar kolm tedre on maha lastud, teised lenda-wad laiali; aga warsti lendawad nad riiuplatstile tagasi, tallawad ja sasiwad furnute kallal, kisuwad uueste, jälle kõlab pauk, jälle lendawad nad laiali ja jälle tulewad nad tagasi. Aga waata, hommiku poolne taewas hakkab punetama, juba tungib esimene päikese kiir igalepoole, kõik asjad paistawad walges selgeste; nüüd kutsjub ema teder. Mängualustaja kukk lendab lähema puu otja. Ema teder lendab puust puusse, lasab mängu platstile maha (mängus on wahel mitu ema), loksub, jookseb, ja teeb nii, nagu tabaks ta riidu labutada, aga see läheb ikka ägedamaks ja ägedamaks; aga mängu alustaja kukk toimetab nüüd sel-lel ajal seda, mille pärast teised nii kibedaste riidlewad.

Päike on juba kõrgele tõusnud, ilm läheb palawaks, tedred lendawad ära ja mäng on lõppenud. Kütt tuleb onnist välja ja korjab mahalastud linnud ülesse. Aga

iga kord pole küttimine nii õnnelik, suuremalt jaolt on enn asjata tehtud, sest harwa lendawad tedred ta lähedale. Kõige parem on mängu platši lähedale pöösa warju istuda ja, kui tedred lastmise kaugusele ei tule, siis juba ise nende juurde roomata.

Nii kestab see maikuu keskpäewadeni. Kui mängu alustaja kukk maha lastakse, siis ei lenda teised kuked sinna paika enam mängima, waid lähewad teise paika, ehk teise mängualustaja kuke juurde.

On tedresid wähe wõi ei tule nad nii ligidale, et parajaste lasta wõiks, siis tarwitagu järgmist abinõu, mis peaaegu alati mõjub. See abinõu seisab tedre kudrutamise järeletegemises. Tedrekukk arwab mõne teise tedre kuke seal olewat ja jookseb wõi lendab kohe wõitlejale lähemale, kus juures teda hea lasta on. Kui tedrekukk aga kütti enneaegu märkab, siis ei tee ta küti kudrutamisest midagi wälja ega tule lähemale. Ei aita see abinõu, peab kukele lähemale roomama. See on igatahes wäewaline töö ja wilumata küti käes ei õnnesta see hästi. Pakju, kaste rohu sees ei ole sugugi mõnus roomata, pealegi peab korraga kõige halwemas seisakus minutitekaupa liikumata paigale jääma, kuni juhtumisi erguks saanud kukk jälle wagusamaks jääb. Mõnikord roomab ja hiilib kütt terwe tunni aega juures ärewuses ja magusas lootuses, aga seal saab kukk korraga rahutuks ja paneb minema.

Warsti peale palawate ilmade kätte jõudmist on jahipidamine linnukoera abil ifatedre peale wäga saagirikas; sellel ajal on ta fulil, lasab õige ligi ja lendab wiletaste.

Teder teeb pesa kaafikusse ehk tihedasje wiserikku ja audub, nagu teisedki linnud, kolm nädalat aega. Ta muneb 8 kuni 10 muna, audub aga harwa kõik wälja: harilikult on poegi 6—8 tükki. Wahel saawad nad kõik külma ehk suure wee läbi hukka. Siis muneb ema uueste ja audub uue pesakonna wälja, seefugust pesakonda hüütakse „hiliseks“ ehk „äbarikkudeks“. Poegadel on alles udufuled aga lendawad juba. Kui heinamaad alles niitmata, hoiawad pesakonnad endid nende lähedal. Hommikul, enne päikese tõusu, toidawad nad endid rohu seemne-

tega mõõda rohtu laiali olles; keskpäewa ajaks koguwad nad hunikusse kokku ja poewad pööstastes, kus nad õige julgelt seisawad, et astu kas wõi peale; õhtul lähewad jälle heinamaale.

Peale heinaniitu läheb pesakond tiheda metsa alla. Kui marjad walmiawad, lähewad nad marjamaale ja toidawad endid nendest. Sellel ajal on kõige parem aeg neid küttida. Metšas on neid raske üles leida, ja kui neile peale juhtub, kui pojad juba suured on, lendawad nad mõõda puid laiali. Puude otsast lendawad nad, seda filmas pidades, kui wana pesakond on, palju rutem maha, kui näit. metsised. Natuke aja pärast teeb ema häält, mille peale nad puude otsast maha lendawad ja ema ümber koguwad; kui nad ennem kokku jõuawad koguda, kui kütt tuleb, siis wiib ema nad ära. Aga kui üksainus poeg puudub, siis jääb pesakond mitmeks tunniks sinna paika ja alles siis lähewad teise kohta. Pesakond läheb ruttu kaugemale ja püüab läbipääsemata padrikusse peitu minna. Ema armastab wäga oma poegi ja, mida nooremad nad on, seda suurem on ema armastus. Kui pesakond ülesse ajada ja pojad alles wäikesed on, siis jookseb ja loksab ema nii kaua koera ees, kuni pojad peitu on jõudnud pageda.

Metšalind armastab wäga kändlikkusi, sest seal on palju hagu ja kaswab marju, iseäranis maasikaid. Tedred armastawad ka sipelgapesades tuhnida, kubu harilikult neil sulgi maha jääb. Wana kütt saab kohe aru, kus teder ehk pesakond söömas käib, see paik on ära tallatud, rohi sõtkutud ja kaste rohu pealt maha pühitud.

Laanepüü

(metšpüü, laanelind, kaafikpüü, kõrbepüü, kuufepüü, das Baselhuhn, рябчикъ, Tetroa Ibonasia.)

Laanepüü elab metsa ojade lähedal, alati pakjus ja juures kuuse ehk männametsas.

Poegi on temal kuni kümme.

Linnukoeraga on laanepüü peale võimata jahti pidada, sest ta elab nii paksus tihnikus, et üleslendamisel teda võimata näha on, vaid ainult ta lendu kuulda võib. Tema peale pole muud jahipidamise viisi, kui wilega ligi meelitada ja see jaht on küllalt saagirikas.

Nüüd on kewadine jaht laanepüüde peale keelatud, aga ka sügisel, septembri lõpul tuleb ta wile peale ligi.

Sellel ajal läheb kütt metsa, seisatab tihtilugu neis paikades, kus püüsid on ja teeb wilega ema häält järele. Kui järeltegemine õige ei ole, siis ei lenda lind ligi, vaid häälitseb wastu, see võib ei tea kui kaua kesta ja kütt wiidab asjata aega. Sarnasel juhtumisel on parem laanepüü häält õppida õietijärele tegema ja siis alles neid kütima minna. Kui ta juurde lendab, siis on ta alaliselt liikumas, istub puu oksale, lendab oksalt oksale ja jookseb laialiaetud sabaga.

Birmutatud püü istub nii kawalaste puu otja ja hoiab ennast oksa või tüve ligi, et harjumata kütt filmad pealt wälja võib wahtida, aga siiski lindu ei näe. Keskpäewa ajal ei lenda püü enam wile peale ligi ja kütmine on lõppenud kuni õhtuni, siis tuleb ta wile peale jälle ligi — kuni päikese loojaminekuni.

Harjunud küttid on nii osawad püü kütijad, et nad linnu lennu-rabina järele juba ära teawad, misuguse puu otja, kui kõrgele ja misuguse oksa peale püü maha laskis.

Korpiits

(metsnepp, waldsnepp, kurwits, kurp, liiwatilder, tulk, die Waldschnepfe, вальшнепъ, Scolopax rusticola).

Korpiitsa kütmine on ainult kewadel, lennu ajal; linnu koeraga saab teda väga harwa üles ajada.

Lennuaeg algab päikese loojaminekul ja kestab kõige rohkem üks tund ja weerand. Korpiitsad lendawad kuni kesk aprillini, wäljaarwatud külmad ilmad ja kange wihma aeg. Mida waiksem ja soojem ilm, seda paremine nad lendawad. Nad lendawad igasugustes metsades, nagu — männa, kuuse, kase jne. metsas, armastawad aga märgi,

allikasi paiku ja kohtasi, kus palju tihedaid põõsaid ja noori kuuski on.

Metsades, kus seda mitte leida pole ja kus soosid lähedal ei ole, ei elutse korpiits mitte. Paksus metsas lendab ta ikka puude latwade kohal, õredas metsas — pooles puus, sellepärast on neid madalas ja lagedamas metsas parem lasta.

Beas lennupaigas saab kuni kümme pauku lasta, wähe ka rohkem, aga igakord ei õnnesta pauk, waatamata tema tase ja warese sarnase lennu viisi peale. Õhtu ämarikus petab metsas kaugus ja sellepärast eksib ka laskmisega.

Lennust laskmine nõuab kaugele laskjat püsfi ja haawa leid nr. 8.

Harjunud ja wilunud kütt tunneb juba metsa seisukorrast ära, kus korpiitsad lendama saawad, aga sellest pole veel küllalt. Waja on nimelt teada, kus kohal nad kõige paremine lendawad, ning seda teawad ainult kõige paremine kohased elanikud, kes metsa naabruses elawad.

Mida rohkem korpiitsa jabil kütta on, seda parem ja lõbusam. Nemad ei ole üheteisele tülik, vaid ennem abiks: laskis üks mööda, lendab lind sagedaste teise ette — ükslugu kõlawad paugud. Peale jahi hakkawad harutused, kes ja kuidas keegi laskis, mispärast keegi mööda laskis j. n. e. Wiimaks läheb jutt juba päris luulewalda: kui kellegil õnn oli lindu maha lasta, siis laskis ta just taewa alt, ja kes mööda laskis, laskis sellepärast, et lind veel kõrgemal, pealpool taewast landanud. Niiviisi armastab kütt alati oma juttu ilustada, see on neil juba „were fees“.

Sügisel saab korpiitsat ka linnukoera abil lasta. Siis armastab ta kuni külma tulekuni kõrgetes kase saludes, mille lähedal sood, ehk taliwilja orased on, wiibida. Ta ei armasta sarnaseid paiku, kus pikk rohi kaswab (seda sellepärast, et temal väga punnis filmad on ja rohi õõrub neid hõlpsaste) vaid ta on niidetud heinamaadel, ja kui metsajalu lähedal soo ja taliwilja oras on, siis hoiab ta ennast enam orase, kui soo lähedal.

Kui koer ta ülesse ajab, siis püüab ta nii ilma mürata lennata, kui wähegi võimalik, ning warjab ennast lennates küti eest ikka põõsaste warju.

Rabakana

(sooteder, kahljas, das Morasthuhn, бѣлая куропатка, Lagopus albus.)

See lind pesitab enamaste tasastes samblastes rabades, kus väikejed ja harwad kuuse- ehk männatukad kasvavad. Mune on temal kuni 12 tükki. Ema ja isa auduwad kordamööda. Pojad on alles udusulgedes, kui juba lendama hakkawad. Mida suuremad nad on, seda kaugemale lendawad, nad püüawad alati metsa peitu lennata, iialgi aga ei lasse nad endid puude otja maha. Isad hoolitsewad väga poegade eest. Kui koer rabakana pesakonna leiab, siis pistab ema poegadega minema, kuna ifane lind koera ees, tiiwad laiali, uperpalli lööb ja loksub, ta tabab sellega aega wiita, et pesakond peitu saaks minna ja koera teise külge meelitada.

Isase hääl on wali ja järguline, kõlab umbes trummi taoliselt, sellepärast hüüawad mitmed küttid teda ka „trummilööjaks“.

Rabakana lendab hästi, ilusti ja otse, ainult harwa on lennu rabinat kuulda. Kui marjad walmiwad, siis on rabakanad marjamaadel. Nad on väga maiad pohla-, mustika- ja sinikamarjade peale, armastawad liiwa sees supelda, ning hoiawad endid kanarpikurikastes paikades. Hilisel sügisel tulewad nad põldudele, kust wili ära on koristatud. Sellel ajal lasewad nad küti koeraga jälle õige ligidale, wiist küll sellepärast, et ta muudes paikades nii maitswat toitu ei leia.

Põldpüü

(nurmkana, püwi, das Rebhuhn, Seldhun, сѣрая куропатка, Perdix cinerea).

See lind elutseb alati kuiwadel, liiwastel ja kõwa pinnaga kõrgustikkudel, pesitab lehtpuu pöösastikkudes, suwe- ja taliwilja põldudel. Isas- ja emalind hakkawad maikuu lõpul kordamööda auduma, audumise aeg kestab

kolm nädalat; neil on kuni 20 muna. Pojad hakkawad juba, nagu rabakanadki, siis lendama, kui nad alles udu- sulgedes on. Põldpüü lendab ruttu, ta tõuseb maapinnast paari arsjina kõrgusele ja lendab siis otsejoones kui kuul edasi, mille juures helisewat häält sünnitab. Pesakond otsib alati niisugust paika, kust kohalt ta ruttu waenlaste eest pakku saab minna, sellepärast on nad ikka paksu wõsas- tikkude, metsa ja kuristikkude lähedal. Marjamaadel käib põldpüü harwa, on aga maias suiwilja, erneste, kartulite, tatrate ja naeriste peale.

Jahi aeg algab 15. augustil. Nad lasewad õige ligi, ja kui nad üksaawal laiali on, siis tõusewad nad ka üksikult lendu ja ei lähe kaugele. Kui pesakond paukude läbi mitmesse jaosse on peletatud, teewad wanad warsti häält ja koguwad oma pere sinnaamasse paika kokku, kust neid laiali peletati; pojad tulewad jookstes kokku (põldpüü jookseb, oma lühikeste jalgade peale waatamata, väga wiledaste, nii et kütt suure waewaga haawatud linnule järele jõuab jooksta). Näüd wõib, kui laskmise paik wähegi kohane, terve pesakonna maha põmmutada, mõistlik kütt aga ei lasse wanu lindusi kunagi maha.

Põldpüül on väga kõwad suled, nii et 40 sammu takka (harilik kaugus, mille pealt põldpüüsid lastakse), heast püüsiit teda igakord maha ei saa lasta. Ma olen nende laskmiseks igasuguseid haawleid proowinud ja olen sealjuures tähele pannud, et jämedate haawlitega teda hurwa maha saab lasta, aga 9. numbri haawlitega olen ma neid alati furnuks lastanud, ehk lind kukub maha ja ei liiguta enam paigast. See on väga loomulik ja lihtne: jämedate haawlitega laeng, ütleme haawlid nr. 5, jooksewad 40 sammu peale nii harwa, et nii väikene lind, nagu põldpüü on, kõigest ühe kuni kaks haawelt pihta saab. Ja kui need temast läbi ei jookse, waid ainult riiwawad, siis lendab lind ära; kui aga tiiwad ainult läbi on lastud ja jalad terweks jäid, siis jookseb ta ära. Selle wastu aga lööwad 9. numbri haawlid tale 5—6 haawa, mis ta tiiwad ja jalad purustawad, wõi sagedaste ka surmawalt haawawad. Kui põldpüüd kergelt haawate ja temal jalga ei purusta, siis ei otsi teda iga koer üles. Mõni koer

otfib iga feltfi haawatud linnud kauge maa pealt hästi ülesse, aga haawatud põldpiü haifu ei tunne ta mitte.

Kui pojad alles noored on, siis lasewad nad kütti õige lähedale tulla, kui nad aga wanadega ühesuurusteks saawad, siis on nad väga ergad, tõusewad kõik korraga lendu, lasewad tüki maa taba maha ja teise korra ülesajamise peale kaowad nad hoopis filmapiirilt.

Bilja sügisel, õhtuti, lasewad nad koristatud wiljawäljadel jälle kütti lähedale tulla. Kui nad öökorteri on leidnud, siis koguwad nad hunikusse kokku, teewad ringis rea, panewad pead väljapoole ja magawad.

Selle koha peale jääb suur ümmargune ring, mis kütile näitab, et siin kohal pesakond püüsid elutseb.

Tikutaja

(mõhitaja, taewa fikk, sokapart, hirnuti, mõhites, die Bekassine, бекасъ, Gallinago gallinaga).

Tikutaja elutseb siis, kui ta alles kewadel meie juurde lendab, märgades soodes, kus pikk sammal ja põõsad kasvawad. Hommiku wara on ta põõstastikkude ääres, päewal lagedal mudastel paikadel, õõseks läheb ta põõstastikku peitu.

Peab arwama, et ta sarnastes paikades mängib, sest sellel ajal lendab ta teistwiisi ja ei häälitse ka mitte nii, kui harilikult. Sellel ajal kutsuwad mõned kütid neid ligi, nende hääli järele tehes, tikutaja jookseb kui nool selle peale küti juurde, kes ta maha põmmutab.

Tikutaja ei ole kunagi nii ilus, kui sellel ajal. Tema ükski elustab siis metsikut ja furnud paika. Ta lendab kiirelt, kõrgelt ja suurtes ümargustes ringides soo kohal, iga ringi juures ühtepuhku üles ja alla hõljudes, sealjuures oina määgimise sarnast bealt tehes. Sellepärast hüütakse teda mõnel pool „taewafikuks“.

Seda häält ei tee ta mitte suuga, waid tiiwad sünnitawad seda õhu sees.

Sarnastes paikadesse jääb tikutaja 10 päewa ümber, aga väga harwa pesitab ta seal, ta pesitab harilikult niisugustes paikades, kuhu naljalt ligi ei saa.

Tikutajal on, nagu kõigil nepi tõugu lindudel, kuni 4 muna, mida ta 3 nädalat audub.

Warasel kewadel hakkab noor tikutaja juba maikuu lõpul lendama.

Jahiaeg algab Peetri päewast, 29. juunil. Sellel ajal tuleb ta ligipääsemata paikadest ära, ning elutseb siis iga-sugustes märgades soodes ja rabades, armastab aga enam pehmeid, poriseid paikasid, ei jalli tihedat ja kõrget rohtu, ei lenda ka kunagi sarnastesse paika. Kui aga rohi maha niidetakse, siis elutseb ta beameelega seal. Wabel võib mõnest niisugusest kohast neid kümnete kaupa lendu ajada. Niisugusel korral lendawad nad teise rabasse, ehk kui seda ligidal pole, siis üsna kuiwa kohta, kuhu nad kuni õõseni jääwad.

Pehmes soos, ehk seal, kus wett palju on, kuuleb ta eemale kaugele küti lähenemist, tõuseb kifaga lendu ja ajab ka teised minema. Wabel kaowad nad hoopis filmilt, ehk lendawad kõrgel soo kohal, ja kuigi nad endisesse paika maha lasewad, on nad aga siis nii ergud ja ettewaatlikud, et võib terve päew nende ümber jännata, aga maha lasta ei saa ühtegi.

Tema küttimisel peab hästi paika tundma, mitte ükski seda food, kus nad elutsewad, waid iga põõsast ja mälast, mille lähedal ta olla armastab. Rabas on nimelt kõigil neppi feltfi lindudel oma armastud kohakesed. Kui seal ühe maha lased, wõtab teine selle paiga omale; nii näit: kus topelnepp oli, sinna tuleb jälle topelnepp jne. Kui koer liiga äge on, siis peab teda nõõri otsas pidama.

Sügisel, kui tikutaja laisk ja julge on, ei saa teda ilma koerata kudagi lendu.

Kõige parem jahiaeg on tikutaja ja üleüldse kõigi foolindude peale, päewal, ning iseäranis palawa ilmaga, sest hommikul ja õhtul sõowad linnud ja on siis väga ergad ja ei lasse naljalt ligi.

Tikutajaid on juulikuu teisel poolel kõige rohkem leida.

Mida lähedamal tikutajal äralennu aeg on, seda julgem ja rahulitem ta on. Ära lendab ta teistest lindudest kõige viimastena, oktoobrikuul.

Topelnepp

(Die Doppelschnepfe, дупель, Scolopax major.)

Topelnepi jahti loetakse kõige paremaks foolindude jahiks, sest topelnepp elutseb paikades, kus kerge käia on, suurtes parvedes, lasab õige lähedale, lendab raskest ja lasab jälle ligidale maha.

Topelnepp ilmub kewadel warsti peale tikutaja siia tulemist ja elutseb igasugustes märgades soodes, kus wõrastik kaswab. Päewaajal on ta lagedatel paikadel. Kewadel saaks neid väga palju mängust lasta, aga uuema jahiseaduse järele on kewadel jaht nende peale keelatud ja sellepärast meie siinkohal nende mängu ei kirjelda, ega mängust laskmiseks õpetust ei anna. See on ka väga mõistlik ja tarwilik, et kewadine jaht keelatud on, sellel ajal wõiks terve nende jugu ära häwitada.

Kirgeline kütt ootab topelneppide lennuaega niisamuguse kannatamatusega, nagu peigmees pulmi. Lennuaeg algab poolest augustist. Sellel ajal on topelnepid igasugustes märgades soodes, aga lendawad ka parwedewiisi üsna kuiwadesse kohtadesse, siiski enam niisketesse, rohistesse heinamaadesse, õredatesse lehtpuu põõsastikkudesse ja õredasse noorde metsa, kus soo wõi raba lähedal on.

Topelnepp ei ole igal aastal ühe ja sellesama paiga peal; aga kus teda kord näha on, siis lendab ta sinna lennuaja lõpuni. Wabel leidub teda aidadeski, iseäranis kopsastes ja kartulites.

Jgal rastal ei ole ühepalju topelneppi. Aga kui neid palju ehk ka keskmiselt on, siis wõib kütt, kui koer hea on, ühe päewaga neid kuni 20 paari maha lasta. Wabel on neid mitu tükki ühes koos, suuremalt jaolt on nad aga paari wiisi. Kui üks üles tõuseb ja häält teeb, siis on kindel, et ta „föber“ kufagil sealsamas lähedal on.

Door, ehk küll pea täiskaswanud nepp lendab weel wiletamine kui wana.

Mudaneppe

(Die Moorschnepfe, Baarschnepfe, гаршнеп, Scolopax gallinula).

Mudaneppe lendab kewadel, peale tikutaja siia jõudmist, meile ning elutseb esiti samasugustes soodes, kus tikutajagi.

Soiab ennast, nagu öeldud, pehmedes paikades, armastab sammalt, muda, ning iseäranis porilaukaid, kus rohi ja juured pealwee kaswawad, nii et ka inimest kanab, kuna all põhjata muda ja wesi on. Poriste kallas tega järwede, jõgede ja ojade ääres seisab ta alati just kalda ääres, wee ligi.

Soiab ennast enamaste paari kaupa, wabel on mitu paari neid koos.

Mudaneppe on nii julge, et ta koeraga nii lähedale lasab, et neid kõike wõib maa peal seismas näha. Ka on ta nii laisk ja niiwõrd julge, et ta koera nähes ainult saba ülesse alla liigutab, aga lendu ei wiitji tõusta. Peab kas koera edasi lükkama, wõi jalaga teda ülesse peletama.

Mina löin neid ükskord koera eest ratsapiitsaga kolm paari maha, seisiwad koera nina all, aga ei liikunud paigast.

Waikse ilmaga lendab mudaneppe pikkameisi. Tuulese ilmaga on raske ta pihta trehwata, tuul mängib temaga, kui jõlega, loobib ülesse ja alla, siia ja sinna.

Püsiipauk mudaneppe ei hirmuta. Barwa lendab ta peale ülestõusmise üle 50 sammu kaugele, aga teda pole kerge jälle üles leida. Wabel paned just täbele, kuhu ta maha laskis, märgid ifegi kõrre ehk mätta ära, mille kõrwal ta peab olema, lähed otse sinna, aga mudaneppe pole ühtegi, aga mõne minuti pärast näed teda jälle wana koha peal. Tema ujub ka hästi — nii kui part.

Nende lennuaeg algab alati teisel päewal peale sügisest öökülma, septembrikuu teisel poolel on neid väga palju näha, iseäranis mererandades, siis wõib neid wa-

hetpidamata lasta, see kestab paar nädalat, siis jääwad nad vähemaks ja oktoobrikuul on nad kadunud.

Pardid.

Partisid leidub meie maal kakskümmend liiki, kõige rohkem tuntud nendest on järgmised neli liiki:

1. Metspart (parts, tsigaparts, sinikael, die März-ente, кряква, *Anas boschas*);
2. Piripart (piilpart, pillipart, pirtspart, ritspart, mudapart, die Krickente, чиранка, *Anas crecca*);
3. Soopart (rohupart, die Spießente, шилохвость, *Anas acuta*.)
4. Jääpart (pikk-kael, die Schellente, гоголь, *Nyroca clangula*.)

Esimest nendest, meie harilikku metsparti (*Anas boschas*), leidub enamaste igalt poolt. Niipea kui weed kewadel lagunema hakkawad, ilmuwad meie metspardid paariwiisi, wiibiwad esiotja beameelega laiadel weewäljadel, ja on suur wesi langenud, siis ossiwad nad oma harilikud pesapaigad üles. Esimese muna munewad wabel juba märtsi-kuu lõpul, täis pesa 7—11 munaga wõib enamaste alles aprillikuu lõpul wõi maikuu keskpaewadel leida. Audumise ajal hoitawad isased emastest labus ja — terwe fulgimise aja — tihedates kõrkjastikkudes peitus. Augusti, septembrikuul ühinewad metspardid suurteks parwedeks, wiibiwad päewa läbi enamaste merel wõi suuremates weekogudes, lendawad seal õhtul beameelega märkegale heinamaadele ja kõrrewäljadele, kust mõne tunni toitu otsiwad. Suurem osa metspartisid lahkuw meie maalt oktoobrikuul, üks osa aga jääb siiski meile talwitama, nimelt allikate lähedusesse ja seesugustes kohtadesse merel ja jõgedes, mis kinni ei külma. Niisugustes kohtades leidub neid teinekord sadandetena. Peatoiduseks on talwel wiinaköögi jätised (kartulid, mais), mida pimedikus leitawad. Ka päewa läbi merel wiibiwad partisi wõib peale päikeseloojaminekut suurte parwedena maa poole lendamas näha. Kus neid ei peletata, seal wiibiwad nad ka

päewaajal wiinakööride läheduses ja magawad, kui lastist wett pole, lume peal, kusjuures wahid wälja seawad.

Piriparti (*Anas crecca*), leidub meil ka hästi sagedaste. Audub kesk maikuu 8—10 muna peal. Ära lendab augusti, septembrikuul.

Ra soopart (*Anas acuta*) on meie saged külaline. Siia jõudmise ja äralendamise aeg samal ajal nagu esimesel kahelgi pardil.

Jääparti (*Nyroca clangula*) leidub meil selle wastu kõigesagedamine kewadise läbirandamise ajal, märtsikuult peale kuni maikuu keskpaewadeni. Sel ajal wiibiwad nad paariwiisi, wabel 4—8 paari koos enamaste merel ja suurtes magedawee kogudes. Üksikud jääpardid jääwad meile ka pesitama. Tagasirandamisel septembri, oktoobrikuul hoiab jääpart ennast mereranna äärde, seal leiab teda ka talwekuudel lahtistelt paikadelt.

Jahiwiisidest olgu nimetatud otsimine juuli ja augustikuul, kui noored pardid parajaste juba lendawad (juunikuul lõpul on poegade liha alles veel alawäärtusline). Otsitakse linnukoeraga ja lastakse poegi, wõib juhtumisi ka wana isapardi maha lasta, aga ilmaski mitte wana emaparti, sest et pojad siis kaitseta jääwad ja rööwloomadele kergeks saagiks langewad. Soowitataw on ka seal kohal walwata, kuhu pardid õõseks lendawad. Ka ajajahti wõib pidada. Prantsusmaa mererandades tarwitawad purjepaadi peal wiibiwad kütid iseäralist suurtükki, millega rohkel arwul partisid maha põmmutawad. Mõnel pool püütakse partisid ka õngega.

Lindude wähenemise põhjused ja abinõud selle häda wastu.

Meil ei hoolitseta pea sugugi lindude rohkenemise eest, waid just selle wastu, häwitatakse neid hirmsal wiisil igasuguste abinõudega. Talwel lastakse kobarasse kogunud põldpüüde peale, mõned saawad surma, paljud surmawalt haawatud; ja kuigi wiimased ära lendawad ja terweks saawad, jääwad nad siiski enamaste suguwõimetuteks.

Tedresid hobuse pealt, onnist ehk mängust lastes, ei anta ka emadele armu. Emasid, kelle pojad alles udufulgedes, tapetakse armuta, mis läbi pojad hukka saavad; nii saadakse mõne paari noorte ja rammufate tedrede ehk põldpüüde asemel, ühe lahja, audumisega ära kurnatud emalinnu. Kuna aga just sarnased kurjategijad kütid ise kangeste karjuwad, et linnud iga aastaga väheneda!

Kui neile öelda, et miks nad niiviisi teewad, siis wastatakse: „Ah, lenda on küll ja kui mina ei lasse, siis lasseb mõni teine ikka, ja eks lenda siia jälle mõni teine ema pesitama,“ ning palju on veel sarnaseid alatuid ja rumalaid wabandusi. Mitte rändawad, meie maal elawad, linnud peawad paika kindlaste ja ei lähe kunagi ilma mõjuwate põhjusteta teise paika pesitama. Nii oleks maaomaniku poolt emalinnu tapmine niisama rumal tegu, kui kanakongiit kanade mahapõmmutamise; ehk weelgi rumalam: kanu saab osta, aga elusat põldpüüd on raske saada, tedre pea wõimata.

Talwised külmad häwitawad wäga palju põldpüüsid ära, palju saab neid ka sügawa lume pärast hukka, mis neid toitu otsimast keelab, paljud surewad rõõwlastkumise ja malaka hoopide all.

Sellepärast on neid ka põhjapool wähe leida, ja kui neid leidub, siis lagedatel kõrgustikkudel, kus lund mitte wäga pakku korrana ei saa koguda, sest tuul puhub ta pealt ära.

Maaomanikud wõiksid igal sügisel endile põldpüüsid tagawaraks püüda ja wabaduses olewatele põldude peale mõned tukad wilja lõikamata jätta, kust nad sügawa lumega toitu leiaksid.

Põldpüüsid on kerge püüda. Neid meelitatakse toiduga ligi ja kaetakse wõrguga.

On ka niisugusid puurisid, millede ukseid kobe kinni lõowad, kui lund sisse läheb. Et lindu puuri meelitada, siis riputakse keri niiviisi, et nad teekese sünnitawad, mis puuri wiib. Ületalwe wõib põldpüüsid, kas eraldi toas ehk küünis hoida. Põrandale tuleb paari tolli paksumelt liiwa riputada, küünis wärsket wett pidada ja ka kubu hagu neile maha panna ning püüsid igasuguste wiljateradega sööta, ka

haganaid on kasulik anda. Kewadel tuleb neil tiwa sulgesel nii palju kärpida, lühemaks lõigata, et nad kaugele lennata ei saa, aga nii wähe waja lõigata, et nad natukene ikka lennata saawad ja neil sellega wõimalik on waenlaste eest warjule minna. Kui põllud kuiwama hakkawad, tuleb püüdele kohane plats wälja otsida; isane (isane on rinna peal suur tume täpp) ja emane lind korwi alla panna, mille külge pikk nõör on seotud, korwi alla ka teri riputada, ning siis mõne tunni pärast wõimalikult taja ja efektiivlikult korw nõõri pidi nende pealt üles tõmmata. Püüd jooksewad wabadusesse ning pesitawad siinsamas.

Rebane, kull, wares, barakas, tõhk, nirk, kärp jne. häwitawad lindu hirmus palju.

Rebaseid hukatakse igate wiisi. Kanakulli wõib järgmisel wiisil püüda: seal kohal, kus kanakulli tihti näha on, lüüakse neli ritwa nelja ruutarfina suurusse ruudu nurkadesse maa sisse; rüwad olgu 4 arfina pikad ja peened, ritwade latwa ja paar tolli maa pinnast kõrgemale lõigatakse krammid. Nende krammide külge kinnitatakse külgi pidi ja ülesse kergelt kõige kergem ja harwem wõrk. Kulli ligimeelitamiseks seatakse selle wõrgu alla platsi peale kana kinni. Kull näeb nüüd saaki ja lasseb täie hooga enast wõrku, ajab selle maha ja mäsib ennast sisse. Saaremaal püütakse sellel wiisil palju kullisid kinni.

Tõhku ja nirkki püütakse lõksudega, raudadega j.n.e.

Warest ja barakat ei saa suuremat lasta, ta on kawal ja ei lasse kütli ligi. Neid wõib õige naljakal wiisil häwitada. Paberist keeratakse subkrupea taoline toru (nii nagu kaupmehed teewad, kui nad, näit. paari kopika eest pipart paberisse pakiwad), see toru määratakse seest kliširiga ehk siirupiga ära ja pistetakse liiwa, wõi lume sisse, toru terawasle põhja pandakse seesugust sööki, mida wares wõi barakas armastab. Lind tahab sööki kätte saada, pistab pea paberist torusse, suled aga kleebiwad toru külge ja nüüd kargab lind üles, kott peas. Wiist kartes, et ta mõne asja wastu wõiks lennata, lendab ta otse ikka kõrgemale ja kõrgemale ning kukub wiimaks ülewalt kukerpalli alla just sellesama koha peale kust ta lendu tõusis.

Jga maaomanik peaks ka vaatama, et ta koerad, ijeäranis kasjid, lindusi ei murra. Kajs on ijeäranis suur rõõwel, ta murrab noored linnud kõik maha, ükskõik, kas neid ära süüa jõuab või ei. — Ta murrab murdmise pärast. Kui seda märgata on, siis tuleb sarnane loom maha lasta, ja kui koera ei tabeta maha lasta, siis võib teda noorelinnu ajal kinni pidada.

Mitmesugused püsirohud ja nende omadused.

Kõigekõrgem p. k. Selts. Tiarski peenikene (Быс. УТВ. Общ. Царский мелкий). Seda rohtu tuleb padruniga wastu lauda kopsides kinni koputada ja tropp kuni robuni lükata, aga mitte wastu rohtu pigistada ega taguda, sest kinnitaotult ei võta see rohi ühetajafelt. Jätab püsijse wäbe mustust, aga see kleebib tugewaste püsiraua külge.

Tiarski jäme (Быс. УТВ. Общ. Царск. крупный). Troppi peab robuni ainult lükkama. Kinni wajutatult või presjitult wiskab ta haawlid laiali. Määrib wäbe püsji, aga ta tahm jääb püsiraua külge tugewaste kinni ja on raske ära puhastada.

Kõigekõrg. kinnit. Selts nr. 1 (Быс. УТВ. Общ. № 1). Robi padrunis kõwaste kinni rõhuda. Tahmab püsirohtudest kõige enam raudu.

Kõigekõrg. p. k. Selts nr. 2 (Быс. УТВ. Общ. № 2). See rohi armastab tugewat kinnisurumist. Kõigeparemine lasneb ta siis, kui teda 8 puuda raskuse jõuga kinni suruda. Tahmab püsji kaunis palju, aga on kerge puhastada.

Kõigekõrg. p. k. Selts nr. 3 ja 4 (Быс. УТВ. Общ. № 3 и 4). Peab hästi kinni raputama ja tropp kuni robuni lükatama, mitte aga jõuga kinni suruma. Tahmab raudu.

Kõige kõrg. p. k. Selts. Pärlohud (Выс. Утв. Общ. Жемчужные). Pärlohud, iseäranis F. F. F., annawad kõige tugewamat jõudu, kokkujooksu ja ühetasfist läbilööki, aga selleks peab rohtu padrunis hästi kinni raputama, wõi pörutama ning tropp rohuni lükata, aga ei tohi sugugi rohtu kinni waotada ega taguda. Pärlohud määrivad küll püsiraudu, aga nende tahm on hõlbust puhastada, ta on pehme. Wiivad haawlid hästi hunikusse, iseäranis F. F. F. külwab haawlid kõige ilufamine ja ühetasfist.

Winnera o lammetine (Виннера о Бархатный). Kinnilitsumist ei nõua, aga rohtu peab padrunis hästi kinni raputama. Wiib haawlid kaunis hunikusse aga ei külwa neid hästi ühetasfist. Määrib wähe püsfi ja on kerge puhastada.

Winnera nr. 1. Laadimine ei tähenda midagi, j. o. kas kinni litsud wõi ei. Ei wii haawlid hästi hunikusse ega ühetasfist. Määrib püsfi.

Winnera nr. 2. Kõige parem 4 puudase jõuga kinni litsuda. Ei wii haawlid hästi hunikusse ega ühetasfist. Määrib raudu.

Winnera nr. 3. Nõuab tugewat, kuni 8 puuda raskuse jõulist kinni litsumist. Wiib haawlid üsna hästi hunikusse ning külwab neid wäga ilusti ja ühetasfist. Tahmab kauniste püsfi, on aga kerge puhastada.

Winnera kõige parem nr. 1 ja 2 (Виннера Отборный № № 1 и 2). Nõuab 2 puuda rasket ühetasfist wajutust. Wiib haawlid kaunis hästi hunikusse ja külwab neid hästi ühetasfist. Tahmawad õige wähe püsfi, mida kerge on ära puhastada.

Winnera kõige parem nr. 3. Nõuab kuni 4 puuda raskust kinnilitsumist. Wiib haawlid kaunis hästi hunikusse; külwab aga neid halwaste ja mitte ühetasfist laiali. Tahmab püsfi, tahm on aga wõrdlemisi kerge ära pühkida.

Ohta peenikene (Охтенский мелкий). Ei nõua kinnilitsumist, aga rohtu peab padrunis hästi ligi raputama. Ei wii haawlid hästi hunikusse ega külwa ilusti ega ühetasfist. Määrib wähe püsfi ja on kerge puhastada.

Ohta jäme. Nõuab tugewat, kuni 8 puuda jõulist, kinnilitsumist. Wiib haawlid wäga ilusti ja ühetasfist hunikusse. Jätab püsfi kaunis palju tahma, aga jeda on kerge ära puhastada.

Berdani pruun. Nõuab kergelt litsumist tropiga. Wiib haawlid hästi hunikusse ning külwab neid hästi ja ühetasfist. Määrib küll püsfi, on aga õige kerge ära puhastada.

Tä h e n d u s: Kõik need püsirohu ffordid, wäljaarwatud pärlohud, wõidawad 8 puuda raskuse kinnilitsumise läbi 5—10 proffendi wõrra jõudu, aga kõik ffordid ei hoia selle juures omadust, haawleid hästi ja ühetasfist ning tihedalt külwata; sellepärast peab nii laadima, nagu ülewalpool iga ffordi kohta eraldi öeldud on. Kuuliga lastumise tarwis litsutagu rohi, ülewal nimetud ffordid, kõwaste (8 puuda jõuga) kinni, siis jookseb kuul hästi kaugele.

Soowitatawad raamatud:

Kodulinnud, nende kasvatamine, nuumamine, müügile saatmine, haigused ja arstirohud. Piltidega. Hind 30 kop.

Suurt kaju kodulindudest saab igaüks, kes ennaft ülemalnimetatud raamatust lasbe õpetada ja juhtida.

Sisu: Kodulindude kaswatus. Kodulindude laut. Elu-kanad ja nende toitmine. Aneid. Pardid. Luiged. Perl-kanad. Waasanid. Paabulinnud. Tuid. Kunsilik audumine. Kanade nuumamine. Pouletid. Mitmesugused wõeramaa lindude fordin ja nende nuumamine. Kodulinnupidaja kalender ja palju muud.

Metsa-asjandus. Kirjutatud ainetel ja isikliste nähtuste najal A. Lindberg. Hind 30 kop.

Tulewikus läheb metsa tähtsus meie majapidamises weel suuremaks, nii et iga kohapidaja on sunnitud metsa-asjandusega tegemist tegema. Ei ole asjata, kui selle raamatu läbi loete ja aegsaste oma tarwituseks metsa korraldate.

Aiatöö õperaamat. 325 selgitawa pildiga. Hind liht-kõites 3 rbl., kõwas kõites 3 rbl. 50 kop. Üleilma kuulsa Sakjamaa aedniku J. Bottneri aiatöö raamatute järele Lääne-mere maadel ja Wenemaa kaugemates kubermangudes asuwate eesllaste jaoks kokku seatud.

Räesolew Aiatöö õperaamat on asjatundjate poolt läbi waadatud ja heaks kiidetud.

Hea tahtmisega, Eesti aiatöö edenemisele teed murda, oléme meie tööd alustanud ja lõpetamise lootusega, et raamat pea neid aegasid näeb, mil suured maatükid wiljapuude ja aiawiljaga täis istutatud aedadeks on muudetud, tuhandetele usinatele kätele terwislist tegewust ning terwislist toitu pakuwad ja meie rahwa-majandust tõsta aitawad. Jgale aiaomanikule on see raamat huwitaw, kasulik ja väga soowitaw

Rahwa keeles, armastusega ja asjatundmisega kirjutatud, saagu see raamat lahkeks teenäitajaks meie aiatöö sõpradele.

Aiatöö õperaamat on üleüldist tähelepanemist ajakirjanduse poolt leidnud. Pea kõik suuremad lehed awaldasid ainult kiitust selle suure töö eest. Põllumeestestelti wäljanäitusel Tallinnas anti Aiatöö õperaamatule 1. auhind, Wenemaa Reijerliku aiatöösehti poolt.

Üleüldse on Aiatöö õperaamat 3 esimest auhinda saanud (kaks kuld-auraha ja ühe suure hõbeda). Jgate aiapidajale ja põllumehele tarwilik käfiraamat.